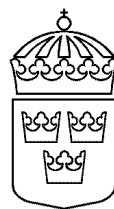

Riksdagens protokoll

2002/03:61

Onsdagen den 19 februari

Kl. 09.00 – 18.36

Protokoll
2002/03:61

1 § Justering av protokoll

Justerades protokollet för den 13 februari.

2 § Ledigheter m.m.

Talmannen meddelade att *Christina Nenes* (s) ansökt om sjukledighet under tiden den 14 februari–15 mars.

Kammaren biföll denna ansökan.

Talmannen anmälde att *Kerstin Fredriksson* (s) inträtt som ersättare för Christina Nenes.

Talmannen meddelade att *Cinnika Beiming* (s) ansökt om föräldraleddighet under tiden den 18 februari–25 augusti.

Kammaren biföll denna ansökan.

Talmannen anmälde att *Mariam Osman Sherifay* (s) inträtt som ersättare för Cinnika Beiming. Samtidigt hade uppdraget som ersättare för Mikael Damberg under hans ledighet upphört för Mariam Osman Sherifay.

Talmannen anmälde att *Christer Erlandsson* (s) inträtt som ny ersättare för Mikael Damberg under tiden den 18–28 februari.

3 § Utökning av antalet suppleanter i kulturutskottet och näringsutskottet

Valberedningen hade, enligt ett till kammaren inkommet protokollsutdrag, tillstyrkt att antalet suppleanter skulle ökas enligt följande:

från 23 till 24 i kulturutskottet

från 23 till 24 i näringsutskottet

Kammaren medgav dessa utökningar.

4 § Val av extra suppleanter i kulturutskottet och näringsutskottet

Företogs val av extra suppleanter i kulturutskottet och näringsutskottet.

Kammaren valde i enlighet med valberedningens förslag till

suppleant i kulturutskottet

Anne Marie Brodén (m)

suppleant i näringsutskottet

Ragnwi Marcelind (kd)

5 § Avsägelse

Talmannen meddelade att *Chatrine Pålsson* (kd) av sagt sig uppdraget som ledamot i riksdagens valberedning.

Kammaren biföll denna avsägelse.

6 § Anmälan om kompletteringsval

Talmannen meddelade att Kristdemokraternas riksdagsgrupp på grund av uppkommen vakans anmält *Stefan Attefall* som ledamot i riksdagens valberedning efter *Chatrine Pålsson*.

Talmannen förklarade vald till

ledamot i riksdagens valberedning

Stefan Attefall (kd)

*Information från
regeringen*

7 § Information från regeringen om regeringens syn på EU:s framtid

Anf. 1 Statsminister GÖRAN PERSSON (s):

Herr talman! Jag har fått tid att informera om regeringens syn på arbetet inom EU:s framtidskonvent. Men låt mig allra först göra en kort kommentar med anledning av Irakkrisen.

Under helgen såg vi miljoner människor samlas till fredsdemonstrationer världen runt samtidigt och spontant samordnat – om man nu kan uttrycka sig så. Det gläder mig att människor går ut och talar om vad de tycker och demonstrerar. Det gläder mig att så många visar sin avsky mot våld och sin vilja till fred och samarbete.

I dag kan vi inte annat än hoppas att det också hos en diktator som Saddam Hussein ska finnas en vilja att rädda sitt folk undan krig och förödelse. Han är den som har makten att välja en fredlig lösning. Sam-

arbetar han fullt ut med FN:s vapeninspektörer kan en väpnad konflikt undvikas.

Sent i förrgår kväll kunde EU enas kring ett gemensamt uttalande som ger stöd åt FN och dess vapeninspektörer. Men EU uttalar också, precis som generalsekreteraren, att det kan komma ett läge då militärt våld är oundvikligt. Med det gemensamma uttalandet talar EU åter med en röst. Den akuta krisen för den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken är undanröjd, även om splittringen har åstadkommit skador.

Det vilar nu på FN:s säkerhetsråd att fatta beslut. Det är där avgörandet ska tas. USA kan välja att ensamt gå till angrepp mot Irak oaktat säkerhetsrådets beslut och utan FN:s stöd. Det vore ett oacceptabelt tillvägagångssätt, och något som för lång tid skulle skada det FN-system som är små nationers skydd och trygghet. Utan folkrätt och utan ett gemensamt regelverk för hur stater uppträder mot varandra så kommer den starkes rätt att gälla. Därför har Sverige alltid varit, och kommer att vara, en stark röst för den gemensamma internationella rättsordning som uttrycks i formen av förkortningen FN – de förenta nationerna.

Herr talman! Jag ska nu tala om konventet och om ett föränderligt EU-samarbete. Det europeiska konventets främsta uppgift är att stärka unionens demokratiska legitimitet. De centrala frågor som diskuteras av konventet är följande:

- en tydligare avgränsning mellan unionens och medlemsländernas befogenheter
- en förenkling av fördragen
- de grundläggande rättigheterna
- de nationella parlamentens roll i förhållande till EU

EU:s framtid kan inte ses isolerat från det större sammanhanget, den alltmer globaliserade världsekonomin och den nya säkerhetssituationen i världen. Samtidigt förs framtidsdiskussionen parallellt med de andra stora reformprocesser som EU nu går igenom. De är förverkligandet av den ekonomiska och monetära unionen, Lissabonprocessen och den historiska utvidgningen.

En union med över 25 medlemmar behöver nya, effektiva sätt att arbeta för att kunna genomföra förbättringar för sina medborgare. Samtidigt blir det i en utvidgad union, som spänner över hela den europeiska kontinenten, än viktigare att respektera varje lands kulturella och politiska särprägel.

Vi har, herr talman, mer eller mindre under de senaste tio åren varit i en permanent diskussion om EU:s grundläggande regelverk. Det här kallas för regeringskonferenser och det har rört fördragsförändringar. Med den här förändringen bedömer jag att vi går in i en lugnare fas. Det är en förändring som ska kunna stå sig, åtminstone under en 10- eller 15-årsperiod, och tåla ytterligare utvidgningar av unionen. Det är ju det som är det märkliga eller det fina, det lockande och det vackra med det europeiska bygget – det lockar hela tiden med sig fler som vill vara med! Nu talar vi om Balkans stater, och andra vill också vara med i den gemenskap där vi nu är inne och kan påverka utvecklingen. För att kunna påverka utvecklingen behövs ett grundläggande regelverk. Det är det regel-

Prot. 2002/03:61
19 februari

*Information från
regeringen*

verket som vi nu diskuterar här. Det ska stoppa också för ett antal stater som inte är 25, utan kanske 30 eller 35 – vad vet jag? En sak vet jag; vi blir fler i den europeiska unionen. Det är naturligt för européer att gå med i den europeiska unionen och sluta sig samman och samverka för en bättre värld.

Modellen med ett framtidskonvent är nyskapande och kreativ. Men den innebär i viss mån ett problem för oss i Sverige. Vi har ett väl utmejslat samrådsförfarande mellan regeringen och riksdagen före och under en regeringskonferens. För regeringens del är det därför viktigt att vi i nuvarande läge agerar på ett sådant sätt att riksdagens inflytande hävdas.

För att bidra till diskussionen vill jag här lämna några synpunkter på arbetet i konventet.

Målet för detta konvent är att presentera ett förslag till ett nytt heltäckande fördrag. Det ska ersätta de tre befintliga fördragen med alla deras hundratals tillägg. Ordföranden, Valéry Giscard d'Estaing, har sagt att fördraget ska kunna förstås av den genomsnittlige gymnasieeleven, och det är en bra måttstock.

I konventet deltar de tio nya medlemsländerna liksom de tre övriga kandidatländerna. Det är viktigt att tillträdande länder också ges en jämlik möjlighet att delta i regeringskonferensen och inte trängs undan bara för att resultatet ska hastas fram. Det är lika naturligt som att de nya medlemsländerna i EU också deltar i den säkerhetspolitiska diskussion som nu förs om hur Europa ska förhålla sig gemensamt till Irakkrisen.

Europeiska rådets möte i Laeken uttalade sig för en tidtabell med en reflexionsfas mellan konventets avslutning och den påföljande regeringskonferensens inledning. Tidtabellen från Laeken ifrågasätts nu av en del. De vill inleda förhandlingarna i regeringskretsen redan tidigt under hösten. Vi nordiska statsministrar har gemensamt uttalat oss mot denna idé. Oavsett hur det nu blir bör samrådet mellan regering och riksdag stärkas redan nu. Dagens information är ett led i denna strävan. Regeringen avser dessutom att återkomma med en skrivelse till riksdagen baserad på konventets resultat. Jag utesluter alltså inte att vi får en tidtabell som innebär att vi också kommer att få ägna en del av den tid av året då det är lite varmare till att diskutera de här frågorna, och det ser vi alla naturligtvis fram emot.

De framtidsfrågor som nu diskuteras har varit aktuella ända sedan gemenskapens grundande. Vad ska unionen göra? Hur ska det göras? Och vem ska göra vad? Vad är EU:s ansvar och vad är de ingående staternas ansvar? På vilken nivå fattar vi de mest effektiva besluten med bibehållen demokratisk förankring?

I Sverige finns hos en del en oro för att EU ska ta över för mycket makt från staterna. Samtidigt finns en allt bredare uppslutning kring vårt EU-medlemskap. Det är viktigt att vi tar fasta på såväl oron som det ökande stödet. Därför vägleds vi av två principer när vi agerar i framtidsdebatten.

Den första är att vi aldrig får föra makten längre bort från människorna än vad som är nödvändigt. Det är närhetsprincipen eller, på ett annat språk, subsidiariteten som det heter på statsvetarprosa.

Den andra är att vi aldrig får ta i för mycket när EU beslutar. Men omvänt får vi inte heller ta i för lite när frågorna är genuint gränsöver-

skridande och breda lösningar är de enda möjliga. Det är proportionalitetsprincipen.

Utifrån dessa två principer, subsidiaritet och proportionalitet, utgår resonemanget när vi nu mejslar fram ett nytt fördrag.

Konventet har att se till dessa båda principer. Jag tror inte att vi kommer att se ett fullständigt annorlunda EU när arbetet är färdigt. Där emot kommer vi att se en mängd förbättringar och moderniseringar av arbetsformerna. Jag ska ge min bild av hur jag ser på vad som kan komma ut av konventets arbete.

All makt som EU har är överlåten av medlemsstaterna. Det är grunden. Det styrande för vilka frågor som EU behandlar ska i första hand vara sakfrågornas karaktär. Är frågorna genuint gränsöverskridande och det nationella beslutsfattandet inte räcker till för att nå våra politiska mål behöver vi ett samarbete i EU. Exempel på detta är gränsöverskridande brottslighet, miljöförstöring och det kan också vara kamp mot arbetslöshet.

Detta handlar om politikens legitimitet därför att människor ser problem i sin vardag. Människor vill att vi tar tag i svårigheter som de möter. Om vi då upplever att den nationella politiska nivån är för trång och inte är kraftfull nog för att hantera dessa problem behöver vi en annan nivå för att hantera frågorna, och där finns då EU. Om vi inte orkar lyfta frågorna dit kommer vi att hamna i den sämsta möjliga positionen, nämligen detta att människor ser problem men vi förmår inte att hantera dem. Då vänder man sig bort från politiken och från demokratierna. Demokratiernas uppgift är ju också att se till att man inte bara bygger samhällen som präglas av värderingar utan att man också, i regeringsutövande, bedriver en sådan politik att dessa värderingar är levande och att människor ser att man hela tiden strävar att nå dessa mål och att man förmår att nå dit. Det är därför vi behöver den här nivån.

EU har en stödande roll gentemot medlemsländerna på områden som sysselsättning, utbildning, kultur och folkhälsa. Där har staterna huvudansvaret. Det kommer att bli än tydligare i det nya fördraget.

Ett annat bestående resultat av konventet kommer att bli att unionen blir öppnare, att förvaltningen blir modernare och att antalet beslutsformer och sätt att lagstifta begränsas. Sverige har ända sedan inträdet i unionen drivit att handlingsoffentlighet ska utsträckas till EU:s samtliga institutioner samt att rådet och de andra institutionerna ska bli öppnare inte minst när de agerar som lagstiftare.

Sannolikt kommer den två år gamla stadgan om grundläggande rättigheter att på något sätt införlivas i det nya fördraget. Jag kan tänka mig att acceptera detta så länge det inte innebär att unionens kompetens därigenom indirekt utökas till nya och oidentifierade områden.

Det är också mycket glädjande att konventet ser ut att enas om att EU ska kunna ansluta sig till Europarådskonventionen om mänskliga rättigheter, precis som staterna redan har gjort. Det har varit ett tydligt krav från den svenska riksdagen, och det stärker medborgarnas rättigheter.

Knappast radikalt, men praktiskt, är förslaget att göra EU till en juridisk person. Det skulle göra det möjligt för unionen att kunna ingå internationella avtal och jämte medlemsländerna kunna bli medlem i internationella organisationer.

Prot. 2002/03:61
19 februari

*Information från
regeringen*

Uppdelningen mellan EG och EU kommer att skrotas. Riksdagen har redan gjort de grundlagsändringar som behövs för detta. Få kommer att sakna de så kallade pelarna. Det är någonting som många av oss egentligen aldrig riktigt fick kläm på som struktur, för att så här inför riksdagen avslöja en hemlighet.

Konventet har ännu inte hunnit ta sig an alla sakfrågor som ryms i fördraget – själva politiken. Det finns en del uppgifter om att man kommer att överlämna delar av detta arbete till regeringskonferensen. Oavsett hur det blir med den saken ska vi driva förslag för att förbättra och reformera samarbetet på viktiga områden som sysselsättningen, miljön och jordbruket.

Jag har redan nämnt Lissabonprocessen. Den är viktig inte bara i sak utan också för att den är en innovation för beslutsfattande och genomförande. Nyordningen är att den traditionella lagstiftningsmetoden nu kompletteras med vad som kallas den öppna samordningsmetoden. Det betyder att medlemsstaterna frivilligt på politiska grunder binder sig vid gemensamma mål. Jag tycker att denna öppna samordningsmetod ska skrivas in i det nya fördraget.

Regeringen vill också bevara det som EU åstadkommit för en hållbar utveckling i allmänhet och en hög nivå i fråga om miljöskydd och förbättringar av miljöns kvalitet i synnerhet. Men vi kan tänka oss att gå längre än så och skärpa EU:s åtaganden. Nuvarande fördrag säger att miljöskyddskraven ska tas med i utformningen och genomförandet av EU:s politik och verksamhet. Detta bör kompletteras med bestämmelser på varje relevant sakområde. Det gäller särskilt den föråldrade jordbrukspolitiken och även fiskeripolitiken som måste anpassas till dagens miljö- och konsumentkrav och inte leva kvar i efterkrigstidens krav på maximal produktion.

Få frågor engagerar människor så mycket som asyl- och migrationspolitiken. Det är min bestämda uppfattning att en solidarisk och humanitär politik måste utarbetas i samarbete mellan samtliga Europas demokratier. Vi har drivit det vid de tidigare regeringskonferenserna. Frågorna har inte minskat i betydelse, snarare tvärtom. Då liksom nu vill vi ha fler majoritetsbeslut på detta område.

Inte heller de avarter som drar nytta av människors ökade rörlighet kan hanteras i isolering från andra länder. Jag tänker på kvinnorna i verklighetens *Lilja 4-ever*, människohandeln, människosmugglingen och den organiserade brottsligheten. Målet om EU som ett område för frihet, säkerhet och rättvisa måste också ses i ljuset av den internationella terrorismen och brottsligheten. Den är i praktiken ofta nära sammanflätad med smuggling, narkotikahandel, penningtvätt, finansiering och andra delar av den organiserade brottsligheten.

Jag vill att vi så öppet som möjligt funderar kring hur unionens medlemsländer kan samarbeta närmare på det straffrättsliga området. I konventet diskuteras en särskild lista över vad som kunde betraktas som europeiska brott, det vill säga brott som är genuint gränsöverskridande och som kan bekämpas effektivare med ett gemensamt beslutsfattande.

Den internationella hotbilden kommer i minskad grad från stater i konventionell bemärkelse. Terrorister profiterar på svaga stater, som var fallet med talibanregimen i Afghanistan. De angriper våra öppna demokratiska samhällen, som var fallet den 11 september. Skulle medlemsstat

utsättas för en internationell terroristattack skulle övriga medlemsstater ställa upp med hjälp om den angripna staten begär det. Ökad sårbarhet föder därmed också ökad solidaritet.

Jag har inget emot att traktatfästa denna solidaritet, men det får inte ta formen av ett gemensamt försvar inom unionen. I dag samordnar medlemsstaterna sina polisiära, rättsliga och finansiella instrument. Jag ser klara fördelar med att också kunna samordna medlemsländernas civila resurser för att skydda befolkningar och demokratiska institutioner mot effekterna av en terroristattack. Vid exempelvis en mjältbrandsattack måste vi snabbt kunna samla tillräcklig medicinsk och annan expertis oavsett var sådan finns i Europa. Det är en fråga om solidaritet.

Många i konventet vill att den höge representanten ska vara ordförande i rådet för externa förbindelser. Många vill också slå samman denna post med kommissionären för externa relationer, en funktion som skulle tjäna två herrar. Man vill alltså samordna det som Javier Solana gör i dag och det som Chris Patten gör. Jag anser att det skulle skapa fler problem än det skulle lösa. Det blir oklarheter i ansvarsfördelningen. Dessutom är utrikespolitiken till övervägande del av mellanstatlig karaktär. De avgörande och övergripande besluten inom utrikes- och säkerhetspolitiken bör även fortsättningsvis tas i enhällighet.

Socialpolitiken har diskuterats i konventet. Bred enighet råder om principen att majoritetsbeslut ska gälla för gränsöverskridande frågor som till exempel information och samråd mellan arbetsgivare och arbetstagare. Fackliga organisationers rätt till internationella sympatiåtgärder är också något som bör skrivas in i fördraget.

Jämställdhet är i EU-sammanhanget också en del av det sociala området. Vi har slagits för att föra de landvinningar som redan gjorts vidare till det nya fördraget. Jämställdhet mellan kvinnor och män ska vara ett grundläggande värde och ett prioriterat politiskt mål.

Den europeiska energipolitiken bör utvecklas.

Jag konstaterade tidigare att länderna genom avtal valt att överföra befogenheter till EU på bestämda områden. Det finns också områden som enligt min uppfattning ska förbli nationella. Ett sådant område är välfärdssystemet inklusive dess finansiering. Den svenska riksdagen beskattar det svenska folket. Så måste det förbli.

EU vilar på en unik maktbalans mellan institutionerna och mellan institutionerna och medlemsländerna. Inom rådet förankras samarbetet i den nationella parlamentariska demokratin, samtidigt som lagstiftning och förankring också sker i vissa frågor inom Europaparlamentet. Kommissionen har en viktig roll i att se till det gemensamma bästa. Institutionerna kompletterar och balanserar varandra. Där någonstans befinner sig EU, och jag tror inte att nu pågående reformprocess nämnvärt kommer att förändra denna balans.

Rådet behöver stärkas. Det krävs mer långsiktighet i rådets arbete. Det åstadkoms genom fleråriga arbetsprogram och genom en ökad kontinuitet i ledningen av rådet. Tanken på en vald ordförande i Europeiska rådet vinner utbredning i medlemskretsen bland både stora och små medlemsländer. Det tycker vi är bra. För mig handlar det särskilt om att vederbörande ska vara en tydlig röst för den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken. Ordföranden ska inte vara en president med stor poli-

Prot. 2002/03:61
19 februari

*Information från
regeringen*

tisk makt utan just en ordförande, som kan samordna vad demokratiskt valda stats- och regeringschefer kommer överens om.

I vår modell stöds ordföranden av ett gruppordförandeskap där flera länder delar på ansvaret. Detta måste tas med i diskussionen om en vald ordförande – annars haltar ekvationen. Uppgifterna för det enskilda landet blir mer fokuserade på de sakområden som man får till uppgift att hantera. Genom den strikta rotationsordningen behöver inte tidpunkten för ordförandeskapen inträffa mera sällan i morgondagens utvidgade union än i dagens. Det är ett kompromissförslag som borde kunna förena stora och små länder.

Rådet måste också bli mer öppet och i lagstiftningsfrågor ha helt öppna möten. Däremot tror jag inte på ett särskilt lagstiftande råd. Det går inte att skilja på lagstiftning och andra uppgifter på ett meningsfullt sätt.

Kommissionens roll, herr talman, måste bevaras och dess oberoende stärkas. Dess huvuduppgift är att se till att medlemsländerna lever upp till gemensamt beslutad lagstiftning och att den inre marknaden utvecklas och efterlevs. Därtill ska kommissionen driva EU-arbetet framåt på ett oväldigt sätt. Idealet är att kommissionen ska vara den instans som värnar om unionens gemensamma intressen.

När kommissionen fungerat som bäst har den både varit visionär och samtidigt kompetent på ett handfast vis. Redan det nuvarande fördraget ger kommissionen stora möjligheter, som inte fullt utnyttjats på senare år. Kommissionens exklusiva initiativrätt bör behållas. Rådet bör i ökad utsträckning kunna delegera till kommissionen att anta detaljregler inom lagstiftningen, vilket närmast skulle motsvara regeringens rätt att utfärda förordningar i Sverige.

En grupp i konventet har aktualiserat den nygamla frågan om hur kommissionsordföranden ska utses. Min utgångspunkt är att sättet att utse denna för unionen så viktiga person inte får leda till splittring och partipolitisering. Den som innehar posten som kommissionens ordförande måste företräda hela unionen och får inte bli gisslan hos den rådande majoriteten i Europaparlamentet. Jag ser inte något större behov av att ändra den nuvarande proceduren. De som talar om bristande legitimitet i det nuvarande sättet att utse kommissionsordföranden ifrågasätter i själva verket hela systemet med representativ demokrati. Om det blir en ny process bör de nationella parlamenten i minst lika hög grad som Europaparlamentet involveras.

I konventet diskuteras också mer generellt stärkandet av Europaparlamentet. Vi behöver diskutera hur den europeiska legitimiteten kan ökas. Det är en process som kommer att ta tid. På vissa områden, som till exempel asyl- och migrationspolitiken och den allmänna inriktningen av jordbrukspolitiken, kan det kännas naturligt att ge Europaparlamentet en större roll, men någon självklar automatik finns inte mellan införandet av majoritetsbeslut i rådet och medbeslutande för Europaparlamentet.

Rådet består av representanter för nationella regeringar. Dessa regeringar hämtar i sin tur sina mandat från respektive nationellt parlament. Detta kommer under överskådlig tid att vara den mest legitima demokratiska länken mellan det nationella och det EU-gemensamma. Parlamentet kommer successivt att kunna stärka sin ställning, men det kommer inte att ske utan ett ökat valdeltagande. Valdeltagandet speglar engagemanget

och den demokratiska legitimiteten. Ökar valdeltagandet kommer också Europaparlamentet på sikt att få mer att säga till om, och får Europaparlamentet mer att säga till om ökar också valdeltagandet.

Avvägningen kommer hela tiden att ligga mellan vad som ska beslutas i denna församling och vad som ska beslutas på europeisk nivå, vad som ska beslutas i rådet i Europa och vad som ska beslutas i Europaparlamentet. Och successivt som legitimiteten växer och successivt som opinionen förändras drivs frågor mellan de olika nivåerna.

Men det är klart: Med ett lågt valdeltagande i Europaparlamentet har vi också en uppgift gemensam för oss alla, oavsett vem vi representerar, att se till att vi höjer valdeltagandet och därmed stärker Europaparlamentets demokratiska legitimitet.

De tre nordiska EU-ländernas nationella ordning för information, samråd och framför allt ansvarsutkrävande av sina regeringar i rådet har lyfts fram av flera under konventets gång. Jag hoppas därför att konventet ska lyfta fram de nationella parlamentens särskilda demokratiska legitimitet.

Herr talman! Så här går i grova drag diskussionen om EU:s framtid, och så ser den svenska regeringen på frågorna. Framtidsdiskussionen kan verka krånglig, men det är nödvändigt att fler sätter sig in i och deltar i den. Det handlar om vårt framtida Europa och därmed om vårt framtida Sverige.

Vi har för länge sedan passerat frågan om ja eller nej till EU i Sverige. Sverige är ett medlemsland i unionen, en union som är föränderlig. Det är frågan om ett levande samarbete. EU förändras och behöver förändras. EU-samarbetet förbättras och behöver förbättras. Vad vi är på väg att skapa nu är morgondagens europeiska samarbete, det som vi kommer att delta i, vara beroende av och själva påverka. I det arbetet, herr talman, ska jag och regeringen vara med, ni i riksdagen ska vara med, och så många andra i vårt land som det bara går att engagera ska naturligtvis delta fullt ut och påverka.

(Applåder)

Anf. 2 GÖRAN LENNMARKER (m):

Herr talman! Statsministern, tack för informationen!

Först vill jag välkomna de slutsatser som Europeiska rådet gjorde i förrgår beträffande Irak. Det är utomordentligt viktigt och skönt att EU står enat. Det är två centrala slutsatser där som jag vill dra fram. Det första är att krig kan undvikas om Iraks regim gör slut på krisen genom att uppfylla säkerhetsrådets krav. Det är det alldeles centrala som EU uttalar. Det andra viktiga är att man också säger att den militära uppladdningen är väsentlig för att få till stånd inspektionen.

Nu står EU samlat bakom säkerhetsrådets resolution 1441, som i sin tur är enhälligt antagen i säkerhetsrådet, och jag tycker att det är oerhört skönt att splittringen därmed förhoppningsvis kan upphöra. Man kan väl säga att den brittiska linjen nu är den som gäller i EU.

Går vi sedan in på konventet, så har jag själv som ledamot i konventet satt upp en gyllene regel: Vi ska noga betänka följderna innan vi lämnar över ansvar till EU. Vi ska se till att vi inte överbelastar EU, utan betänker vad vi ska göra hemmavid, ibland öven kommunalt och regionalt. Men när vi väl har gett EU ansvar måste EU också ha kraften att fullfölja

Prot. 2002/03:61
19 februari

*Information från
regeringen*

sitt ansvar. De här två centrala teserna är för mig viktiga när det gäller attityden till konventet.

En sak där, som också statsministern underströk, är den tydliga avgränsningen: Vad bär EU ansvaret för? Och därmed: Vad bär EU *inte* ansvaret för? Det är en central demokratisk fråga, vill jag säga: Man ska veta vem som bär ansvaret. Där, herr statsminister, är ju den öppna samordningsmetoden ett problem eftersom den tenderar att sudda ut ansvarsgränserna. På den punkten har jag en annan uppfattning.

Jag vill sedan säga något om beslutsordningen inom EU. Det finns mycket att säga om den, men vi kan ju säga att krisen inom utrikespolitiken visar att vi måste ha en bättre ordning som också reflekterar alla medlemsländerna, inte bara de stora länderna. Hade vi haft en bättre ordning för utrikes- och säkerhetspolitiken tror jag vi direkt hade kunnat finna den enighet som kom fram i förrgård. Det mest irriterande var väl när Tyskland gick sin egen väg här under hösten.

Detsamma gäller ju även jordbrukspolitiken för övrigt, som ju tas på samma sätt med en ordning där företrädare för stora länder kommer överens över huvudet på små länder.

Därför, herr statsminister, är det nu viktigt att den svenska regeringen tydligt avvisar det tysk-franska förslaget om två skilda presidenter, där man kan riskera att få en konkurrerande maktordning inom EU. Det vore välkommet om statsministern kunde göra detta.

Anf. 3 Statsminister GÖRAN PERSSON (s):

Herr talman! Det finns mycket av det som Göran Lennmarker har sagt som jag kan instämma i. Dock vill jag på en punkt varna lite. Vi har nu i EU lyckats ena oss om en linje i Irak. Börja inte omedelbart, dagen efter, säga att nu har den ena eller andra linjen vunnit. Det är just den typen av beteende som ständigt skapar nya konflikter. Ska man någon gång komma överens om en kompromiss så står man för den när man väl har gjort det. Då är det meningslöst att säga att den ena eller den andra drog det längsta strået. Med ett sådant moget uppträdande undviker man konflikter. Med det andra skapar man nya konflikter.

Det är två sakfrågor som Lennmarker uppehåller sig vid. Den öppna samordningens metod, den tror jag på, och jag tror att den bör fördragsfästas. Vi har nog olika mening där, det är uppenbart. Det här är ett område som ju på många sätt naturligt hör hemma i nationellt beslutsfattande, men vi kan faktiskt lära väldigt mycket av varandra, och EU kan jobba på ett annat sätt än via gemenskapsprincipen. Det vi har sett så här långt, exempelvis när det gäller konvergenskriterierna inom EMU-projektet, som ju har varit en öppen samordningsprocess på många sätt med *peer pressure*, alltså kamrattryck, det vill säga att man försöker jämföra sig med den bästa, det kan säkert också göras på andra områden. Vi ska vara öppna för detta.

Jag vill också säga att detta med två stycken presidenter inom EU har jag inget som helst emot. Lennmarker riskerar med sin hållning att hamna i den positionen att vi kommer att ha en kommissionspresident men inte någon förstärkning av rådet. För oss är det viktigt att också rådet förstärks. All erfarenhet så här långt av EU-samarbetet visar ju att det är i rådet som de avgörande politiska besluten många gånger tas. Ska nu rådets ställning successivt försvagas därför att andra institutioner

förstärks så får vi en ny obalans. Jag är alltså definitivt anhängare, vilket jag också har sagt tidigare här i riksdagen, av en helt vald ordförande i rådet.

Prot. 2002/03:61
19 februari

*Information från
regeringen*

Anf. 4 GÖRAN LENNMARKER (m):

Herr talman! Bekymret med den öppna samordningsmetoden är att den suddar ut ansvarsgränserna. Det handlar ju om nationellt ansvar, och då måste ju också nationella regeringar vara ansvariga för detta. Man får ju inte göra EU till syndabock för sådant som misslyckas på hemmaplan.

Vad gäller de två presidenterna har vi ju erfarenhet. Se på jordbrukspolitiken, där vi har en beslutsordning som tyvärr gör att vi har mycket svårt att komma fram till en rationell ordning, just för att vi har en ordning där de stora länderna lätt tar kommandot inom rådet. Det är ju till och med så att två av statsministerns kolleger anser sig ha gjort upp om jordbrukspolitiken på ett hotell någonstans, var det nu var, och så kan det ju inte vara.

Hade vi haft en bättre beslutsordning, och en tydligare beslutsordning också, vad gäller utrikespolitiken, tror jag att vi inte hade hamnat i den situationen. Det behövs *ett* centrum för utrikespolitiken där små länder väger in och har sin röst, inte bara är beroende av de stora ländernas uppgörelser sinsemellan.

Anf. 5 LEIF JAKOBSSON (s):

Herr talman! Statsministern tog upp tidtabellsfrågan. Jag skulle vilja höra lite mer om det, därför att det är ju inte bara en formell procedurfråga, utan det handlar om vilken delaktighet medborgarna i unionen och de kommande medborgarna har i ett nytt fördrag. Det är viktigt för kandidatländerna. Det är självklart att en del kan tycka att det är en bekvämare genväg att forcera regeringskonferensen, men det är ju lika självklart att ska man ta ansvar för någonting så ska man också vara med i arbetet innan.

Lika viktigt är det ju för vår egen debatt här i Sverige och för folkbildningen. Statsministern förde fram här att så många som möjligt måste vara med i den här debatten. Därför var det ett väldigt klokt beslut i Laeken att man så tydligt sade att det måste finnas rejält med tid för länderna, för parlamenten och för folken att diskutera det, så att det inte blir som så många gånger tidigare: det uppfattas som elitprojekt och som uppgjort – till exempel på hotellrum.

Jag skulle gärna vilja höra lite mer om de här oroande signalerna från vissa länder om att man vill forcera.

Anf. 6 Statsminister GÖRAN PERSSON (s):

Herr talman! Som jag sade i mitt anförande finns det de som tycker att man bör gå snabbare fram. Det är naturligtvis inte av något slags illvilja, utan man är ivrig att komma till resultat. De har inte samma samrådsförfarande som vi har mellan regering och parlament, utan där sker det på annat sätt. Vår metod, som nu uppmärksammas i konventet i andra sammanhang, bygger ju på att vi har tid och att vi, innan vi går in i regeringskonferensen, på något sätt fastställer positioner som är förankrade i riksdagen. Vi menar att det sättet också underlättar den ratificering som

sedan kommer. Då har man i förväg förankrat sig i en ordentlig riksdagsmajoritet.

Den här diskussionen kommer upp för varje europeiskt råd. Hittills har vi hållit linjen och fått uppslutning kring att stå bakom det vi sade i Laeken. Vi hade diskussionen senast i Köpenhamn, där jag själv väldigt hårt drev Laekenlinjen och också fick med det i slutsatserna.

De europeiska råden, det europeiska beslutsfattandet är av det slaget att frågorna tas upp igen vid varje tillfälle som man träffas, och så diskuterar man. Det är på så sätt en levande process.

Jag är inte säker på att vi hamnar i ett läge där vi får problem. Det kan bli så. I så fall får vi se upp så att vi inte försätter oss i ett läge där vi inte är effektiva i regeringskonferensen. Vi får diskutera tillsammans med riksdagen hur vi ska göra. Som jag antydde förut har vi sommarmånaderna på oss.

Anf. 7 CAMILLA SKÖLD JANSSON (v):

Herr talman! Statsministern har lyft fram flera viktiga frågor som jag skulle vilja ge respons på, men tiden till det finns inte. Det är väl bara att sammanfatta det som många har sagt, att konventet är ytterst viktigt och att flera centrala framtidsfrågor avgörs där. Det är bara att hoppas att vi kan få till stånd den breda folkliga debatt som ju är nödvändig.

Jag tänkte lyfta fram en annan infallsvinkel. Det handlar om den omröstning vi ska ha i september om EMU. Den handlar ju inte om EU utan om tredje steget, om Sveriges deltagande i valutaunionen. Det är viktigt att slå fast. Men det finns ändå en koppling mellan EMU-frågan och EU:s framtidsfråga eftersom valutan är en viktig kloss i EU-bygget. Det handlar också om det som statsministern tar upp, framtida möjligheter för vår beskattningsrätt. Det har ju statsministern tagit upp i andra sammanhang också, att den är hotad i och med ett EMU-medlemskap.

Det fanns en artikel i Svenska Dagbladet för någon vecka sedan där Sven-Olof Petersson, som är EU-ambassadör, berättade att den svenska regeringen vid flera tillfällen har markerat att man inte vill att medlemsstaternas regeringar ska börja förhandla om en EU-konstitution innan den 14 september. Petersson säger att det har mötts med full förståelse eftersom de andra medlemsländerna vill att Sverige ska gå med i EMU.

Min fråga till statsministern är: Är det inte tvärtom så att de konstitutionella diskussionerna, inte minst diskussionen om federalism, hör hemma i EMU-diskussionen? Ska vi inte prioritera att lägga ihop de två diskussionerna?

Anf. 8 Statsminister GÖRAN PERSSON (s):

Herr talman! Det tror jag säkert att vi kommer att göra i debatten, men jag har en annan uppfattning i sak än Camilla Sköld Jansson.

Titta nu på hur den monetära unionen fungerar. Vi är inne i en djup lågkonjunktur i Europa. Vi har en lågkonjunktur utan valutaoro där vi också tycks komma igenom utan att staterna drar på sig jättelika underskott och ny skuldsättning, vilket gör att vi står starkt rustade inför en kommande uppgång. Jag tycker faktiskt att vi ska glädja oss åt att den monetära unionen också möter provet att hantera den första ordentliga konjunkturedgången. Det är ett styrkebevis.

Beskattningsrätten är inte hotad. Jag tillhör dem som i alla sammanhang säger att vi ska beskatta det svenska folket i denna församling. Det har förts en debatt de senaste dagarna kring hur man ska väga av exempelvis en snabb momsförändring. Också en sådan, om den kommer att bli en möjlighet i framtiden, ska godkännas i denna församling. Om inte så är det en regeringsskris.

Principen ligger fast. Det är här som svenska folket beskattas. Det finns ingenting i den monetära unionen som kräver att man beskattar på europeisk nivå. Tvärtom, den fungerar sedan lång tid tillbaka utan ett sådant beskattningsinslag.

Sedan har vi den andra diskussionen: Skulle Europas 14 andra medlemsstater vänta på en svensk EMU-omröstning innan man startar en diskussion om IGC? Nej, naturligtvis inte. Vi kan tillmäta oss rätt stor betydelse ibland, men riktigt så viktiga är vi inte. Vi kommer nog att få ha vår folkomröstning i fred. Det andra arbetet med konventet och fördraget kommer att rulla på planmässigt. Skulle man, mina vänner, ta hänsyn till folkomröstningar som pågår i medlemsländer eller blivande medlemsländer då skulle man aldrig kunna ta några beslut i EU. Så är det. Det där är en tidningsanka, ingenting annat.

Anf. 9 CAMILLA SKÖLD JANSSON (v):

Herr talman! Statsministern svarade inte riktigt på min fråga om vikten av att även i diskussionen om EMU lyfta in de konstitutionella diskussionerna. Det är bara att konstatera att det har skett en väldig glidning efter det att vi nu har utlyst en folkomröstning. Jag kan räkna upp hur många citat som helst där man uttrycker oro för att EMU trycker på för samordnad skattepolitik och också för en federation.

Agerandet i EU, att regeringen försöker hålla undan diskussionen – vilket Sven-Olof Petersson har deklarerat – kan tolkas som ett taktiserande. Det är viktigt att regeringen tar till sig det. Det enda sättet att undanröja de misstankarna är att lyfta in debatten om federation och federalism även i EMU-frågan.

Anf. 10 Statsminister GÖRAN PERSSON (s):

Herr talman! Det finns ingen som har gjort det mer än jag. Det är jag som har startat den här debatten. Det är jag som har pekat på den här frågan. Det har jag gjort därför att jag tycker att den är viktig.

Jag vill inte stå upp för ett svenskt medlemskap i den monetära unionen om jag tror att det leder till Europas förenta stater. Självklart ska man, innan man går in i ett ställningstagande, förvissa sig själv om att man tror att projektet går att förena med de grundläggande värderingar man har.

Jag har varit oerhört öppen i den processen och jag har varit det under mycket lång tid. Jag har kommit till slutsatsen att det här är bra för Sverige ekonomiskt och politiskt och det går att kombinera med de ambitioner vi har på den nationella nivån om en egen inriktning av politiken vad gäller välfärd och sysselsättning.

Mot den bakgrunden: Ja, men jag ska övertyga mig själv först, och det har jag gjort. Jag tänker inte medverka till att äventyra någonting av det vi har vunnit de sista tio åren i återuppbyggnad av Sveriges ekonomiska styrka – verkligen inte. Därför EMU-medlemskap.

Anf. 11 HOLGER GUSTAFSSON (kd):

Herr talman! Statsministern är en vän av mellanstatlig maktutövning inom EU. Balansen mellan överstatlighet och mellanstatlighet ska nu behandlas inom framtidskonventet.

Rådsmedlemmarna Tyskland och Frankrike har med anledning av Irakkrisen gjort utspel som har skapat en djup spricka och en förtroendekris inom EU, också med effekter mot FN och Nato. I den svenska försvarsdoktrinen ger vi uttryck för att Sverige bäst klarar sin säkerhetspolitik genom den kollektiva samverkan som ett sammanhållet EU och FN erbjuder.

Min fråga är: Talar inte denna senaste händelse, det vill säga splittringen inom EU, för att vi behöver en starkare kommission som med stöd av fördrag förmår att bättre hålla ihop utrikes- och säkerhetspolitiken inom EU än vad den nuvarande mellanstatliga modellen har förmått?

Anf. 12 Statsminister GÖRAN PERSSON (s):

Herr talman! Jag är inte säker på att det är den slutsats man ska dra, eller, ännu tydligare: Den slutsatsen ska man inte dra, av det enkla skälet att om det är någonting som är tydligt för de 15 ingående medlemsstaterna i unionen så är det att man har kvar sin rätt och möjlighet att forma sin säkerhetspolitiska linje själv. Man gör det naturligtvis i samverkan med och under intryck av övriga inom unionen. Men rätten ligger i varje medlemsstat.

Det är möjligt att man någon gång, långt bort i framtiden när varken jag eller Holger Gustafsson vandrar i denna värld, har någonting annat. Men vi kommer inte att få uppleva det, av det enkla skälet att det finns en så tydlig koppling mellan medlemsstat, utrikespolitik och säkerhetspolitik att jag inte tror att det kommer att överlämnas till unionen. Även om vi hade gjort det, tror någon för ett ögonblick att vi skulle ha varit utan den debatt vi nu har haft? Självklart inte. Den hade också rasat, fast då kanske i ett Europaparlament i stället, inte nödvändigtvis efter partipolitiska skiljelinjer utan kanske efter nationella inom detta parlament. Det hade heller inte stärkt unionen.

Vad som kommer en gång i framtiden får vi nog inte veta, Holger Gustafsson och jag. Eller också kanske vi ... – ja, vi får se.

Anf. 13 HOLGER GUSTAFSSON (kd):

Herr talman! Det här är naturligtvis oerhört viktigt. Vi hävdar från svensk sida, och inte minst regeringen, att Sveriges säkerhetspolitik är väldigt beroende av den kollektiva gruppering som FN utgör, varav också EU är en del, och att hålla ihop EU i sammanhanget.

Kommissionens viktigaste uppgift är att inte vara nationell utan verkligen se till helheten. Varför är det då inte logiskt att en stark kommission kan hålla ihop EU som Sverige önskar både i förhållande till EU-länderna och FN? Det resonemang som statsministern för här stämmer inte.

En kommission håller ihop det vi önskar ska hållas ihop. Varför går inte detta ihop?

Anf. 14 Statsminister GÖRAN PERSSON (s):

Herr talman! Därför att det inte är så i verkligheten. Den kommission vi har sitter nu. Ingen kan ju påstå någonting annat än att vi också där har en kraftig dominans av de stora staterna. Så tror jag att det kommer att vara framöver.

Det finns en idealbild som målas upp bland små stater om att kommissionen är fri från den typ av nationella spänningar som vi ser i andra sammanhang. Så är det inte. Också i kommissionen går detta igen. Titta bara på fördelningen av portföljer exempelvis och var de ”tyngsta” portföljerna finns, och Holger Gustafsson kommer att se att motsättningarna lever där också.

I framtiden kanske vi får detta idealtillstånd. Då vill jag vara med. Tills dess är det väldigt bra att ha ett europeiskt råd som balanserar kommissionen, ett europeiskt råd där vi också har en möjlighet att påverka. Hittills har vi varit ganska framgångsrika.

Anf. 15 CARL B HAMILTON (fp):

Herr talman! Också jag tycker att det var en stor lättnad att EU-länderna vid sitt toppmöte kom överens om en gemensam hållning. Det stärker inte bara Europa utan också FN att Europa är samlat bakom FN-linjen. Det är den linjen jag tycker att man har samlat sig bakom, även om det franska försöket att läxa upp östeuropéerna lämnar en obehaglig eftersmak, som statsministern också sade.

Det för över frågan till nästa fas. Hans Blix båda rapporter pekar på att om bara irakierna behagar samarbeta kan man lösa den här frågan ganska snart. Jag tror att han använde uttrycket *in a short time*. Resolutionen talar om omedelbar efterlevnad eller efterföljande från irakiernas sida.

Min fråga till statsministern är då: Hur definierade ni vid toppmötet, försökte definiera eller vad är statsministerns egen bedömning av hur lång tid denna tid är? Det kan inte röra sig om år. Det kan inte röra sig om månader. Det kan kanske röra sig om en eller två månader. Det måste vara en rimlig avgränsning.

Det för mig över till en följdfråga om det som statsministern sade om solidaritetsklausulen. Det är en konventsfråga. Ett land ska kunna begära att få hjälp vid civil och militär krishantering efter en terroristattack.

Jag tyckte att det är utmärkt, som statsministern sade, så länge det inte innebär militärt samarbete, utifrån min utgångspunkt att ett Nato-samarbete är ett bättre samarbete, statsministern utifrån utgångspunkten om alliansfrihet antar jag. Det som förbryllar mig är att jag i utrikesdebatten drev den linje som jag uppfattar statsministern gör, och då fick jag Anna Lindh helt emot mig.

Jag antar att det är statsministern som tecknar firman. Men jag tror att regeringen för närvarande ger två signaler i frågan om vad som gäller beträffande solidaritetsklausulen i den svagaste varianten som finns i det förslag som är framlagt.

Anf. 16 Statsminister GÖRAN PERSSON (s):

Herr talman! Den sista frågan var om att det skulle vara olika budskap från regeringen. Det hoppas jag verkligen inte. Jag tittar på statssekreteraren Danielsson här i kammaren, som samordnar det mesta av den

Prot. 2002/03:61

19 februari

*Information från
regeringen*

här typen av texter. Han skakar febrilt på huvudet. I valet mellan Danielsson och Hamilton väljer jag att lita på Danielsson. Jag ska själv titta på texterna. Men detta är naturligtvis linjen som jag presenterar. Jag hoppas att det inte varit någon oklarhet i utrikesdebatten. Det kan också bero på hur frågan framställdes. Det är möjligt.

Det talades här om en eller två månader, ett halvår eller ett år. Man kan spekulera om tiden. Det vill jag inte ge mig in på. Vi avstod också från att precisera oss i veckor, dagar eller månader. Så fort EU gör det tar man i praktiken över det beslut som ska fattas av säkerhetsrådet. För oss är det väldigt viktigt att vi håller trycket uppe i säkerhetsrådet och inte skaffar några smitvägar ut från säkerhetsrådet genom att hävda att andra har en uppfattning om hur lång tid det borde ta.

Någon kan påstå att andra har sagt x månader, men att för oss räcker det med y veckor. Sedan är man där och indirekt legitimerar någon gå på egen hand. Försiktighet tror jag är klokt. Nu har vi kommit tillsammans. Nu hoppas jag också att de fyra EU-stater som finns i säkerhetsrådet praktiskt kan driva den linjen vid bordet. Men det återstår fortfarande att se.

Anf. 17 CARL B HAMILTON (fp):

Herr talman! Det är klart att om man har en deadline sätter det en ökad press på Saddam Hussein och hans regim. Jag skulle nog säga att det är viktigare än den attityd som statsministern har till frågan. Det ökar pressen för att på så sätt tvinga fram en fred i Irakkrisen.

Det är ett problem om man är så bestämd som statsministern är om FN-linjen och avrustning av Saddam Hussein att det inte finns något svar när man sedan kommer till kärnan. Det ger ett oärligt intryck. Just när man kommer till pudelns kärna: Hur lång tid ska vi ge honom? finns det inget svar. Eller hur? Vad är statsministerns svar?

Anf. 18 Statsminister GÖRAN PERSSON (s):

Herr talman! Tänk om det är så att irakierna talar sanning och det inte finns några vapen, bara för att göra världen lite mer komplicerad? Ska man då ändå efter att ha satt en borte tidsgräns, och de inte kan redovisa någonting, slå till? Det är nästa fälla man går in i om man för tidigt preciserar detta. Det måste man också ta med i kalkylen. Nu tror inte jag att det är på det viset. Men det visar hur svårt det är. Det visar vad som kan hända om man för tidigt binder sig vid fasta tidpunkter.

Låt FN:s säkerhetsråd avgöra detta. Det är ett ohyggligt ansvar det har. Det kommer att ta ställning efter att ha lyssnat på den svenske vapeninspektören Hans Blix. Jag menar att vi bör lägga vårt stöd hos inspektörerna och FN:s beslutsprocess.

Anf. 19 PETER ERIKSSON (mp):

Herr talman! Det är många frågor som tagits upp. EMU-debatten kom också in lite grann. Jag vill rikta ett litet varnande finger till statsministern att inte ropa hej för tidigt.

Jag ser nu att lågkonjunkturen i Europa håller på att förvärras. Det finns många som menar att EMU också bidrar till detta. Det finns en risk att EMU förstärker och förlänger lågkonjunkturen. Det leder till fler

arbetslösa och fler problem för ekonomin i Europa. Vi får väl se vad som händer de närmaste åren. Vi vet i dag inte riktigt effekterna av det.

Dagens stora krisfråga i världen är naturligtvis Irakfrågan. Jag känner en glädje över de många miljoner människor, över tio miljoner människor världen över, som visade hur de såg på den här frågan under helgen. Det visar hur viktigt det är att människor har möjlighet att yttra sig och att de också gör det och tar avstånd från våld i onödan och att FN och världen gör vad man kan för att undvika ett blodbad om det inte är absolut nödvändigt.

Jag uppfattar också att statsminister Göran Persson i dag har hållningen att demonstrationerna var bra och att de också påverkade till exempel EU i de diskussioner som har varit i helgen i Grekland. Man lyckades komma överens om en lite mer försiktig linje. De som hårt drev en linje att hålla öppet att gå vid sidan av FN-systemet fick inordna sig i formuleringar om att FN-systemet ska gälla och att inspektörerna ska fortsätta att arbeta utan någon tidsgräns. Det tycker jag ändå var ett bra resultat. Om demonstrationerna kan ha bidragit till detta är det bra.

Jag vill bara ställa en fråga till statsministern. Tror statsministern att det här har någon reell betydelse?

Anf. 20 Statsminister GÖRAN PERSSON (s):

Herr talman! Jag tror att det har en väldig betydelse. Skulle EU agera splittrat betyder det bara att säkerhetsrådets ställning försvagas, och det öppnar möjligheter för dem som vill gå vid sidan av säkerhetsrådet att göra så. Ju mer enade vi kan vara i EU, desto starkare ställning får säkerhetsrådet och internationell rätt. Det var alltså viktigt – mycket viktigt.

Sedan vill jag säga att Peter Erikssons resonemang om EMU och lågkonjunkturen får mig att rysa lite. Peter Eriksson är just nu inne i ett ekonomiskt samarbete med regeringen som han utför mycket målmedvetet och framgångsrikt. En hörnsten i detta samarbete är att vi inte återigen ska dra på oss underskott i de offentliga finanserna. Detta är hörnstenen också i de konvergenskriterier som är grunden för den monetära unionen. Varför har vi hamnat där? Varför drar vi inte på oss jättelika underskott nu? Jo, därför att vår historia visade att när vi gjorde det gick det sedan hand i hand med inflation, försämrad konkurrenskraft och stigande arbetslöshet.

Vår 70- och 80-talshistoria är i det avseendet inte en framgångsrik beskrivning. Så är det ju. Vi kan jämföra Sveriges utfall med de länder som valde en politik med låga underskott och låg inflation och som stärkte sin konkurrenskraft.

Fundamenten i den monetära unionen är en låg ränta, låg inflation och låga underskott. Det ger bäst möjlighet för full sysselsättning och bra reallöner. Det tänker jag fortsätta att försvara.

Anf. 21 PETER ERIKSSON (mp):

Herr talman! I den sista frågan är vi alldeles överens, statsministern och jag.

Problemet med EMU är att vi har sett ett antal exempel i världen där låsta växelkurser och gemensamma valutor har lett till enorma problem, till ekonomiska katastrofer, depressioner och jättelik arbetslöshet. Jag är orolig för att detta ska vara ett led på den vägen. Det finns i dag många

bedömare även inom det svenska näringslivet som är oroliga för att detta kan bli effekten av EMU den här gången också.

Sverige har ännu inte lyckats skapa en situation där vi har fullständig kontroll på konkurrenskraften. Risken med låsta valutakurser och en räntepolitik som inte är anpassad till svensk ekonomi är naturligtvis att det leder till höjd arbetslöshet och stora ekonomiska problem.

Anf. 22 AGNE HANSSON (c):

Herr talman! Först vill jag understryka värdet av att Europeiska rådet har lyckats enas om Irak. Jag vill också uttrycka vikten av att Saddam Hussein nu samarbetar med vapeninspektörerna och FN och att USA går FN-vägen, vilket är kontentan i överenskommelsen för att undvika krig.

Jag går så till konventet. För många människor är det långt till Stockholm. Det är ännu längre för de flesta till Bryssel. Det vi nu pratar om är att bygga demokrati och folkförankring, och det är viktigt att göra det underifrån. Om man inte lyckas och orkar lyfta frågor till EU, sade statsministern, är det risk att folket vänder sig från EU. Jag skulle vilja säga, och det är minst lika viktigt, att om man inte också orkar lyfta frågor från EU till de nationella parlamenten är denna risk minst lika stor.

Frågan är på vilket sätt regeringen arbetar för att få ett underifrånperspektiv i de här fallen. Statsministern underströk vikten av de nationella parlamenten, men när rådet väljer en president är det ju ett indirekt val som flyttar makten ännu längre från de nationella parlamenten. Kommissionen har egentligen ingen folklig förankring. På vilket sätt vill statsministern och regeringen bygga demokratin underifrån i EU?

Anf. 23 Statsminister GÖRAN PERSSON (s):

Herr talman! Först och främst var mitt resonemang att om människor vänder sig från politiken, från demokratin, beror det troligen på att de tycker att man inte orkar någonting, att man ingenting förmår göra, att man bara pratar. Det farligaste som kan hända den här församlingen är att ni ser problem framför er som behöver lösas men inte har instrumenten att lösa dem. När alltmer av de bekymmer vi ser runtomkring oss blir gränsöverskridande – från ekonomisk utveckling över till brottslighet och miljöförstöring – måste vi också ha en nivå där politiken kan hävda sig för att lösa de problem människor ser. Klarar vi inte det vänder man sig bort från politiken. Det är så mitt resonemang ser ut.

Det andra var resonemanget om ordförandeskap i rådet. Det är ingen ideal lösning; det kan jag också hålla med om. De tre kroppar i unionen som diskuteras – parlamentet, kommissionen och rådet – balanserar varandra, och så finns det en domstol. Det är inte särskilt många som talar om att stärka rådets ställning. Man talar om att stärka kommissionens ställning, och väldigt många talar om att stärka parlamentets ställning. Jag hävdar: Okej, gör det, men då måste vi också tala om att stärka rådets ställning så att vi behåller balansen. Den ende som måste gå hit till Sveriges riksdag för att hämta direktiv innan han åker för att fatta beslut i EU är nämligen en person som sitter i ett europeiskt råd av ministerkarakter. Hit går ingen kommissionär. Hit går ingen Europaparlamentariker. Hit kommer de av riksdagen tolererade ministrarna för att hämta synpunkter innan man fattar beslut i EU. Det är kopplingen mellan nationellt parlament och Europainivå. Den kan göras bättre och effektivare,

men vi måste vara innovativa och uppfinningsrika när vi ska stärka rådet i ett läge när alla andra vill stärka kommission och parlament. Annars fördärvas den här balansen.

Välkomna med i debatten och diskussionen! Jag är öppen för synpunkter. Men det här är ett konkret förslag som jag tycker är bra.

Prot. 2002/03:61
19 februari

*Information från
regeringen*

Anf. 24 AGNE HANSSON (c):

Herr talman! Frågan är just vilka instrument regeringen vill ge de folkliga parlamenten. Jag håller med om att den enda lilla linje som i dag finns mellan de nationella parlamenten och EU är rådet. Jag har inte pratat om att stärka kommissionens roll. Jag har däremot väckt frågan om man inte borde diskutera en andra kammare i EU direkt utgående från de folkliga nationella parlamenten. Det skulle ge en betydligt bredare och djupare förankring i folkflertalet.

Anf. 25 Statsminister GÖRAN PERSSON (s):

Herr talman! Det är en viktig diskussion Agne Hansson tar upp. Jag håller honom räkning för att han inte har diskuterat att stärka kommissionen. Då blir också diskussionen kring rådet logisk. Jag köper det resonemanget. Jag tror dock att konventet slutar med att man kommer att vilja stärka kommissionen. Jag tror att det är den dominerande strömningen i Europa. Jag tror också att detsamma gäller parlamentet. Då menar jag att vi praktiskt måste försöka fundera på hur vi stärker rådet för att behålla balansen. Det är så mitt resonemang ser ut.

Sedan är jag inte alldeles övertygad om att detta med ytterligare en kammare representerar en förstärkning av det mellanstatliga inslaget. För mig får det lätt en karaktär av en första och en andra kammare, något som finns i de flesta federationer, där den första kammaren kommer att bestå av något slags senat med en representant eller ett visst antal representanter från varje land, lika för alla, och den andra av parlamentet, representerat utifrån befolkning. Det är en klassisk konstitutionell modell som i andra sammanhang fungerar väl men som i EU just skulle bidra till att man faktiskt tippade över i en riktning som jag inte tror att det finns folkligt stöd för i Sverige, en federal utveckling.

Anf. 26 GUNNAR HÖKMARK (m):

Herr talman! Först måste jag säga en sak när det gäller demonstrationerna i Irakfrågan. Det är lätt att känna respekt för dem som vill ha fred, men jag tycker inte att man ska ha en idealiserad bild av det budskap som många bar fram. Det var i grunden ett engagemang som riktade sig mot världssamfundets möjligheter att genomdriva internationell rätt och gemensamma beslut. I förlängningen av en sådan politik ligger faktiskt en världsordning som skakas om mycket mer än i själva Irakfrågan. Jag tycker att det är viktigt att våga stå emot den opinionen, inte bara hylla den för dess ursprungliga engagemang utan också ta den debatt som det faktiskt handlar om. Jag tycker att det är beklämmande att engagemanget mot ett beslut att genomdriva FN:s beslut är mångfaldigt större än det engagemang som visats mot det omfattande förtryck och de krig som Irak har bedrivit.

Herr talman! Min fråga handlar om ministerrådet, som många här har tagit upp. Det är rätt att det ska vara en balans mellan de olika institut-

ionerna. Den balansen är rätt grannlaga därför att det är genom den som man får kontroll över proportionaliteten i besluten och kan garantera att vi i nationella parlament har ett inflytande.

Jag skulle vilja påstå att statsministern har en lite idealiserad bild av hur ministerrådet fungerar. Det kan möjligtvis bero på att han själv deltar i rådet. Det är inte så att vi har denna mycket höga grad av representativitet. Tvärtom måste en minoritetsregering alltid gå till riksdagen för att genomföra sin politik i alla andra sakfrågor än de frågor som hamnar på de olika rådets bord. Där kan man faktiskt, statsministern använde själv ordet, lyssna, men man kan själv föra fram och fatta de beslut som man inte kan få igenom här i riksdagen.

Det intressanta är att statsministern själv har lyft fram en sådan fråga. Frågan om en vald rådsordförande har inte majoritet i riksdagen. Tvärtom har det när förslaget diskuterats i EU-nämnden varit tummen ned. Jag skulle vilja be statsministern reda ut begreppen: Hur kan det vara en sådan representativitet när det i den fråga som statsministern själv talar för inte finns något stöd?

Anf. 27 Statsminister GÖRAN PERSSON (s):

Herr talman! Vi får se var vi hamnar när vi är framme vid regeringskonferensen. Som jag sade förut är vi nu inne i en fas med opinionsbildning och debatt. Jag redovisar öppet argumenten för att vi vill göra på det här viset, och jag skulle vilja höra argumenten emot. De uteblir.

Att jag skulle ha en snedvriden uppfattning om rådet beroende på att jag sitter där, ja, det är ju möjligt. Men det argumentet träffar ju med bumerangens kraft den som levererar det. Det kan också vara så att herr Hökmark har en något snedvriden uppfattning om rådet därför att han aldrig har suttit där.

Anf. 28 GUNNAR HÖKMARK (m):

Herr talman! Det finns kanske andra regeringschefer i Europa som har en något mer ödmjuk inställning till sin egen roll och som har kommit fram till att de beslut som fattas i ministerrådet ofta leder till att de stora staterna dominerar. Det faktum att det finns en statsminister för ett litet land som upplever att han har väldigt stor makt motsvaras inte alltid av den bild som man får från andra länder när det gäller synen på den statsministerns makt.

Nu har likväl argumenten mot en växande makt för ministerrådet redovisats här i dag, dels i form av att det stärker de stora staterna, dels också på grund av att det finns ett glapp i den idealiserade bild som Göran Persson använder. Jag sade inte snedvriden, jag sade idealiserad. Det faktum att statsministern nu för fram en mycket viktig institutionell fråga utan att ha stöd för den i riksdagen är på det viset självdefinierande när det gäller bilden av representativiteten.

Anf. 29 Statsminister GÖRAN PERSSON (s):

Herr talman! Som jag sade förut får vi se var processen landar. Vi har varit med om det förut. Opinionsbildning är en svår konst. Jag kan bara konstatera att det i de nordiska länderna fanns ett mycket bestämt motstånd mot idén från början, men nu kan jag se en ökad uppslutning också där. Det är intressant.

Vi ska fortsätta att lyssna till varandra. Idealiserad eller inte, tro inte för ett ögonblick att unionen är befriad från ingående staters ambitioner att hävda sina egna intressen. Så fungerar det och så kommer det att fungera under överskådlig tid. Det gäller att bygga institutioner som balanserar det. Tro inte att i de institutionerna inte en enda motsättning syns. Och tro inte för ett ögonblick att kommissionen är den institution som skulle stå över allt av motsättningar, allt av spänningar av detta slag. Så är det inte.

Gunnar Helén sade en gång: Läs på historien! Jag ska travestera honom och som råd till Hökmark säga: Läs kommissionens protokoll!

Anf. 30 INGVAR SVENSSON (kd):

Herr talman! Jag vill också tacka statsministern för initiativet till information till kammaren. Det ökar fokus på framtidsfrågorna och konventets arbete.

Herr talman! Man har diskuterat val av ordförande i Europeiska rådet på fem år, och statsministern har inte lyckats höra några argument mot en sådan lösning. Han kan få ett här. Om en sådan ordförande väljs kommer man, oavsett vad statsministern säger här, att uppfatta vederbörande som *mister* eller *missis* Europa. Därmed minskar man också kommissionens ställning och möjligheter att delta i arbetet.

En annan fråga som jag skulle vilja ta upp är hur statsministern ser på möjligheten att påverka Europaparlamentets arbetssätt. Europaparlamentet är ju folkvalt men har ingen autonom rättskapacitet. Det har sina befogenheter baserade på fördragen. Parlamentet ägnar sig åt allt mellan himmel och jord utöver sina kompetensområden, och det förvirrar människor som kan tro att EU-parlamentet har kompetens inom alla dessa områden. Min fråga är om statsministern ser några möjligheter att påverka situationen så att parlamentet håller sig inom sina kompetensområden.

Ytterligare en fråga. I måndags hörde jag från Bryssel en uppgift om att konventet kan tänkas förlängas till oktober, eftersom arbetet med den andra delen i det konstitutionella fördraget är så omfattande. Hur ser statsministern på det tidsschemat, om det skulle bli aktuellt, i förhållande till regeringskonferensen?

Anf. 31 Statsminister GÖRAN PERSSON (s):

Herr talman! Den sista frågan vågar jag inte ha någon uppfattning om. Man kan inte utesluta att det händer. Men jag vågar inte ha någon uppfattning om det. Det är åt det andra hållet diskussionen har gått, att man skulle kvicka på och bli snabbt färdig. Låt mig reflektera över detta och i annat sammanhang återkomma.

Sedan tar Ingvar Svensson upp en mycket viktig diskussion om parlamentet, som vi i Sveriges riksdag sällan diskuterar. Det tycker jag är synd, därför att parlamentet naturligtvis är en växande europeisk kraft. Alltmer kommer med rätta att diskuteras inom parlamentets institutionella ramar. Det kommer att gå successivt och i takt med folkets stöd. Så tror jag att det blir.

Det kommer aldrig att gå att förhindra parlamentsledamöter att ta upp de mest aparta frågor för diskussion i parlamentet. Det har inte gått i ett nationellt parlament och det kommer heller inte att gå i ett europeiskt.

Sådan är naturligtvis politikens natur. Någonstans måste man få formulera sin frustration eller sina drömmar. Någonstans måste man få berätta för andra att man själv har tänkt rätt eller funnit ut det stora. Har man då en plattform i ett parlament blir det naturligt att göra det. Det kommer att finnas kvar.

Jordbrukspolitiken, ja. Asyl- och migrationspolitiken, ja. Successivt större inflytande där för parlamentet tror jag definitivt på. Om det hantearas på ett klokt sätt stiger säkert valdeltagandet. I takt med att det sker kommer säkert parlamentet att flytta fram sina positioner, skulle jag tro. Men också där finns lite av det perspektiv som jag hade i samtalet med Holger Gustafsson. Det är ingen snabb process vi ser framför oss. Det kommer att ta tid. Förtroende bygger man under mycket lång tid och förlorar över en natt.

Anf. 32 SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v):

Herr talman! Jag välkomnar att statsministern kan tänka sig att gå längre vad gäller miljöfrågorna. Det behövs. I dag lyssnar EU mer på kemikalieindustrin än på EU:s medlemsländer. Det är också bra att statsministern tog upp den föråldrade jordbrukspolitiken. Vi måste reformera detta viktiga område rejält, till exempel slopa exportbidrag och öka miljö- och landsbygdsstöden. Det är sådant vi diskuterar nu i riksdagen och i miljö- och jordbruksutskottet.

Min fråga till statsministern berör det konstitutionella fördraget. Vi är en del som har läst det första utkastet till de första 16 artiklarna. Det är alltifrån definition av unionen och dess mål till unionens befogenheter. När jag läser förslaget till kriterier för befogenheter ställer jag mig frågande till texten:

”Om konstitutionen tilldelar unionen delad befogenhet med medlemsstaterna på ett visst område har unionen och medlemsstaterna befogenhet att lagstifta och anta juridiskt bindande akter på detta område. Medlemsstaterna skall utöva sin befogenhet endast om och i den mån som unionen inte utövar sin befogenhet.”

Det som oroar mig är att det finns förslag på delad befogenhet, men om det visar sig att EU utövar sina befogenheter är min tolkning att vi som medlemsland inte har möjlighet att utöva befogenheter. Jag är lite orolig för det. Jag ser det som en strävan för EU att öka sin makt. Hur ser statsministern på det? Känner statsministern en viss oro för detta?

Anf. 33 Statsminister GÖRAN PERSSON (s):

Herr talman! Jag ska inte säga att jag känner oro, Sven-Erik Sjöstrand, men det är definitivt viktigt att granska den typen av formuleringar. De har juridisk kraft och kommer i framtiden att läsas av jurister. Vi ska naturligtvis inte underskatta det.

Som Sjöstrand mycket riktigt själv betonade är första ordet i denna formulering ”om”. ”Om medlemsstaterna gör detta ...” Då är vi tillbaka där vi brukar börja, nämligen att om vi inte vill ha det så, så bygger den typen av överföring på krav på enhällighet. Det är där det ligger. När man väl tar steget att lämna över något i form av beslutanderätt ska man vara övertygad att den därmed får ökad politisk slagkraft, och det motiveras av detta. Om man inte är övertygad ska man inte ta steget. När man

väl har gjort det är det uttryck för att unionen ska kunna agera helt och fullt kraftfullt.

Miljöfrågorna är viktiga. Jordbrukspolitiken är något vi måste komma tillbaka till i diskussionen. Jag vill säga en sak: Ibland hävdas det att Sveriges bönder uppträder omoraliskt när de utnyttjar EU:s stödsystem. Jag tycker inte att man kan säga så. Våra svenska bönder har naturligtvis all anledning att se till att de som företagare agerar inom de ramar som unionen har ställt upp. Det vore konstigt om de skulle protestera mot en europeisk jordbrukspolitik genom att avstå från intäkter till sin egen rörelse. Det blir inte logiskt. De är naturligtvis beroende av vår politik. Man kan inte lägga ansvaret på bönderna för att vi har den jordbrukspolitik vi har. De har fått anpassa sig. Många av dem har exakt samma uppfattning som vi, att det inte är långsiktigt hållbart.

Anf. 34 SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v):

Herr talman! Jag håller fullständigt med statsministern vad gäller jordbrukspolitiken. Vi måste arbeta för att vi ska behålla vårt öppna landskap och att alla bönder, små som stora, ska ha möjlighet att bedriva sitt jordbruk på ett hållbart sätt. Därför är det viktigt att föra över mer pengar till miljö- och landsbygdsstöden.

Jag är också tacksam över att statsministern vill granska formuleringarna. De är lite olyckliga. Jag tror att vi måste ha en kritisk tolkning av dem, så att inte makt och befogenhet som vi ska ha i riksdagen förs över till EU på ett olyckligt sätt. Det finns exklusiva kompetensområden, till exempel en gemensam handelspolitik. Det finns delade befogenheter vad gäller socialpolitik och folkhälsa. För mig har socialpolitik och folkhälsofrågor alltid skötts av parlamentet. Det är viktigt, och det är något som människor identifierar sig med. Jag hoppas att statsministern granskar dessa frågor.

Anf. 35 JOHAN PEHRSON (fp):

Herr talman! Jag är glad över att statsministern så positivt beskriver det nyskapande och den kreativitet som finns inom konventet. Det är långtifrån de konstiga överläggningar som har präglat tidigare förändringar i våra grundläggande EU-fördrag, till exempel i Nice. Nu har vi i stället en ganska öppen debatt där man försöker att lägga fram argumenten från olika utgångspunkter för att bygga demokrati och fylla igen demokratiska underskott som utgör stora hål.

Jag är också glad över att statsministern tar upp så väl att kampen mot den gränsöverskridande brottsligheten är viktig. Det är någonting som ligger många medborgare nära. Det gäller dels som brottsoffer, dels den misär som brottslighet för med sig inte minst vad gäller narkotika och människohandel.

Statsministern sade att han inte hade riktigt kläm på första, andra och tredje pelaren. Jag tror att han framför något av en underdrift. Men det är svårt att hålla ordning på detta. Det finns i dag ändå en tredje pelare. Där har vi det största demokratiska underskottet i hela unionen. I kampen mot terrorismen och narkotikan har vi inte alls samma demokratiska inblick som vi har i kampen mot skadeinsekter. Det blir lite konstigt att inte prioritera sådana områden, som dessutom berör mänskliga fri- och rättigheter i så stor omfattning. Här är konventet på väg mot att vilja lyfta in

Prot. 2002/03:61
19 februari

*Information från
regeringen*

detta i den verkliga gemenskapsrätten. Det är positivt att vi för in parlamentet och ytterst domstolen som tolkare av både innehåll och kompetensvister mellan de olika institutionerna. Här hoppas jag att jag kan få statsministern att utveckla lite hur han ser på denna del. Jag har fått signaler om att man tycker att straffrätt, processrätt och det viktiga Euro-polsamarbetet absolut inte ska få förändras i sin grund. Det vore verkligen sorgligt för kampen mot brotten om så blev fallet.

Anf. 36 Statsminister GÖRAN PERSSON (s):

Herr talman! Det finns inget större hot mot öppenheten inom unionen än den gränsöverskridande brottsligheten. Vi har starkt folkligt stöd för att driva frågan om nationsgränser och att människor ska kunna röra sig fritt. Men om de som drar den största fördelen av det är brottslingarna, och brottsligheten därmed växer, kommer snart ett folkligt stöd att försvinna och ett motstånd att växa fram, det vill säga fler gränskontroller och mer övervakning. Då är vi tillbaka igen. Det är en oerhört viktig fråga. Det känner inte minst vi som har mandat som hämtas från gränskommunerna. Så är det.

Vi är inne på straffrätten, det vill säga områden som rör kärnan för vårt nationella parlament och vårt egna nationella institutionsbyggande. Där ska man vara försiktig.

Jag ger samma svar till Johan Pehrson som till Sven-Erik Sjöstrand: När man för över befogenheter och kompetens måste det bygga på övertygelsen om att slagkraften ökas och på ett beslut från denna kammare. Det måste vara bara vi själva som vill göra det efter att ha vägt in de förluster vi gör i form av egen beslutsrätt mot de vinster vi kan få i form av ökad slagkraft på europeisk nivå. Där ligger avvägningen, och den är mycket svår. Det är en av de knepigaste frågorna i konventet. Vi vet vad vi vill åstadkomma, och vi inser att priset för att komma dit kan bli ganska högt. Å andra sidan är det nog säkert värt att betala det.

Anf. 37 JOHAN PEHRSON (fp):

Herr talman! Man ska vara mycket försiktig. Visst rör det här kärnan av våra nationella angelägenheter, det vill säga hur vi vill att straffrätt och processrätt ska fungera.

Justitieutskottet kom i går hem från en mycket intressant resa till Bryssel där vi fördjupade oss i dessa frågor. Vi har verkligen insett hur långt man är på väg att gå, kanske inte så mycket praktiskt men framför allt teoretiskt. Det handlar om att försöka undanröja allt detta misch-masch vi har med rambeslut och så vidare. Vi vet alla hur det gick till när statsministern och de övriga medlemmarna i Europeiska rådet slog fast att beslutet om arresteringsordern och kampen mot terrorismen skulle gå extra fort. Det gick med sådan fart. Man fick sitta i telefon och förankra i EU-nämnden. Vi fick dokument som var till hälften på franska och till hälften på engelska. Det där var inte riktigt bra, med de rambesluten, så som det ser ut i dag på det rättsliga området. Vi måste bort från det.

Då ser jag ändå att om vi nu har mycket demokrati när det gäller jordbruk och miljöfrågor måste vi ha samma sak när det gäller parlamentet och domstolen på detta område.

Anf. 38 BJÖRN VON DER ESCH (kd):

Herr talman! Vi har här hört att EU står inför utomordentligt genomgripande förändringar. Det handlar om vem som ska bestämma och hur man ska bestämma i EMU, en eller två presidenter, A-, B- eller C-lag, federation eller inte. Ingen, vare sig här i kammaren eller utanför kammaren, vet i dag vad resultatet av framtidskonventet kan bli. Det enda vi vet är att EMU även i fortsättningen kommer att utgöra navet i EU-systemet.

Att trots denna fullständiga ovisshet om det framtida EU:s organisation och uppgifter i förväg avkräva medborgarna besked i en folkomröstning om EMU är inte förenligt med demokratins mest elementära spelregler.

I Danmark har Danmarks statsminister i demokratisk ordning försäkrat att ingen folkomröstning kommer att ske förrän resultatet av konventet analyserats, det vill säga tidigast nästa år.

Sverige kan dessutom inte ersätta kronan med euro före år 2007 utan att bryta mot grundlagen. Det är således ingen brådska.

Är det därför inte i den uppkomna situationen ett demokratiskt anständighetskrav att folkomröstningen skjuts upp ett halvår tills vi vet resultatet av framtidskonventet och därmed vad det nya EU innebär? Då slipper medborgarna köpa grisen i säcken den 14 september.

Anf. 39 Statsminister GÖRAN PERSSON (s):

Herr talman! Grisen i säcken eller inte – börjar vi skjuta beslut framför oss kan jag försäkra Björn von der Esch en sak: Det finns alltid ett nytt beslut som ligger längre fram som man bör avvakta och invänta. Någon gång går man till beslut. Det är säkert aldrig en idealiskt vald tidpunkt för den som inte vill – det finns alltid goda argument för att skjuta saker och ting framåt.

Den hållning som Björn von der Esch har kan jag begripa, men den löser inte det grundläggande problem som han beskriver, nämligen att man ska veta exakt vad som händer framöver. Det kan ingen svara på.

Vad det här handlar om för vår del är att vi är med i ett samarbete som vi tror leder Europa framåt, som vi menar stärker politiken och där vi anser att vi har ett rimligt inflytande. Det samarbetet vill vi fortsätta att fördjupa och utveckla. Alternativet för Sverige att ställa sig vid sidan om detta är ingen möjlig framgångsväg för vårt land.

Det är så vi som tror att det är rätt att gå till en folkomröstning förhåller oss. Tycker man inte om idén med EMU finns det ju alltid anledning att hitta ett tillfälle att skjuta omröstningen framför sig. Där skiljer vi oss åt.

Anf. 40 MARGARETA ANDERSSON (c):

Herr talman! Jag tänkte ta upp en fråga om asyl- och migrationspolitiken och arbetskraftsinvandringen, som på en del håll i unionen börjar göra sig gällande.

Vi har en åldrande befolkning i hela EU-området. På många ställen, inte minst i glesare befolkade delar, uppstår en arbetskraftsbrist som inte går att fylla med de människor som redan finns här.

Det jag funderar på är: Hur kommer frågan om arbetskraftsinvandring och den gemensamma asyl- och migrationspolitiken att hamna i de olika beslutsområdena? Kommer det att vara på EU-nivån? Eller tror statsmi-

nistern att det kommer att vara en mer nationell beslutsordning på just det här området?

Det gäller alltså inte människor som behöver asyl, som jag tycker att vi ska behandla generöst och lika i hela området. Arbetskraftsinvandringen kan ha en annan dimension i olika delar av EU, samtidigt som vi har väldigt olika traditioner i olika länder.

Anf. 41 Statsminister GÖRAN PERSSON (s):

Herr talman! Margareta Andersson tar upp en väldigt viktig fråga, och en svår fråga. Jag delar helt hennes uppfattning att asylpolitiken rimligen är ett europeiskt ansvarsområde, så att vi slipper den typ av utveckling vi nu har. Vissa länder skärper ensidigt sin lagstiftning och sitt regelverk och tar därmed inte solidariskt sin del av ansvaret för att skydda människor som är i nöd.

Vi kan i dag se en utveckling i Europa som är alarmerande, som går i fel riktning och som successivt kommer att öka pressen på de länder som fortfarande har en generös asylpolitik. Det är inget hållbart läge. Vi måste samordna detta i Europa.

Migrationspolitiken, eller en immigrationspolitik, utifrån ett arbetskraftsperspektiv anser jag vara en strikt nationell fråga. Det är ingenting som vi i EU kommer att se ett regelverk omkring. Det kan jag inte se framför mig.

Däremot kan jag mycket väl se framför mig en gemensam debatt i EU om den demografiska fälla som unionen sitter i. Det finns på svenskt initiativ infört som en del i Lissabonprocessen. Där har vi naturligtvis anledning att vara djupt bekymrade, men kanske inte så mycket för vårt land. Även om vi också har problem är det väldigt små bekymmer jämfört med exempelvis Italien och Spanien, som har en dramatisk demografisk utveckling framför sig som måste hanteras. Såvitt jag kan se blir det beslut i det italienska och det spanska parlamentet.

Anf. 42 MARGARETA ANDERSSON (c):

Herr talman! Jag vill fortsätta den här diskussionen. Hur ser statsministern på följderna av detta? Kommer man då att minska den fria rörligheten? Kommer en person som har fått uppehållstillstånd i Sverige som arbetskraftsinvandrare sedan att ha problem att flytta till Spanien eller någon annanstans?

Där finns också kopplingen till hur vi för över våra välfärdssystem, så att man inte begränsar den fria rörligheten. Det finns redan i dag problem, till och med mellan Danmark och Sverige, som på olika sätt ligger varandra så nära. Det finns tyvärr många problem som är kopplade till detta med invandring och utvandring.

Anf. 43 Statsminister GÖRAN PERSSON (s):

Herr talman! Det är inga lätta frågor som Margareta Andersson tar upp. Jag förutsätter att den som väl är inne i ett EU-land, väl är medborgare i ett land eller väl har arbetstillstånd kan röra sig fritt i unionen.

Utnyttjande av, missbruk av eller rätt till sociala förmåner måste ju vara kopplat till det regelverk som finns i varje land och arbete.

Berit Rollén pekade på risken för oss vid utvidgningen att vi skulle kunna komma att se fall där man missbrukade våra sociala förmåner. Det ska inte underskattas, utan vi ska ta allvarligt på detta. Jag tror inte att så kommer att ske, men det ska definitivt inte bara viftas bort.

Det är ett oerhört komplext område som Margareta Andersson tar upp. Det är någonting som vi verkligen får vara försiktiga med när vi talar om och beslutar om, så att vi inte skapar nya problem eller bygger på fördomar. Det är ett mycket känsligt område.

Anf. 44 GABRIEL ROMANUS (fp):

Herr talman! Först vill jag också tacka statsministern för den här värdefulla informationen och för att vi kan föra en diskussion som handlar om verkligheten och inte bara om konstitutionella principer. Det är viktigt.

Jag fäste mig vid att statsministern sade att EU ska vara stödjande i fråga om folkhälsa men att huvudansvaret ska ligga hos medlemsstaterna. Hittills har tyvärr EU-samarbetet närmast lett till en försvagning av den svenska folkhälsan. Jag tänker naturligtvis på alkoholpolitiken.

Vi dricker mer än vi har gjort på 100 år i Sverige. Det beror på EU-samarbetet, som har lett till att vi har fått en förstärkning av det privata alkoholkapitalet, en ökad privat införsel, sänkta priser, alkoholisk och pappviner. Nu senast har vi också fått en dom som innebär ökat utrymme för alkoholreklam. Det har alltså inte avgjorts här i Sveriges riksdag utan av en domstol med jurister som sätter marknadsföringens frihet framför folkhälsan.

Det problem som vi har är ju när hänsynen till folkhälsan kommer i motsättning till kraven på frihandel, varornas fria rörlighet och liknande marknadsfilosofiska krav. Jag skulle vilja fråga statsministern: Hur ska vi se till att folkhälsan inte ständigt får vika för de kommersiella krafternas frihet?

Statsministern sade att det är farligt för den demokratiska legitimiteten om vi kan se problem men inte kan göra någonting för att lösa dem. Det är precis det som vi upplever nu på alkoholområdet. Vi ser problem. Vi ser att alkoholskadorna ökar. Men vad ska vi göra för att motverka detta?

Vi vet att ökad information, även om vi kan gödsla med miljoner på information, inte är verksamt. Vad ska vi göra för att folkhälsan inte ska behöva vika för kraven på marknadsföring och varornas fria rörlighet?

Anf. 45 Statsminister GÖRAN PERSSON (s):

Herr talman! Jag är inte lika dyster som Gabriel Romanus när det gäller information och attitydpåverkan. Däremot kan man kanske säga att vi inte har varit tillräckligt bra på det området. Det finns säkert mer att göra, och jag skulle väldigt gärna vilja se ett stort, brett folkhälsoengagemang i alla åldersgrupper där alkoholen är ett naturligt inslag.

Vi tenderar att göra det här till en fråga bara om ungdomar och unga människors livsstil. Så är det ju inte, utan det här är i allra högsta grad en förändring som sker i samhället som påverkar vår samlade folkhälsa. Där finns mer att göra, och jag skulle själv oerhört gärna vilja engagera mig i detta.

Sedan kan väl både jag och Gabriel Romanus vara överens om att vi ska vara rädda om de alkoholpolitiska instrument som vi har, exempelvis Systembolaget.

Jag har inte haft tillfälle att kommentera marknadsdomstolens dom, men nu får jag chans att göra det. Jag tycker att vi ska titta väldigt noga på den domen och dra lite vidare slutsatser av den. Det är en oerhört stor principfråga som ligger i detta: Ska vi lämna över till jurister att göra den typen av ställningstaganden i utomordentligt komplexa situationer med starka målkonflikter? Och hur sammansätts sådana domstolar, och hur kräver man ut ansvar när folkhälsan så småningom kanske fördärvas eller försämras av detta? Det är en väldigt viktig debatt, och den tycker jag också att vi ska föra.

Sedan är det inte bara Sverige, tror jag, som har problem med alkoholpolitiken och alkoholkonsumtionen. Vi märker nu för första gången att man också i andra europeiska länder börjar tala om alkoholkonsumtion som ett problem. Det har jag inte mött förut. Det kan också vara någonting att ta fasta på. Sedan menar jag naturligtvis att vi som är progressiva krafter i konventsarbetet ska försöka att komma med idéer om hur man kan balansera de fria marknadskrafterna med ett socialt ansvar. Om vi inte kan göra detta är ingen marknadsekonomi meningsfull. Jag lyssnar gärna på goda råd från en mycket erfaren politiker på området.

Anf. 46 GABRIEL ROMANUS (fp):

Herr talman! Självklart ska vi ha alkoholinformation. Förmodligen tillhör vi redan de länder som gör mest på det området. Men tyvärr visar all forskning att en realprissänkning med 20 %, som vi har haft på alkoholdrycker, inte kan kompenseras med mer och bättre information, men vi ska ha information.

Problemet, herr statsminister, är om man säger att folkhälsan ska vara ett nationellt ansvar och folkhälsan samtidigt får vika så fort det blir en konflikt mellan frihandel och folkhälsa. Det är det som är det konstitutionella problemet, om man så vill. Jag välkomnar statsministerns grundinställning, att man samtidigt som folkhälsan är ett nationellt ansvar måste uppgradera hänsynen till folkhälsan när det blir en konflikt med marknadsfilosofin.

Jag instämmer i att andra länder har de här problemen och att vi har bundsförvanter i andra länder, och jag välkomnar om vi i Sverige kan förena oss med dem och se till att vi stärker folkhälsointresset i det här sammanhanget. För konflikten är betydande.

Anf. 47 Statsminister GÖRAN PERSSON (s):

Herr talman! Vad jag kommer ihåg av domen i marknadsdomstolen var de utslag vi hade från europeiska organ inte av sådant slag att det hade förhindrat den svenska institutionen att fortsätta med en striktare hållning, men de gjorde en annan bedömning. Alltså är detta inte i första hand en fråga om EU och det medlemskapet utan om det som vi själva gjorde i vårt eget land. Det är viktigt att komma ihåg.

Sedan får väl vi, jag och Gabriel Romanus, tillsammans, med den verkan det hava må, klättra upp på barrikaderna och försöka hålla emot spritfloden när den kommer forsande. Det kan tyckas vara ett samhällsproblem som vi har bakom oss, men så är det ju inte, utan detta är ett

växande bekymmer. Det finns anledning att i många sammanhang tala om detta och också försöka driva en politik där vi håller emot. Jag menar att vi ska hävda att folkhälsan och de intressena väl ska balansera med det som gäller fri rörlighet på marknaden. Låt oss diskutera hur det ska gå till!

Överläggningen var härmed avslutad.

Prot. 2002/03:61
19 februari

8 § Anmälan om sammansatt utrikes-, miljö- och jordbruksutskott

Från sammansatta utrikes-, miljö- och jordbruksutskottet hade följande promemoria inkommit:

Sammansatt utrikes-, miljö- och jordbruksutskott

Utrikesutskottet samt miljö- och jordbruksutskottet har jämlikt riksdagsordningen 4 kap. 8 § i beslut den 11 respektive den 6 februari 2003 överenskommit att genom deputerade i sammansatt utskott gemensamt bereda regeringens skrivelse 2002/03:29 Johannesburg – FN:s världstoppmöte om hållbar utveckling jämte motioner.

Till deputerade i det sammansatta utskottet har utsetts de i bifogade förteckning upptagna riksdagsledamöterna (Bilaga 1 och 2).

Det sammansatta utskottet, som benämns Sammansatta utrikes-, miljö- och jordbruksutskottet (UMJU), har vid konstituerande sammanträde denna dag utsett följande presidium:

Catharina Elmsäter-Svärd (m), ordförande

Berndt Ekholm (s), 1:e vice ordförande

Sinikka Bohlin (s), 2:e vice ordförande

Stockholm den 18 februari 2003

Thomas Hörberg

Björn G:son Wessman

Bilaga 1 hade följande lydelse:

Utrikesutskottet

*Utdrag ur protokoll 2002/03:9
2003-02-11*

§ 8 Förslag om sammansatt utskott (UMJU)

Diskuteras från miljö- och jordbruksutskottet inkommet förslag (miljö- och jordbruksutskottets protokoll 2002/03:19 5 §) om gemensam beredning av skrivelse 2002/03:29 Johannesburg – FN:s världstoppmöte om hållbar utveckling jämte eventuella motioner i sammansatt utskott (UMJU).

Utskottet beslutar i enlighet med miljö- och jordbruksutskottets förslag.

Denna paragraf förklaras omedelbart justerad.

§ 9 Val av deputerade till sammansatt utrikes-, miljö- och jordbruksutskott

Utskottet väljer följande ledamöter att som deputerade och suppleanter för dessa ingå i det sammansatta utrikes-, miljö- och jordbruksutskottet (UMJU).

Deputerade:

Berndt Ekholm (s)
Carina Hägg (s)
Veronica Palm (s)
Kent Härstedt (s)
Ewa Björling (m)

Birgitta Ohlsson (fp)

Suppleanter för deputerade:

Birgitta Ahlqvist (s)
Kenneth G Forslund (s)
Anita Johansson (s)
Inger Segelström (s)
Göran Lindblad (m)
Björn Hamilton (m)
Cecilia Nilsson Wigström (fp)
Rosita Runegrund (kd)
Sermin Özürküt (v)
Agne Hansson (c)
Lotta N Hedström (mp)

Denna paragraf förklaras omedelbart justerad.

Vid protokollet:
Maria Stridsman

Justerat:
Urban Ahlin

Rätt utdraget intygar:
Maria Stridsman

Exp. 2003-02-14
Kammarkansliet
KU

Bilaga 2 hade följande lydelse:

*Miljö- och jordbruksutskottet
Utdrag ur protokoll 2002/03:19
2003-02-06*

5 § Sammansatt utskott utrikesutskottet/miljö- och jordbruksutskottet

Enligt riksdagsordningen 4 kap. 8 § kan utskott överenskomma med annat utskott att de skall bereda ärenden gemensamt genom deputerade i sammansatt utskott.

I skrivelse 2002/03:29 Johannesburg – FN:s världstoppmöte om hållbar utveckling, som remitterats till miljö- och jordbruksutskottet för beredning, redovisar och värderar regeringen besluten vid världstoppmötet. Vidare redogörs för pågående insatser i syfte att nå de mål som ingår i

genomförandeplanen och vissa utmaningar som förestår. Dessa gäller såväl vårt eget land som i samarbetet inom EU, FN och andra internationella samarbetsorgan. Skrivelsens syfte är att underlätta för riksdagen att följa vad som sker i uppföljningen av världstoppmötet. Ärendet berör därmed till stora delar även utrikesutskottets beredningsområde.

Miljö- och jordbruksutskottet beslutar föreslå utrikesutskottet att hän-skjuta beredningen av skrivelse 2002/03:29 jämte eventuella motioner till gemensam beredning i sammansatt utskott (UMJU).

Utskottet väljer deputerade och suppleanter enligt nedanstående för-teckning att ingå i ett eventuellt sammansatt utskott (UMJU).

Ordinarie:

Sinikka Bohlin (s)

Alf Eriksson (s)

Carina Ohlsson (s)

Rolf Lindén (s)

Catharina Elmsäter-Svärd (m)

Lars Lindblad (m)

Sverker Thorén (fp)

Sven Gunnar Persson (kd)

Kjell-Erik Karlsson (v)

Roger Karlsson (c)

Mikaela Valtersson (mp)

Suppleanter:

Rune Berglund (s)

Christina Axelsson (s)

Jan-Olof Larsson (s)

Christin Nilsson (s)

Bengt-Anders Johansson (m)

Lennart Fremling (fp)

Denna paragraf förklaras omedelbart justerad.

Vid protokollet:

Ella Persson

Justerat:

Catharina Elmsäter-Svärd

Rätt utdraget intygar:

Ella Persson

Exp. 2003-02-06

UU

Promemorian med bilagor hade delats ut till kammarens ledamöter.

Promemorian lades till handlingarna.

9 § Anmälan om inkommen faktapromemoria om förslag från Europeiska kommissionen

Talmannen anmälde att följande faktapromemoria om förslag från Europeiska kommissionen inkommit och överlämnats till utskott:

2002/03:FPM9 Ändrat förslag till direktiv om rätt till familjeåterförening

KOM(2002)225 till socialförsäkringsutskottet

10 § Frågor beträffande trossamfund

Föredrogs
konstitutionsutskottets betänkande 2002/03:KU20
Frågor beträffande trossamfund.

Anf. 48 LISELOTT HAGBERG (fp):

Herr talman! Man skulle kunna börja med att säga att vi går från konstitutionella frågor på EU-nivå till konstitutionella frågor på nationell nivå.

Vi ska ju debattera ett betänkande som handlar om frågor beträffande trossamfund, och när det gäller trossamfund och trosfrågor har liberaler mer än någon annan politisk kraft i vårt land engagerat sig i kampen för religionsfrihet. En väldigt viktig princip för oss har varit, och är fortfarande, likställigheten mellan trossamfund. Det vi kan se i dag är en splittad bild där vissa trossamfund får hjälp av staten vid uppbörd av avgifter. Andra får bidrag, och Svenska kyrkan har fortfarande en verklig särställning om man jämför med andra trossamfund.

Jag är fullt medveten om att den så kallade kyrka–stat-frågan inte har varit någon enkel fråga, och det har inte varit enkelt att komma fram till en lösning. Frågan har ägnats mycket tid och mycket energi under årens lopp. Men Folkpartiets utgångspunkt har hela tiden varit att ett samhälle med många olika kulturer och etniska bakgrunder måste bygga på religionsfrihet där olika samfund behandlas på likvärdigt sätt. Det är också viktigt att staten håller sig neutral i trosfrågorna. I ett samhälle som kämpar mot segregering är det här särskilt angeläget.

Under riksmötet 1995/96 lades propositionen *Ändrade relationer mellan staten och Svenska kyrkan* fram. Det var många som då trodde att det innebar det verkliga klippet av navelsträngen mellan staten och Svenska kyrkan. Folkpartiet menade redan vid den tiden att förslaget i propositionen gav Svenska kyrkan en särställning.

Vår uppfattning var att förslaget inte skulle kunna ses som en långsiktig lösning på kyrka–stat-frågan. Det fanns en viss acceptans för att det i en ny lag skulle finnas bestämmelser som reglerade särskilda relationer mellan staten och trossamfundet Svenska kyrkan. Men enligt vår uppfattning skulle en sådan reglering inskränka sig till det som var absolut nödvändigt.

En gemensam lag för trossamfunden hade varit en mycket bättre lösning än den lösning som vi ser i dag med olika lagar: en för Svenska kyrkan och en för övriga trossamfund. Den följdlagstiftning som har ägt rum sedan 1995–1996 ger oss också en bild av en statskyrka som är halvschild från staten. Vi anser att ett verkligt skiljande mellan Svenska kyrkan och staten måste bli verklighet inom en snar framtid.

Herr talman! Enligt lagen om trossamfund är ingen människa skyldig att tillhöra något samfund. Ett avtal eller löfte som strider mot en sådan bestämmelse gäller inte. Denna bestämmelse innebär också att varje trossamfund måste ge möjlighet för den som vill att utträda ur samfundet.

Svenska kyrkan har rätt till hjälp av staten när det gäller debitering och redovisning av avgifter från dem som tillhör Svenska kyrkan samt när det gäller att ta in avgifter. Regeringen kan också besluta att andra registrerade trossamfund ska få sådan hjälp. Närmare bestämmelser om

detta finns bland annat i lagen om avgift till registrerade trossamfund. Förutom Svenska kyrkan har ytterligare sju samfund beviljats hjälp med att ta in avgifter via skattesystemet.

Ibland uppstår problem, till exempel om en person meddelar skattemyndigheten att han eller hon inte anser sig vara avgiftsskyldig trots att personen i fråga finns med i den datafil med uppgifter om avgiftsskyldiga som samfund lämnar till Riksskatteverket. Personen i fråga uppmanas då att kontakta samfundet för eventuell rättelse. Under 2001 och 2002 handlar det om flera tusen sådana rättelser. För ett aktuellt samfund handlade det faktiskt om 10 % av medlemmarna.

I de fall där trossamfundet bedömer att personen inte är avgiftsskyldig skickar samfundet en rättelse till Riksskatteverket som ser till att uppgiften om avgiftsskyldighet tas bort. Riksskatteverket blandar sig inte i saken vidare. Frågan blir en hantering mellan den enskilda personen och trossamfundet. Om den enskilde inte är överens med sitt samfund hänvisas frågan vidare till domstol.

Utskottet förutsätter att regeringen följer upp frågan och finner inte att det har framkommit tillräckliga skäl för att riksdagen skulle ge ett tillkännagivande till regeringen. Men vi i Folkpartiet anser att den nuvarande ordningen för hantering av klagomål från enskilda vid uppbörd av avgifter till trossamfund inte är bra. I stället för nuvarande ordning bör en annan ordning tillämpas som innebär att skattemyndigheten ska ta den uppgift som en enskild person lämnar för god. Om det blir vidare hantering i en rättslig process är det samfundet som ska ta initiativet och inte den enskilde.

Jag yrkar bifall till reservation nr 5 med de skäl som jag angav i slutet av mitt anförande.

Anf. 49 GUSTAV FRIDOLIN (mp):

Herr talman! Jag skulle vilja börja med att slå fast några faktiska sanningar.

1. Sverige är ett mångkulturellt land.
2. För att olika kulturer ska kunna bibehållas, utvecklas och växa sida vid sida är religionsfriheten en förutsättning.
3. I Sverige råder religionsfrihet.

Herr talman! Låt mig nu övergå till att för dig och kammaren presentera några politiska sanningar.

1. Inga trossamfund behandlas olika i Sverige.
2. Den svenska religionsfriheten garanterar alla trosåskådningar samma villkor.
3. Svenska kyrkan är skild från staten.

Kammarkamrater! Herr talman! Skillnaden mellan en faktisk sanning och en politisk dito är den att den politiska är relativ snarare än verklig, att den inte alltid är särskilt sann men möjligen mer sannolik än sin motsats och att den är återupprepad många gånger från just denna talarstol.

Prot. 2002/03:61
19 februari

*Frågor beträffande
trossamfund*

I det betänkande som nu ligger på vårt bord behandlas ett antal motionsyrkanden som syftar till att slutligt skilja Svenska kyrkan från staten och att ge oss en politik rörande trossamfund som helt och fullt bygger på religionsfrihetens principer. Det är viktiga motionsyrkanden. En demokrati i egentlig mening ska inte favorisera någon på grund av dennes religiösa övertygelse eller medlemskap i visst samfund. Ett demokratiskt samhälle ska respektera människors tro och i sin lagstiftning vara sekulariserat. Detta är min och de grönas fasta övertygelse.

I reservation 3 av mig och Mats Einarsson yrkas bifall till motion K271. Motionens hemställanspunkt är lika enkel som koncis: "Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till ändring av berörda lagar i syfte att åstadkomma ett slutligt skiljande av Svenska kyrkan från staten."

Låt oss verkställa detta! Jag yrkar bifall till reservation 3.

Herr talman! Det har i debatten hävdats, och kommer kanske också här i dag att hävdas, att motionens krav är onödigt, att talet om att kyrkans skiljande från staten inte är fullständigt bara är prat. Men svara mig då! Om Svenska kyrkan nu är helt skild från staten, från oss och vår ibland ganska klåfingriga vilja att lägga oss i, varför är det då vi som sitter i denna kammare som i särskild lag reglerar att Svenska kyrkan är ett evangelisk-lutherskt trossamfund och en öppen folkkyrka? Varför överlåter vi inte till Svenska kyrkans beslutsfattare att bestämma om den saken?

Ska vi också gå in i lagen och reglera att Socialdemokraterna är ett parti som vilar på socialdemokratiska värderingar, att Folkpartiet anammar de liberala idealen eller att Miljöpartiet står för decentralism, solidaritet och ekologisk hållbarhet? Ibland kanske sådana lagar – det ska jag erkänna – vore bra för den politiska eller ideologiska ordningen, men givetvis är detta deklARATIONER som vi ska överlåta till respektive partis kongresser och landsmöten. Likaså bör kyrkan själv fatta beslut om sin övertygelse och sin uppbyggnad.

Herr talman! I betänkandet behandlas också den något mer komplexa frågan om statens inblandning vid uppbörd av avgift till trossamfund. Miljöpartiet ifrågasätter ordningen att en förening ska ha rätt till hjälp från staten med indrivning av avgifter just för att föreningen råkar basera sin verksamhet på någon form av andlig tro. Om vi återigen ska dra paralleller till den värld som vi kanske känner bäst, den politiska världen, så skulle de flesta uppfatta det som ganska absurt om Thomas Rasmussen i Hæglinges medlemsavgift till den politiska föreningen Miljöpartiet de gröna skulle hämtas in av skattemyndigheten.

Lika absurt är det givetvis att densammes medlemsavgift till den andliga föreningen Svenska kyrkan drivs in av samma myndighet. Därför måste lagen om trossamfund utvärderas med sikte inställt på ett jämställande av religiösa och andra föreningar i detta hänseende. Särskilt viktigt blir det om man betänker de akuta problem som uppstår och som Liselott Hagberg förtjänstfullt redogjort för.

Låt mig avslöja en sak, herr talman. Jag har en gång varit scout. Det var dock länge sedan jag sist besökte scoutgården i Vittsjö eller betalade in någon medlemsavgift till scoutrörelsen. Men jag får fortfarande tidningen Scout hit till min lägenhet i Stockholm. Uppenbarligen finns jag med i deras register.

Jag hyser inte agg mot scoutrörelsen för att deras medlemsregister inte är ordentligt uppdaterat. Men det verkar naivt att tro att just för att en förening baserar sin verksamhet på andlighet så har de bättre koll på sin medlemsmatrikel än vad mina scouter har. Problemet är bara att när scouterna missar att stryka mig får de betala mig en gratis tidning – det är en ganska bra tidning – några gånger per år. Om ett trossamfund med medlemsavgiftsindrivningshjälp av staten gör samma misstag är det ibland jag – den som inte har gjort något misstag – som kan tvingas betala för det.

Det är ingen hemlighet att det har hänt att ett registrerat trossamfund och en enskild person har haft olika uppfattningar i frågan om den enskilde verkligen är medlem i samfundet. Dagens ordning innebär att trossamfund med statens hjälp kan tvinga enskilda att betala in avgifter till trossamfund även när det är obefogat. De akuta problem som här uppstår och som jag har försökt förklara löses inte nöjaktigt enbart genom en utvärdering av lagen. Det krävs att vi går till handling. Lagen bör ändras så att skattemyndigheterna lyssnar på den avgiftsskyldige. I fall då oenighet uppstår med trossamfundet får en ordinär rättslig prövning ta vid. Detta är också innebörden av reservation 4 i betänkandet.

Herr talman! Slutligen behandlas i betänkandet frågor som rör begravningsavgifter. Om detta kommer min vän och partikamrat Leif Björnlof snart att ta till orda.

Anf. 50 HELENE PETERSSON (s):

Herr talman! Riksdagen fattade år 1995 ett principbeslut om ändrade relationer mellan staten och Svenska kyrkan. Några år senare gjordes ändringar i gällande lagstiftning angående bland annat begravningsverksamhet och att staten skulle biträda trossamfund med uppbörd av avgifter. Beslutet trädde i kraft den 1 januari 2000. De lagar och lagändringar som vi nu diskuterar i detta betänkande har alltså inte så många år på nacken. De ändrade relationerna och lagarna bygger också på en överenskommelse mellan Svenska kyrkan och staten som föregicks av ett omfattande utrednings- och förhandlingsarbete. Många av er var med, jag var det inte själv, men det är ett väldigt stort arbete som startade inte på 80-talet, inte på 70-talet utan snarare på 50- och 60-talet. Detta var en stor förändring, och en sådan måste få tid att sätta sig.

Jag vill därför redan nu, herr talman, yrka bifall till utskottets förslag.

Svenska kyrkan har en lång tradition i Sverige och är en del av Sveriges kulturhistoria. Att ha sin begravning knuten till Svenska kyrkan är för de allra flesta det mest naturliga. Även för dem som inte är medlemmar i Svenska kyrkan ter det sig naturligt med den sista vilan där.

Som Gustav Fridolin påpekade är Sverige i dag ett mångkulturellt samhälle, och det ska vi vara stolta över. För att vi ska känna trygghet i olikheterna behöver vi alla lära mer om de olika kulturerna. Att vara huvudman för ett område som gäller fler personer än sina egna medlemmar innebär för Svenska kyrkans del inte bara att tillhandahålla särskilda gravplatser för dem som inte tillhör något kristet trossamfund utan också ett stort ansvar att vara ödmjuk inför andra troendes önskemål och vilja och att lära sig mer om den kultur och de ritualer, seder och traditioner som finns i andra trosföreläringar.

Svenska kyrkan har under den tid som gått visat en stor kompetens och känsla för de här frågorna, och de samråd som skett med andra trossamfund har fungerat väl i frågor som rör såväl anläggningar, utvidgningar som ändringar av befintlig gravplats.

Det är också viktigt att det endast finns *en* huvudman i varje geografiskt område. Och inget talar i dag för att det skulle vara någon annan än Svenska kyrkan utom i de fall där kommunen redan i dag har ansvaret. Skulle någon kommun visa ett stort intresse för att ta över ansvaret har regeringen möjlighet att i särskilda fall ändra huvudmannaskap, men det har hittills inte visats något intresse från kommunernas sida.

Länsstyrelserna ska också utse begravningsombud för att bevaka nivån på avgifterna och för att de som inte tillhör något kristet trossamfund ska ha någon företrädare i dessa frågor. Begravningsombud finns i alla delar av landet, de har en skyldighet att årligen rapportera inför länsstyrelsen och underrätta länsstyrelsen om de finner något anmärkningsvärt.

I överenskommelsen ingick också att staten ska hjälpa till vid upp-
börd av såväl begravningsavgiften som avgiften till trossamfund och att detta ska gå via skattsedeln. Här är det viktigt att den redovisning av medlemsuppgifter som ligger till grund för den statliga hjälpen håller en genomgående hög kvalitet.

Utskottet har uppmärksammat att det inte alltid är så, men det är trossamfundets ansvar att se till detta, och utskottet förutsätter att det ska avhjälpas av trossamfunden själva. Detta måste skötas på ett rättssäkert sätt för den enskilde, men det är viktigt att betona att ansvaret ligger på trossamfunden. Utskottet har också i sitt ställningstagande poängterat vikten av att medlemmarna informeras av det registrerade trossamfundet på ett sådant sätt att de är helt införstådda med sitt medlemskap, avgiftsskyldigheten och att avgiften tas in via skattesystemet. Vi förutsätter från utskottet att regeringen följer upp de här aktuella frågorna, och vi gör bedömningen att det inte ska vidtas några ytterligare åtgärder i detta läge.

Med detta, herr talman, yrkar jag än en gång bifall till utskottets förslag.

Anf. 51 NILS FREDRIK AURELIUS (m):

Herr talman! Som tidigare talare nämnde har frågan om stat-kyrka utretts faktiskt inte bara några decennier utan större delen av 1900-talet, och i det betänkande som vi har att ta ställning till i dag finns det därför föga nytt. Frågan om huvudmannaskapet för begravningsväsendet exempelvis utreddes ganska noggrant på 90-talet. Det fanns med i bilden redan från början att man skulle kunna tänka sig kommunalt huvudmannaskap. Det var bara det att kommunerna visade sig föga intresserade, de hade annat att syssla med, att ta hand om de levande och så vidare.

Det slutade då med att Svenska kyrkan skulle behålla huvudmannaskapet för den övervägande delen av begravningsväsendet. Som ni vet finns det redan nu kommuner som har ett tillstånd. Det går för en kommun som så önskar att överta detta ansvar, tillståndet går att få från regeringen. Att däremot genom en särskild lagstiftning tvinga alla Sveriges kommuner att överta ansvaret för begravningsväsendet, med allt vad då skulle följa av markinlösen och annat, vore inte speciellt rimligt. Det förslaget tycker jag inte är särskilt intressant.

Jag tror att det är viktigt att man i den här frågan inser att Svenska kyrkan är ett slags entreprenör i begravningsfrågan och inte verkar som ett trossamfund. Det är därför det finns en särredovisning av den speciella begravningsavgiften. Det är därför det finns av länsstyrelsen utsedda ombud som ska ha tillsyn.

I den miljöpartistiska reservationen finns ett litet intressant resonemang som lyder så här på riksdagsprosa: Det kan ifrågasättas om den samlade summan korresponderar med de kostnader den enskilde efter döden medför för aktuell huvudman.

Det kan alltså vara så att man betalar in ganska mycket i begravningsavgift som man så att säga efter döden inte har full nytta av. Det måste vara innebörden. Jag vet inte om Miljöpartiet därvid vill förespråka något slags försäkringslösning eller privatisering i någon mening. Det kunde vara intressant att få detta utvecklat, men det går ganska dåligt ihop med det förslag som finns i precis samma reservation och som säger att kommunerna ska överta huvudansvaret för begravningsväsendet. Det är nämligen så att kommunalskatten uttas på samma sätt som kyrkoavgiften: proportionellt mot den kommunalt beskattningsbara inkomsten.

Uppbörden var en förutsättning för att den stora reformen över huvud taget skulle kunna genomföras. Annars skulle vi kanske inte fått någon stat-kyrka-reform. Det var naturligtvis ett nytt inslag att ett av de samfund som har fått rätten till avgiftshjälp, hjälp med uppbörden, av regeringen inte riktigt har skött detta bra, som man skulle kunna säga. Man har utnyttjat den möjlighet till samtycket via stadgarna som finns, men alla medlemmar som finns med i registret förefaller inte känna till detta. Det är naturligtvis inte riktigt bra. Det gäller katolska kyrkan. Men att därav dra slutsatsen att hela systemet ska omprövas nu omedelbart eller att just det här samfundet skulle förlora sin uppbördshjälp redan nu tycks mig inte alls vara rimligt. Här har utskottet menat att man bör avvakta, och man utgår från – det är en liten tillrättavisning, en uppmaning – att information om vad det innebär att vara medlem i detta samfund ska ges till alla medlemmar.

Rent allmänt kan man säga att det fortfarande när det gäller Svenska kyrkans ställning finns en viss reglering. Det finns en lag om Svenska kyrkan, inte som alternativ till lagen om registrerade trossamfund, utan dessutom denna lag. Den åberopas i praktiken inte speciellt ofta, men den var en mycket viktig förutsättning för att den här lösningen över huvud taget skulle kunna komma till stånd. Nyckelordet var egentligen inte beskrivningen av kyrkans lära, utan att Svenska kyrkan skulle vara rikstäckande. Det fanns vid den tidpunkten en betydande oro för att kyrkan inte skulle kunna eller vilja vara det framöver.

Den lag som finns tills vidare var en viktig förutsättning för att den stora reformen över huvud taget skulle komma till stånd.

Jag tror sammanfattningsvis att det kommer att ske förändringar av förhållandet mellan stat och kyrka. Uttrycket skilsmässa kanske man inte ska använda. Vi har förändrade relationer. Kyrkan är i väsentliga avseenden frigjord från staten. Men visst kommer det att komma fortsatta steg så småningom.

Men när det handlar om en så här stor reform som har utretts så länge och som beslutats efter så många överläggningar, inte minst med trossamfunden och kyrkan, måste det naturligtvis gå en viss tid innan man

genomför förändringar. Jag tror att året 2009 kan vara ett årtal att titta något fram mot. En del av de beslut som riksdagen redan har fattat kommer så att säga att klinga av då. Det är exempelvis inte förrän då som staten fullt ut lever upp till sitt åtagande beträffande kulturminnen. Det är en överenskommelse som egentligen beslutades för länge sedan. Efter år 2009 tror jag att vi kan få se vissa förändringar mot ett ännu större frigörande av kyrkan från staten. Men vid det laget har väl de flesta av oss nedlagt våra politiska verktyg.

Anf. 52 LISELOTT HAGBERG (fp) replik:

Herr talman! Jag vill göra en korrigering. Det är inte som Nils Fredrik Aurelius säger när det gäller indrivning av avgifter och hjälp med detta för trossamfund. Vi menar inte att en översyn skulle innebära att ett samfund inte får hjälp med uppbörd. Vi menar att det fanns olika alternativ inför denna nya lag som trädde i kraft. Och det alternativ som man har valt blev att frågan ligger hos samfundet och att en enskild får gå in i en domstolsprocess. Men vi vill vända på detta förhållande så att skattemyndigheten tar en enskild persons uppgift för riktig och att processen i så fall får drivas av samfundet, detta för att skydda en enskild. Det handlar alltså inte om att förlora uppbördshjälpen.

Anf. 53 NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik:

Herr talman! Jag tror inte att jag har missuppfattat någonting. Det finns en möjlighet i lagstiftningen för ett samfund att enbart med hänvisning till sina stadgar av regeringen kunna få denna uppbördshjälp. Det har ett enda samfund gjort. Där har det uppdragats vissa brister i hanteringen. Men att på detta tidiga stadium omöjliggöra denna typ, det vill säga att säga att det inte kan räcka med stadgestöd och låta det fungera, tycker jag inte är riktigt rimligt. Nu får vi först se om detta system kan fungera bättre framöver. Man har ju faktiskt ganska nyligen fattat beslut om lagen. Att peta i det alltför mycket nu innan man har sett om det kan fungera bättre tycks mig inte speciellt rimligt. Det skulle vara en åtgärd nästan direkt riktad mot ett speciellt samfund.

Anf. 54 TUVE SKÅNBERG (kd):

Herr talman! Beslutet att skilja och befria Svenska kyrkan från staten föregicks, som vi har fått relaterat här vid flera tillfällen, av ett långt förarbete för att bestämma villkoren för detta förhållande. Det trädde i kraft år 2000. Nu är det år 2003. Det har alltså gått kort tid.

Vi kristdemokrater står bakom villkoren som ledde fram till skiljan det mellan Svenska kyrkan och staten, och vi står fortfarande bakom dessa villkor. Det finns ingen anledning att ompröva dem. Vi tycker rent allmänt att en sådan samförstånds lösning som skapades då eller som skapas i andra situationer av politisk art ska värnas, och vi står bakom den.

Nu har Vänsterpartiet och Miljöpartiet motionerat och reserverat sig för att få bort lagformuleringar om att Svenska kyrkan skulle vara ett "evangelisk-lutherskt trossamfund" eller "en öppen folkkyrka", att Svenska kyrkan har en särställning som huvudman för begravningsväsendet och har rätt till hjälp av staten med indrivning av medlemsavgifter.

Det hör till villkoren för den samförståndslösning som har träffats. Det är enligt önskemål från Svenska kyrkan som detta är inskrivet i lagen, och vi kristdemokrater har inga synpunkter på det.

När sedan katolska kyrkan inte riktigt har kunnat klara att sköta sina medlemsregister måste det ses mot bakgrund av att det fortfarande till stor del är ett invandrarsamfund. Människor har kommit utan att kunna svenska och utan att vara rotade i svensk kultur och vårt förträffliga byråkratiska system och har därmed blivit lite grann hängande mellan stolarna. Det är naturligtvis en fråga som kommer att redas ut, säkerligen ganska snart, och det finns ingen anledning att föregripa den ordning som katolska kyrkan nu säkerligen kommer att se till fungerar.

Herr talman! Jag yrkar bifall till förslaget i utskottets betänkande.

Anf. 55 KERSTIN LUNDGREN (c):

Herr talman! Det betänkande som nu ligger på kammarens bord för diskussion är ett betänkande som präglas av bred enighet. Det är ett betänkande som följer det beslut som har tagits här tidigare, både 1995 och 1999 som har sagts här. Då rådde en bred enighet om att inte ägna sig åt att klippa av alla band som tänkas kan utan om att nå en förändrad relation mellan Svenska kyrkan och staten, en förändring under ordnade former, en samförståndslösning, ett partnerskap. Man skulle ha en övergångsperiod fram till 2009 när det gäller vissa frågor. Centerpartiet står bakom den uppgörelse som har träffats och också bakom detta betänkande.

Det finns partier här i kammaren som har en avvikande mening i dag och som hade en avvikande mening när beslutet tidigare togs. Jag och Centerpartiet har självklart respekt för detta. Men lika självklart måste det vara att vi som beslutsfattare står för ett beslut som ger tilltro hos dem som är berörda till hållbarheten. Att nu komma med förslag till förändringar såsom Vänsterpartiet och Miljöpartiet gör tycker vi inte är trovärdigt, och vi yrkar avslag på reservation 3 och de andra reservationerna.

Betänkandets två större discussionsfrågor handlar om begravningsverksamheten och om avgiftsuppbörden.

Huvudmannaskapet för begravningsverksamheten är ett av de uppdrag som denna kammare tidigare har uttalat ska ligga kvar hos de territoriella församlingarna inom Svenska kyrkan men med möjlighet att i särskilda fall besluta att en kommun ska kunna anordna och hålla begravningsplats. Vi tycker att det är en rimlig uppgörelse, och det finns ingenting i de nuvarande underlagen som talar för att detta fungerar dåligt. Det finns ingen kö av kommuner eller andra som önskar ta över. Däremot finns det ett politiskt intresse från några partier, och det har vi självklart respekt för. Men det motiverar inte oss att ändra uppfattning i denna del.

Snarare har detta skötts väl genom vår historia. Det finns ibland en övertro här i kammaren och annorstädes på att organisera om även det som fungerar väl och att göra det av något outgrundligt skäl. Det tycker vi inte är ett bra sätt att agera. Det är viktigt att ha respekt för religionsfriheten och att hävda den. Men det finns inte heller på den grunden något skäl att ändra detta ansvar eller detta entreprenörskap som Nils Fredrik Aurelius träffande beskrev det som. Det är snarare så att riksdagen

Prot. 2002/03:61
19 februari

*Frågor beträffande
trossamfund*

också på konstitutionsutskottets initiativ tydliggjorde just att begravningsavgiften ska föreskrivas av länsstyrelsen, en statlig myndighet, för den som inte tillhör Svenska kyrkan.

Vid tidigare beslut lade vi vikt vid att försöka hävda religionsfriheten även i detta sammanhang och säkra den enskildes rättssäkerhet. Jag är inte säker på att det skulle upplevas som bättre om det blev en kommunal verksamhet.

Också avgiften till trossamfund är ett resultat av samförståndslösningen – att ge statlig uppbördshjälp, att Svenska kyrkan *och* annat registrerat trossamfund kan få den hjälpen. Vi i Centerpartiet tycker att det är en god ordning, även om det här diskuterades intensivt i debatten här i kammaren 1999.

Dock – vilket jag tydligt vill betona – har problem uppdragats här för vissa medlemmar i andra trossamfund, romersk-katolska kyrkan specifikt. Men det finns också en del andra uppenbara bekymmer där rättelseprocessen lämnar en hel del övrigt att önska. Riksskatteverket har också uppmärksammat det och påtalat för regeringen att man bör följa upp och bedöma om samfunden gett tillräcklig information. Konstitutionsutskottet understryker just trossamfundens ansvar. Det är viktigt att de agerar ansvarsfullt för att rätta till problemen.

Om de inte tar vara på den möjligheten riskerar de naturligtvis att på sikt såga av den gren som de själva sitter på. Vi ser inte att det nu, med ett eller ett par års historia, när det gäller ett tydliggörande om ansvaret hos trossamfunden finns skäl att förändra detta men däremot skäl för trossamfunden att göra rättelserna bättre och att ta hänsyn till de enskilda medlemmar som lämnat samfunden.

Vi noterar med glädje att konstitutionsutskottet förutsätter att regeringen följer upp och bedömer om tillräckliga åtgärder vidtagits från trossamfundens sida i den här delen. Om det vid en sådan uppföljning visar sig att man inte har klarat av sin hemläxa, sitt beting, är det ett nytt läge. Då får vi pröva frågan utifrån den grunden. Men i dag har vi inget skäl att säga att det nu ska förändras.

Med detta, herr talman, yrkar jag avslag på reservationerna och bifall till konstitutionsutskottets förslag i betänkande nr 20.

Anf. 56 TASSO STAFILIDIS (v):

Herr talman! I många avseenden instämmer jag i de anföranden som Liselott Hagberg från Folkpartiet och Gustav Fridolin från Miljöpartiet höll här från talarstolen.

Herr talman! I konstitutionsutskottets betänkande nr 20 finns det tre reservationer som Vänsterpartiet står bakom. Det handlar då om begravningsverksamheten, om Svenska kyrkans särställning och om den statliga hjälpen vid uppbörd av avgift till trossamfund. I mitt anförande kommer jag i huvudsak att lyfta fram frågan om den statliga hjälpen vid uppbörd av avgift till trossamfund. Men först gäller det reservation nr 1. Vi vill ha ordningen att begravningsväsendet övergår till primärkommunalt huvudmannaskap.

Tidigare i debatten här har vi hört att det handlar om entreprenörskap och att Svenska kyrkan sköter detta väldigt proffsigt – man är väldigt givmild och så vidare. För oss i Vänsterpartiet handlar det inte om att ifrågasätta duktigheten hos Svenska kyrkan eller hur duktig entreprenör

Svenska kyrkan är. Vad vi vill är att det klart och tydligt definieras i lagstiftningen vad som är religion och vad som är juridik och statliga angelägenheter. Det ska inte finnas en sammanblandning.

Utifrån tidigare anföranden där det talats just om entreprenörskap och Svenska kyrkans välvilja tycker jag mig uppfatta en sådan sammanblandning. Kanske kan Nils Fredrik Aurelius, som begärt replik, ge ett svar. Ett entreprenörskap skulle faktiskt också innebära att staten gick ut med anbud och begärde in offerter för att se vem som sköter det här bäst och billigast. Det tror jag inte att ens Nils Fredrik Aurelius är intresserad av.

För att bättre möta de krav som religionsfriheten ställer och för att skapa en principiellt hållbar ordning för en verksamhet som så påtagligt är en uppgift för samhället anser vi i Vänsterpartiet att kommunerna ska ta över huvudmannaskapet. På det sättet skulle alla ha möjlighet att påverka till exempel begravningsavgiften. I dag finns det ur demokratisk synvinkel brister då enbart personer som är medlemmar i Svenska kyrkan har påverkansmöjligheter. Länsstyrelsens representanter ser vi inte som en sådan demokratisk påverkansmöjlighet utan mer som att någon har en översyn över det här.

De som inte är medlemmar i Svenska kyrkan har heller inte rösträtt i de kyrkliga valen. Därför är det högst angeläget att även begravningsväsendet demokratiseras.

Den andra frågan, vilken återfinns i reservation nr 3, handlar om att vi inte tycker att Svenska kyrkan ska ha en särställning. Vi vill att Svenska kyrkan slutgiltigt skiljs från staten. Det finns inga hållbara argument för att religiösa samfund ska ha den särställning som till exempel Svenska kyrkan fortfarande har trots att relationen mellan kyrkan och staten ändrades – en ordning som gäller från år 2000.

Herr talman! Vad gäller den statliga medverkan vid uppbörd av avgift till trossamfund är det intressant att se hur utskottet har behandlat detta. Utskottets redogörelse för nu gällande ordning stämmer nämligen helt överens med de två motioner – en folktopartistisk motion och en vänsterpartistisk motion – som innehåller precis samma saker som utskottets majoritet har valt att redovisa.

Där verkar vi vara överens om själva läget. Men utskottet har helt missat just kärnan i den fråga som tas upp i motionerna: skyddet för dem som inte är medlemmar i ett trossamfund men som av ett visst trossamfund – i det här fallet, som andra också har nämnt, det registrerade samfundet romersk-katolska kyrkan – anses vara medlemmar.

Det är alltså inte fråga om att man tvistar om att betala in, att man är medlem eller att det finns något frågetecken där, utan det är just beträffande den form av lösning som romersk-katolska kyrkan har valt som jag och Vänsterpartiet inte anser att utskottet så att säga har tagit itu med frågan. Jag förstår inte varför utskottets majoritet har valt att inte svara på huvudfrågan. Men det kan kanske någon av de ledamöter som står bakom betänkandet förklara. Herr talman, vari ligger problemet?

I enlighet med utskottets betänkande står det rätt klart att det är det registrerade trossamfundet romersk-katolska kyrkan som avsevärt skiljer ut sig. Antalet rättelser ökar från år till år – med 3 874 för inkomståret 2001 och med 5 310 för inkomståret 2002. Enligt Riksskatteverket kom-

Prot. 2002/03:61
19 februari

*Frågor beträffande
trossamfund*

mer romersk-katolska kyrkan inom kort att sända ytterligare rättelser för inkomståren 2001, 2002 och 2003.

Man kan fråga sig vad detta beror på, och det har vi i Vänsterpartiet gjort. Så gott som alla samfund utgår nämligen från individuellt samtycke till medlemskap men det gör inte trossamfundet romersk-katolska kyrkan. Tvärtom avvisar man individuellt samtycke till medlemskap och ser i princip detta som något främmande. Den svenska folkrörelsedemokratin avvisas som någonting mossigt.

Den romersk-katolske biskopen har också uttalat att det är han och kyrkan som bestämmer vilka som är medlemmar och att dessa också är medlemmar i det nybildade samfundet. Personer är alltså betalningsskyldiga, oavsett vad de själva tycker och oavsett om de är medlemmar eller ej. Detta har utskottet inte svarat på.

Det registrerade trossamfundet romersk-katolska kyrkan bildades år 2000. Man kan knappast undgå att fråga sig om det var just för att få uppbördshjälpen, som det senaste året uppgick till 57 miljoner kronor.

Det är också intressant att se att det finns 55 000 inrapporterade medlemmar som underlag till uppbördshjälpen. Men av någon konstig anledning är det 144 000 medlemmar som redovisas i Samarbetsnämnden för statsbidrag till trossamfund. Förr, herr talman, var det 13 % av den katolska kyrkans medlemmar som betalade den här avgiften. Så man kan ju se att det finns ett visst ekonomiskt intresse med 57 miljoner kronor.

Det är alltså ett privatsrättsligt problem när invånare i Sverige ansluts till ett trossamfund mot sin egen vilja. Det handlar till exempel om alla de katoliker som bodde i landet innan det registrerade trossamfundet romersk-katolska kyrkan bildades, och det handlar om att alla de katoliker som flyttar hit från något annat land automatiskt blir medlemmar i romersk-katolska kyrkan. Detta är faktiskt något som både KU och riksdagen har tagit ställning mot vad gäller automatisk och obligatorisk anslutning. Det är inte förenligt med den svenska grundlagen.

Ett aktuellt fall, som har några år på nacken och som också JO kritiserade, handlar om två danskar som automatiskt anslöts till evangeliska lutheranska kyrkan. Katolska kyrkans anslutning per automatik har även drabbat dem som har gift sig med katoliker. Efternamn som låter katolska har varit en orsak till anslutning. Den automatiska anslutningen avskaffades ju redan 1951 i samband med religionsfrihetslagen, bland annat för det judiska samfundet.

Den fråga som är i fokus i motionerna har utskottet valt att helt enkelt inte bemöta. Man säger i stället – vilket i och för sig är bra – att man vill ”betona vikten av att de medlemsförteckningar och övriga uppgifter som ligger till grund för den statliga hjälpen vid betalning av avgift till trossamfund håller en genomgående hög kvalitet”.

Men, utskottsmajoriteten, om det inte är så då? Vad har ni för svar på det som vi har tagit upp i motionerna – både i Folkpartiets och Vänsterpartiets motion? Frågan är: I de fall det inte är så, vad tycker riksdagen och vad tycker lagstiftningen om det? Det handlar om de tolkningar som görs och om att man i romersk-katolska kyrkan inte har någon som helst avsikt att förändra sina regler för vilka som är medlemmar.

Självklart, herr talman, anser även vi i Vänsterpartiet att detta är en fråga mellan den enskilde och trossamfundet, men i det här fallet blandar staten sig i detta när man ställer upp med att ta in avgifter för uppbörds-

hjälp. Då är det en sammanblandning. När vi från statens sida tar in de här 57 miljoner kronorna kan vi inte bara säga att det är något mellan den enskilde och staten.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till reservation 4.

Anf. 57 NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik:

Herr talman! Möjligheten till uppbördshjälp för andra än Svenska kyrkan infördes av likställighetsskäl, så att andra registrerade trossamfund skulle kunna få denna möjlighet. I lagstiftningen medgavs att samtycke till medlemskap skulle kunna ske via stadgarna. Det är den lagstiftning vi har nu, och det är den som katolska kyrkan har använt sig av.

Man kan naturligtvis säga att det har skötts dåligt i det här fallet. Det sade även jag. Men att nu införa någon speciell lagstiftning riktad mot ett speciellt samfund eller ompröva hela systemet tycker jag inte att det finns någon grund för. Katolska kyrkan valde säkert att registrera sig just för att få den förmån det innebär att vara en juridisk person, registrerat trossamfund. Förut var det en mycket brokig bild som samfunden visade. Sedan går det ju att få rättelse, även i det nuvarande systemet, vilket också framhölls här.

Så till begravningsfrågan. Visst kan man tänka sig att någon annan skulle kunna lämna anbud på icke-kristnas eller icke kyrkan tillhörigas begravningsplatser och sådant. Jag tror inte att det är speciellt realistiskt. Det viktiga är att man ändå minns att kyrkan inte gör detta i sin egenskap av trossamfund utan som entreprenör i den meningen att man sköter detta professionellt som markägare.

Det kan väl ändå inte vara så, Tasso Stafilidis, att vi genom lagstiftning ska tvinga alla de kommuner som nu inte har huvudmannskapet att lösa in mark och så att säga med tvång från statens sida överta huvudmannskapet för begravningsväsendet?

Anf. 58 TASSO STAFILIDIS (v) replik:

Herr talman! Det är en intressant aspekt som Nils Fredrik Aurelius för fram. Vi har inte alls någon tanke på att detta ska ske genom tvång, utan vi vill att regeringen ska lägga fram ett förslag. Vi tar för givet att regeringen inte lägger fram ett förslag som handlar om tvång.

När man demokratiserar en verksamhet och när vi som beslutsfattare har att se över en verksamhet är vår demokratiska organisation i landet central. Det är kommunerna som är närmast invånarna. Därför ser vi det också som en självklarhet att det borde vara kommunerna som har det här ansvaret. Sedan kan man diskutera – det har inte vi från Vänsterpartiet tagit upp – om kommunerna i sin tur ger olika uppdrag och uppgifter till någon annan. Vi i Vänsterpartiet anser att vi måste ha en tydlig struktur på det som av människor uppfattas som religiöst eller som någonting som är en statlig och medborgerlig angelägenhet.

Sedan till frågan om uppbördshjälp. Hade det inte varit så mycket problem just med den tolkning som romersk-katolska kyrkan gör hade inte detta problem existerat. Nu vet vi att människor över sin skattsedel får betala en avgift för någonting som de aldrig har blivit medlemmar i. Det här är egentligen en fråga som Moderaterna och inte Vänsterpartiet borde driva – det handlar om den privatsrättsliga karaktären av att människor blir av med sina pengar.

Prot. 2002/03:61
19 februari

*Frågor beträffande
trossamfund*

Anf. 59 NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik:

Herr talman! Detta är naturligtvis inte bra. Jag tror att alla talare i debatten har sagt att det inte fungerar bra i det här fallet: Det måste fungera bättre om man ska kunna fortsätta med nuvarande system. Man förlorar dock inte sina pengar för alltid, utan man kan få rättelse här – låt vara via skattemyndigheten, som sedan i sin tur får kräva pengarna av trossamfundet. Så fungerar det ju.

Beträffande begravningen är det viktigt att notera att det görs en särredovisning av kostnaderna och intäkterna för begravningsväsendet. De blandas inte ihop med andra inkomster och utgifter som samfundet har. Det är bland annat ombudens uppgift att se till att kostnaden ligger på en rimlig nivå, så att det blir självkostnadspris, så att säga.

Man kan visst tänka sig att kommunerna skulle ha fått huvudmannaskapet för begravningsväsendet. Det fanns som sagt med i diskussionen för några år sedan. Men när kommunerna uttryckligen sade att de hade nog med andra problem och inte ville ha detta, och när samtidigt kyrkan är den stora markägaren och dessutom har kanske 80 % av befolkningen som medlemmar, framstod det som orimligt att tvinga kommunerna till detta. De som vill kan som sagt få överta huvudmannaskapet för begravningsväsendet.

Om man med tvång fick kommunerna att överta detta skulle man få ett system som säkert också skulle kunna fungera, men det blir lite krångligare och lite besvärligare med tanke på att kyrkan är den stora markägaren när det gäller begravningsplatserna. Visst skulle det gå, men jag tycker inte att det verkar vara någon speciellt rimlig lösning. Det måste finnas mycket viktigare problem att lösa beträffande de framtida relationerna än just detta.

Anf. 60 TASSO STAFILIDIS (v) replik:

Herr talman! Jag kan väl hålla med Nils Fredrik Aurelius om att det finns mycket viktigare frågor än just den här om vem som har huvudmannaskapet för begravningsväsendet. Men det är trots allt en principiell fråga och när den tas upp och debatteras i kammaren är det viktigt att vi talar om var vi står.

För oss i Vänsterpartiet är det viktigt att säga att det inte handlar om ett tvång för kommunerna utan om en demokratisering. En demokratisering innebär ju inte att man frågar kommunerna om de vill ta på sig detta. Självklart svarar kommunerna att de inte vill ta på sig detta. Det gjorde de också när de fick frågan.

Men vi ser det ur ett demokratiperspektiv. Var ligger den närmaste nivån och var finns den bästa påverkansmöjligheten för invånarna? Jo, hos kommunpolitikerna som invånarna närmast kommer i kontakt med. Det är från den utgångspunkten som vi lägger fram vårt förslag och som vi har reserverat oss.

Anf. 61 TUVE SKÅNBERG (kd) replik:

Herr talman! Steg för steg får Tasso Stafilidis backa från sin väldigt principiella hållning, och det är ju att välkomna. Nu är det inte längre tal om tvång, utan regeringen ska bara lägga fram en proposition.

Jag skulle vilja ha ett förtydligande när det gäller den fråga från Nils Fredrik Aurelius som blev hängande i luften.

Runtom i landet finns det kyrkogårdar som utgör så att säga tomterna till kyrkorna. Hur vill Vänsterpartiet och Tasso Stafilidis att man ska förfara med de kyrkogårdar som utgör det närmaste området runt kyrkorna?

Prot. 2002/03:61
19 februari

*Frågor beträffande
trossamfund*

Anf. 62 TASSO STAFILIDIS (v) replik:

Herr talman! Jag kan inte svara på den frågan för jag kan inte den.

Anf. 63 TUVE SKÅNBERG (kd) replik:

Herr talman! Nej, det förstår jag.

Låt mig ta ett exempel. Vid Dalby kyrka i Skåne finns det sedan 1000-talet en kyrkogård. Ska kommunen genom ett demokratiskt beslut gå in och ta över denna kyrkogård som ägs av den samfällighet som Dalby kyrka utgör innebär det att kommunen kommer att äga själva tomten. Runtom i landet är det de kyrkogårdar som ägs av kyrkorna som är de allra mest frekventerade och utnyttjade. Det kan röra sig om skogs-kyrkogårdar eller kyrkogårdar som är belägna utan kontakt med kyrkobyggnader, men det är inte det allra mest vanliga, utom möjligen i storstäderna.

Alltså går inte Vänsterpartiets principiella hållning att driva i en praktisk politik. Man kan inte förstatliga kyrkogårdar.

Anf. 64 TASSO STAFILIDIS (v) replik:

Herr talman! Tuve Skånberg talar om att förstatliga kyrkogårdar. Men det handlar kanske om att man bör börja om på nytt och bygga nya kyrkogårdar som kan utnyttjas av människor som inte tillhör något samfund eller Svenska kyrkan. Det finns exempel på flera länder där man har statliga kyrkogårdar och där det inte är kyrkan som står för dem.

Men Vänsterpartiet har inte lagt fram något konkret förslag om hur vi exakt vill ha det, utan vi vill att regeringen ska se över frågan och lägga fram ett förslag om hur det kan fungera på bästa möjliga sätt. Vi tycker principiellt att även begravingar ska vara en fråga som är civil och som inte ska sammanblandas med ett visst religiöst samfund.

Anf. 65 HELENE PETERSSON (s) replik:

Herr talman! Det är lite konstigt att Vänsterpartiet driver den här frågan om ett överlämnande från kyrkan till kommunerna så väldigt hårt, i synnerhet när ni säger att ni kan tänka er att kommunerna kan lämna över ansvaret till någon annan. Jag ser detta som en större demokratifråga än den ordning som vi har i dag. Trots allt finns det statliga ombud via länsstyrelserna som ska se till det hela. Det sker samråd och samtal mellan till exempel regeringen och trossamfunden där Svenska kyrkan utgör en betydande del.

De regelverk som vi har i dag för de verksamheter som ligger ute på entreprenad är väldigt svåra att komma åt ur demokratisk synvinkel. Det finns också en ansvarsutredning som tittar på andra saker som kommunerna ska ha respektive inte ska ha ansvar för.

Tasso Stafilidis nämnde katolska kyrkan. Han säger att den registrades som trossamfund år 2000. Men det är ju en väldigt gammal kyrka. Katolska kyrkan grundades på 800-talet, så det är inget nytt påfund.

Sedan är det ett problem med medlemsregistren, och det har vi uppmärksammat. Vi kommer också att hålla ögonen på detta.

Anf. 66 TASSO STAFILIDIS (v) replik:

Herr talman! Helene Petersson sade att den katolska kyrkan är en gammal kyrka. Det är det ingen tvekan om, men enligt reglerna är det ett samfund och dess medlemmar som får pengar. Frågan är då hur medlemmarna ansluts.

Jag tycker inte att Socialdemokraterna har gett något tydligt svar på frågan vad de människor som räknas som medlemmar men som inte är det ska göra. Ska de fortsätta att göra inbetalningar och samtidigt föra utdragna processer med skattemyndigheterna som måste kolla med romersk-katolska kyrkan som uppger att dessa människor är medlemmar eftersom de finns registrerade. På det sättet får man hålla på att överklaga utan att man ens har lämnat in någon medlemsansökan.

Det är en ordning som inte alls stämmer överens med ordningen i övrigt i Sverige med föreningsfrihet och så vidare. Andra organisationer måste gå till domstol för att kräva betalning från sina medlemmar om de inte vill betala. Det är det som är prejudicerande.

Tuve Skånberg sade tidigare att det katolska samfundet är ett invandarsamfund och att det var därför som man hade svårt med beräkningen. Men de flesta människor som överklagar har inte alls svårt med språket. Det är inte heller deras invandrabakgrund som gör att de inte vill betala skatt eftersom de inte är medlemmar. Ändå fortsätter skattemyndigheterna att utkräva pengar.

Anf. 67 HELENE PETERSSON (s) replik:

Herr talman! Som jag tidigare påpekade är ju problemet uppmärksammat. Detta var en del i den överenskommelse som träffades och i det jättearbete som gjordes. Det diskuterades mycket under den tiden. Det kom in över 3 000 remissvar, så det var en fråga som engagerade väldigt många.

Utskottet har som sitt ställningstagande sagt att det måste till en skärpning. Man kommer att hålla ögonen på den här frågan. Jag ser inte att det för all tid och evighet ska vara på det här viset. Fortsätter problemen får utskottet överväga om man ska rekommendera ett annat tillkännagivande.

Anf. 68 TASSO STAFILIDIS (v) replik:

Herr talman! Detta var ett väldigt tydligt och klargörande svar från Helene Petersson, vilket jag tackar för.

Anf. 69 KERSTIN LUNDGREN (c) replik:

Herr talman! Vänstern och Tasso Stafilidis anser att begravningsväsendet ska demokratiseras. När det gäller de döda torde det vara svårt att så att säga ge dem ett ord med i laget. Däremot är det naturligtvis ett ansvar för oss levande att ta hänsyn till historien och vårda den.

Men det som är lite märkligt med Vänsterns argumentation är att man inte vill ha något tvång utan att det hela ska ske frivilligt. Vad är det då som hindrar att man på lokal nivå driver frågan om att få överta begravningsväsendet?

ningsväsendet och framställer ett önskemål om det till regeringen baserat på de enskilda människornas val i de olika kommunerna? Vad är det som hindrar vänsterstyrda kommuner – det finns ju ett antal sådana i dag – att framföra den typen av lokalt förankrade krav? Varför måste man ta vägen via riksdagen och lagstiftning, om det inte handlar om tvång utan om frivillighet?

Med förlov sagt tycker jag att Vänsterpartiets argumentation haltar i den här delen.

Anf. 70 TASSO STAFILIDIS (v) replik:

Herr talman! Jag själv sitter inte i KU, utan jag ersätter min partikamrat Mats Einarsson i den här debatten.

Jag har konstaterat att det är en kristdemokratisk motion som Vänsterpartiet har yrkat bifall till och som stämmer överens med Vänsterpartiets ståndpunkter i frågan om begravningsverksamheten. Anledningen till att den blir viktig i det här sammanhanget och anledningen till att den hör till konstitutionsutskottets beredningsområde är att vi ser att det är en demokratifråga. Då är det inte upp till varje enskild kommun att tycka att man ska ha ansvaret, medan en annan kommun inte vill ha det. Det måste finnas en principiell grundinställning, och det är den grundinställningen som vi lyfter fram här i riksdagen. Vad sedan varje enskild kommun väljer att göra i nuläget är ju en helt annan fråga. Frågan är vilken inställning vi ska ha i lagstiftningen. Det är också det som vi har att hantera i den här kammaren.

Frågan om begravningsverksamheten och demokratiseringen handlar självfallet inte om situationen när man väl är död. Då har man kanske inte så mycket mer att säga till om, i alla fall inte i den här världen. Men meningen är väl att man ska kunna ha någonting att säga till om innan man dör. I alla fall som systemet ser ut i dag är det oftast anhöriga som fattar beslut för sina döda. Det var i och för sig kanske bara ett sätt att göra sig lustig eller vara rolig när Kerstin Lundgren tog upp frågan om de döda, men det här är i alla fall min kommentar.

Anf. 71 KERSTIN LUNDGREN (c) replik:

Herr talman! Det är inte så roligt att lyssna, tycker jag, till Tasso Stafilidis just i det här sammanhanget. När Vänsterpartiet talar om demokrati är det uppenbarligen inte vad de enskilda medborgarna tycker i de respektive kommunerna som är det viktiga. Ett starkt folkligt tryck på att förändra ansvaret för begravningsväsendet ger naturligtvis möjlighet att få ett kommunalt ansvarstagande där man så önskar. Jag har inte uppfattat att det finns ett sådant starkt folkligt tryck lokalt, men lagstiftningen ger den möjligheten.

När det gäller demokrati ser åtminstone jag och Centerpartiet det som viktigt att den byggs underifrån av de enskilda medborgarna. Då skapar man inte tvång. Men att säga att en förändring av ansvaret för begravningsverksamheten inte ska baseras på tvång går inte samman, i alla fall inte i mina öron, med ett uttalande om att den enskilda kommunen inte ska ha något att säga till om, utan att det ska vara riksdagen som fattar beslutet. Då tycker jag att det handlar om ett tvång och ett förstatligande av verksamheten.

Prot. 2002/03:61
19 februari

*Frågor beträffande
trossamfund*

Anf. 72 TASSO STAFILIDIS (v) replik:

Herr talman! Vi har föreslagit, hävdar jag fortfarande, att regeringen ska lägga fram ett förslag. Vi själva har inte lagt fram ett skarpt förslag i det här betänkandet. Det är nog viktigt att man läser innantill och ser det. Vi har inte presenterat några konkreta förslag, för att regeringen i sitt beredningsarbete, i det här fallet tillsammans med Vänsterpartiet och Miljöpartiet, ska fördjupa sig i de här frågorna och se till vilka möjligheter det finns till förändringar.

Nu har ju inte frågan vunnit något gehör i utskottet, och jag har förstått varför. Jag har mindre förstått varför Centerpartiet har valt att inte svara på den andra frågan, som gäller uppbördshjälpen för de personer som är medlemmar men ändå tvingas betala skatten, medan både Moderaterna och Socialdemokraterna i sina replikskiften varit desto mer tydliga med att tala om sina ställningstaganden – något som jag inte tycker att man i betänkandet har gjort så väldigt lysande.

Anf. 73 LEIF BJÖRNLOD (mp):

Herr talman! Jag ska börja med ett förtydligande. Nils Fredrik Aurelius talade om att vi hade yrkat på att begravningsverksamheten skulle bli primärkommunal. Nej, det har vi faktiskt inte gjort. Det är Torsten Lindström från Kristdemokraterna som i en motion har gjort det. Men vi står med bara några rader därunder, så jag kan förstå om det kan bli en förväxling.

Det vi från Miljöpartiet har begärt är att regeringen tillsätter en utredning för att se över den här situationen. Den debatt som vi har haft här visar på att det kanske är just precis det som behöver göras. Jag har begärt en utredning utifrån en annan utgångspunkt, just med respekt för de dödas uttalade vilja när de kunde uttala den. Det tror jag är en viktig sak. Men det är också ett led i den förändring som äger rum i samhället i dag.

Det här samhället ser inte riktigt likadant ut som det gjorde för bara ett tiotal år sedan. Vi har fått in fler religiösa samfund. Jag tycker att det skulle ligga i deras intresse att till exempel få etablera en egen muslimsk begravningsplats, en hinduisk begravningsform eller annat, för att inte tala om den stora grupp människor som inte ens är med i något samfund över huvud taget, utan som väljer andra och kanske mer naturnära former för den slutliga förvaringen av det efterlämnade stoffet, till exempel att få sin aska spridd över havet eller i sin trädgård om det är det man vill. Jag tycker att den här friheten borde få finnas och att det konstruerade enhetliga systemet som finns inte kan tillgodose det behovet.

Det finns andra förändringar i samhället som är viktiga. Människor gifter sig, det är olika konstellationer och blandäktenskap mellan olika religiösa riktningar. Det här gör att jag tror att det är viktigt att låta människor i större utsträckning bestämma alldeles själva hur de vill hantera sin sista vila.

Dessutom finns det en annan faktor. För närvarande betalar jag min begravningsavgift, och som icke medlem i Svenska kyrkan betalar jag min begravningsavgift till Bruskogs församling. Den uppgår per år till ungefär 2 800 kr. Det är alltså betydligt dyrare än att ha TV, och det kommer att handla om ganska avsevärda pengar under mina förvärvsverksamma år. Om jag sedan väljer att spridas i en minneslund, helst hemma på min egen gård om jag får den möjligheten, då har jag varit

med och bidragit till en kyrkoförsamling som jag inte ens är medlem i. Det tycker jag inte känns riktigt, speciellt då jag har avvikande meningar i många av fallen där, och jag är säkert inte ensam om den saken.

Sedan kommer vi då över till det här med ekonomin och det intressanta som Nils Fredrik tar upp om att ha det hela på entreprenad. Jag tycker att det är ganska intressant. Vi kan titta lite grann på vad det handlar om för pengar.

Riksskatteverket förmedlar ungefär 10 miljarder kronor till Svenska kyrkan. I de 10 miljarderna ingår bland annat begravningsavgifter för sådana som icke är med i Svenska kyrkan, och de uppgår till ungefär 350 miljoner kronor. De särredovisade begravningskostnaderna är 2,5 miljarder kronor. Det ger nog fullt utrymme för entreprenadverksamhet, om man skulle vilja gå in på den linjen.

Jag tror att det finns skäl att låta någon annan än Svenska kyrkan hantera de här begravningspengarna. Jag tror att det kan vara bra att till exempel den muslimska församlingen om den vill kan få ta upp sina egna begravningsavgifter i stället för att behöva vända sig till Svenska kyrkan och be om överföringsbelopp för själva begravningen.

Utan att ha några färdiga förslag här menar jag att det är klart vettigt att låta regeringen tillsätta en utredning som tittar igenom det här.

Därmed yrkar jag bifall till reservation nr 2.

Anf. 74 NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik:

Herr talman! Begravningsavgiften särredovisas och går inte till något annat än till begravningsverksamheten. Det är därför som den är särredovisad. Så var det inte före år 2000. Det är därför som det finns tillsyn genom ombud förordnade av länsstyrelsen.

Så det är inte riktigt som Leif Björnlod här säger, att han indirekt betalar till något samfund när han betalar begravningsavgift. Så ska det inte vara. Så *är* det inte.

Ritualer, som begravningar, som Leif Björnlod också tar upp har inte att göra med den här frågan. Man får ordna nästan vilken ritual man vill. Det finns vissa bestämmelser hos länsstyrelsen om var man får sprida ut aska och sådant att ta hänsyn till. Det påverkas alltså inte alls av huvudmannaskapet för själva begravningsväsendet.

Sedan är det nog faktiskt så, Leif Björnlod, att det är reservationerna som vi utgår från här i kammaren. Miljöpartiet har reserverat sig för följande – jag kan meddela Leif Björnlod vad det är ni har reserverat er för: ”För att bättre möta de krav religionsfriheten ställer och skapa en principiellt hållbar ordning för en verksamhet som så påtagligt är en uppgift för samhället, bör därför ansvaret för begravningsväsendet överföras till kommunerna.”

Så det tycker jag nog med förlov sagt att Miljöpartiet har yrkat på här i kammaren.

Anf. 75 LEIF BJÖRNLÖD (mp) replik:

Herr talman! Jag ska börja med att tacka för att jag fick lära mig detta. Jag har utgått från den motion som jag har skrivit, och jag sitter ju själv inte i KU. Det är min vän Gustav Fridolin som har yrkat bifall till den reservationen – som jag nu också yrkar bifall till.

Prot. 2002/03:61
19 februari

*Frågor beträffande
trossamfund*

Det är alldeles riktigt att begravningsavgifterna särredovisas. Det var precis därifrån jag hade fått mina uppgifter. Svenska kyrkan har lämnat den redovisningen. De redovisar att kostnaderna för begravningsverksamheten är ca 2,7 miljarder kronor och att intäkterna är ca 2,5 miljarder kronor.

Då vill jag bara fortsätta med det här. Om vi tittar på vilka som betalar vad är det så att bor man till exempel i Nacka får man betala 9 öre per skattekrona för att ta hand om sina kvarlevor. Men bor man till exempel i Blomskog får man betala 1 krona och 37 öre per skattekrona. Så det skiljer väldigt mycket.

Om jag nu som boende i en dyr församling – dock inte medlem, men boende i en dyr församling – ber att få bli begravd på en annan begravningsplats, jag skiljer på orden ”kyrkogård” och ”begravningsplats”, till exempel i Nacka eller i Stockholm, där jag är född, så skulle jag rätteligen ha betalat 9 öre per skattekrona. Det är inte så att jag är småsniken, och jag kommer i alla fall inte att vara det vid det tillfälle då jag behöver använda det här, men jag tycker att man borde se över det här. Det är det jag önskar i första hand.

Anf. 76 NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik:

Herr talman! Låt mig bara som en sista liten kommentar säga att det finns en så kallad begravningsclearing som gör att om en person begravs på ett annat ställe än där man har betalat in sin avgift och varit kyrkobokförd eller folkbokförd så sker det en viss clearing mellan församlingarna. Sedan kan kostnaderna på enskilda håll skifta något. Det där verkar dock vara en väldigt stor skillnad som jag undrar om den är helt korrekt. Möjligen tänker Leif Björnlod här på den totala kyrkoavgiften.

Anf. 77 LEIF BJÖRNLÖD (mp) replik:

Herr talman! Det var den där clearingavgiften som jag syftade på när jag talade om att den muslimska församlingen måste gå till Svenska kyrkan och be om clearingavgift för att begrava sina egna medlemmar. Det var den jag syftade på. Jag vet att den finns.

Det är ju så att begravningsavgiften beräknas församlingsvis, och den beräkningen gör kyrkorådet. Det är precis som Tasso sade, att när man inte är medlem i församlingen får man inte ens vara med och påverka den här begravningsavgiften. Det kan finnas ett demokratiskt underskott i det, men det är för all del många saker som man får acceptera på det sättet.

Anf. 78 HELENE PETERSSON (s) replik:

Herr talman! Det låter lite som att det skulle vara väldigt stora kostnader för själva begravningen, men det finns oerhört mycket annat som också ingår i den här kostnaden. Det finns inget som säger att man inte får bestämma hur själva begravningen ser ut.

Om man tittar på hur vårt skattesystem i stort är uppbyggt är det ju en solidarisk finansiering. Det är på de grunderna man har lagt fast begravningsavgiften också. Från var och en efter förmåga, åt var och en efter behov.

Apropå argumentationen vill jag fråga: Är det verkligen Miljöpartiets mening att man tidigt ska bestämma hur man vill ha sin begravning och på det sättet basera sin avgift? Och hur kommer det då att bli för dem

Anf. 79 LEIF BJÖRNLOD (mp) replik:

Herr talman! Det sista talar väl i någon mån för att det hela borde kommunaliseras. Det kommunala är vi faktiskt medlemmar i allihop. För en som kanske inte ens är med i en församling och inte kan betala någonting blir det lite underligt.

Åt var och en efter behov och så vidare, sägs det – jag kan inte det där, det är gamla begrepp som fanns en gång i världen. Det är väl just precis det jag talar om när man i Blomskog betalar 1,37 per skattekrona och i Nacka 9 öre. Jag tycker inte att det är någon solidarisk fördelning precis. Det tycker jag känns väldigt osolidariskt. Hade man tagit det via kommunen i Årjäng, som jag tror att Blomskog ligger i, hade man kunnat jämna ut den summan om det var så att man bara såg till den kristna begravningssituationen. Men det finns många andra.

När vi nu tar upp den här frågan tycker jag faktiskt att jag har alldeles rätt när jag säger att man borde se över det här. Jag har inte kunnat använda all min tid till att forska i det här. Det här är en problematik som jag dels har sett själv, dels har fått propåer om från vänner från ett helt annat samfund som tycker att det känns fel som det i dag. Så den reservation som yrkar på att vi ska få en utredning som ser över det här tycker jag faktiskt att vår diskussion här i kammaren ger ökad grund för.

Anf. 80 HELENE PETERSSON (s) replik:

Herr talman! Det finns stora möjligheter för begravningsombuden att kolla på det här med avgifterna. Vi har i dag en kommunal skattesats, om man jämför de här sakerna, som också ligger olika. Men det är väl just det som är tanken bakom denna avgift, att alla lägger något och alla får del av denna möjlighet. Alla kommer ju att få sin begravning.

Det här att det är olika mellan olika kommuner beror också på att man har ett samförstånd mellan olika församlingar om att du har vissa rättigheter. Det gäller om du flyttar. Har du betalat begravningsavgiften i en kommun och flyttar till en annan är det samma självklarhet att du får din begravning där. Du kan också, även om du har bott i en viss församling, ha möjlighet att bli begravd i en annan. Det är också en form av solidaritet.

Anf. 81 LEIF BJÖRNLOD (mp) replik:

Herr talman! Då vill jag bara svara jättetekort. Det är väl precis det som jag påpekar. Om jag väljer att bo i Nacka och betala 9 öre per skattekrona och sedan väljer att bli begravd i Blomskog, där det kostar 1,37, så är det en viss skillnad på pengarna. Och det handlar inte om småpengar. Det handlar om miljardbelopp. Jag tycker återigen att vi bör titta närmare på det här ur två aspekter. Vi bör titta på det rent ekonomiskt och entreprenörmässigt. Nu har Aurelius gått, men det bör vi kunna titta på, och jag tror att det borde vara intressant ur moderat synvinkel. Sedan bör vi också titta på det ur religionsfrihetssynpunkt. Jag tycker att det finns skäl att se på de här frågorna en gång till. Det var mycket eftergifter till kyrkan som staten gick med på för att klara skilsmässan.

*Frågor beträffande
trossamfund*

Anf. 82 ALLAN WIDMAN (fp):

Herr talman! Jag noterade inledningsvis i den här debatten att Helene Petersson, liksom utskottsmajoriteten, gjorde gällande att medlemskapet i enskilda trossamfund i första hand är en angelägenhet mellan medlemmen och trossamfundet. Från Folkpartiets sida vill jag instämma i detta påstående.

Den motion som Folkpartiet har inlämnat i det här ärendet handlar förvisso inte heller om medlemskap i trossamfund. Det handlar heller inte, Nils Fredrik Aurelius, om att avskaffa den uppbördshjälp som infördes i slutet av 90-talet för enskilda samfund eller ens om att avskaffa den så kallade stadgevägen vid medlemskap i samfundet. Däremot handlar det om hur samhällets tvångsmakt ska användas mot enskilda medborgare och om vilka regler som ska kringgärda denna.

I förarbetena till den aktuella lagstiftningen ser man att skattemyndigheten redan innan lagen trädde i kraft resonerade kring olika alternativ att rent praktiskt lösa frågan om tillämpningen. Ett alternativ gick ut på att skattemyndigheten skulle ta samfundets uppgift om avgiftsskyldighet för den enskilde för god och alltså hänvisa den enskilde till att initiera en rättslig process i domstol om man hade en annan uppfattning, det vill säga att någon avgiftsskyldighet inte förelåg.

Det är det här alternativet som i dag i praktiken tillämpas.

Det andra alternativet som diskuterades handlade om att i stället för samfundets uppgift ta den enskildes uppgift för god. Man skulle då hänvisa samfundet därest det så önskade till att inleda den rättsliga processen.

Det är detta alternativ som man i motionen har ställt sig bakom. Skulle intentionerna i motionen uppfyllas, och ordningen ändras, så skulle det innebära två viktiga förändringar.

För det första skulle ansvaret för att inleda den rättsliga processen läggas på den typiskt sett starkare parten, nämligen trossamfundet. Tuve Skånberg säger, i det aktuella fallet med romersk-katolska kyrkan, att den i stor utsträckning är ett samfund vars medlemmar kommer från andra ställen än Sverige. I så fall är ju det bara en sak som gör det dubbelt så viktigt att inte lägga bördan på den enskilda att skaffa sig sin rätt, utan tvärtom lägga den på samfundet.

Principen om att det är den part som kräver en prestation – det må vara av det allmänna eller av det enskilda – som ska styrka sin rätt skulle för det andra uppfyllas med det val av alternativ som förespråkas i motionen.

Herr talman! Det är förvisso ingen akademisk fråga som vi talar om. För inkomståret 2002 fanns det 5 310 fall av rättelser när det gäller medlemskap och därmed avgiftsskyldighet i samfund i Sverige. Man kan dessvärre lugnt utgå ifrån att här också finns ett omfattande mörkertal.

Jag yrkar bifall till motionen.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades under 19 §.)

11 § Stabiliserings- och associeringsavtalet mellan Europeiska gemenskaperna och deras medlemsstater och Kroatien

Prot. 2002/03:61
19 februari

Föredrogs
utrikesutskottets betänkande 2002/03:UU3
Stabiliserings- och associeringsavtalet mellan Europeiska gemenskaperna och deras medlemsstater och Kroatien (prop. 2002/03:11).

Förste vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut fattades under 19 §.)

12 § Tilläggsprotokoll till Europakonventionen – dödsstraffets totala avskaffande i Europa

Föredrogs
utrikesutskottets betänkande 2002/03:UU6
Tilläggsprotokoll till Europakonventionen – dödsstraffets totala avskaffande i Europa (prop. 2002/03:32).

Förste vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut fattades under 19 §.)

13 § Svenskt deltagande i en EU-ledd styrka i Makedonien

Föredrogs
utrikesutskottets betänkande 2002/03:UU14
Svenskt deltagande i en EU-ledd styrka i Makedonien (prop. 2002/03:43).

Kammaren biföll utskottets förslag att ärendet fick avgöras efter endast *en* bordläggning.

Förste vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut fattades under 19 §.)

14 § Hemlig teleavlyssning, m.m.

*Hemlig teleavlyssning,
m.m.*

Föredrogs
justitieutskottets betänkande 2002/03:JuU4
Hemlig teleavlyssning, m.m.(skr. 2002/03:23).

Anf. 83 BEATRICE ASK (m):

Herr talman! Redan som barn får vi lära oss att det inte är särskilt väluppfostrat att ”tjyvvlyssna”. Man ska i alla händelser ha väldigt goda skäl för att medvetet avlyssna andra människors samtal. Det handlar om människors rätt till ett privatliv – till integritet.

Samma villkor gäller naturligtvis för myndigheter. Det är därför vi i dag har regeringens skrivelse om hemlig teleavlyssning, teleövervakning och kameraövervakning 2001 som ett ärende. I skrivelsen redovisar regeringen hur bestämmelserna används och hur mycket tvångsmedlen har utnyttjats.

Det visar sig att användningen av hemlig teleavlyssning och liknande har ökat. I första hand används metoderna för att avslöja organiserad eller annars omfattande handel med narkotika. I ungefär hälften av fallen har avlyssningen haft betydelse för förundersökningen.

Vi moderater tycker att det är viktigt att polis och andra har ordentliga möjligheter att arbeta med den grova kriminalitet som narkotikahandel och annat utgör. Narkotikaproblemet är stort, och vi vet att vi återigen har en uppgång när det gäller ungdomar som prövar droger. Det är mycket allvarligt, och understryker att man måste ha bra verktyg. Samtidigt måste vi förstås i ett fritt och öppet samhälle vara observanta på att ändamålen inte alltid helgar medlen. Nyttan och användningen av tvångsmedel som avlyssning måste vägas mot respekten för enskilda människors rätt till integritet.

Vi har tämligen noggranna regler i Sverige för detta. Skrivelsen är ett uttryck för att riksdag och regering söker göra en rimlig avvägning. Det tycker vi moderater är bra. Av redovisningen framgår inte heller några problem med den verksamhet som redovisas i skrivelsen.

På en punkt har vi moderater reserverat oss, och i ett särskilt yttrande gör vi en anmärkning. Reservationen handlar om att det i dag inte finns någon lagreglering för hur överskottsinformation ska behandlas. Vid hemlig övervakning får ju myndigheterna information som inte har med tillståndet för den aktuella avlyssningen att göra. Det kan röra sig om annan brottslighet, men också om annat. I en rättsstat tycker vi moderater att det ska vara klart att sådan information hanteras enligt ett regelverk. Man måste veta hur den ska hanteras och hur man får använda den. Det finns många problem med oklarheter här i dag. Senast läste jag om att man i ett aktuellt ärende diskuterar för och emot om man över huvud taget kan använda informationen. Här finns en oklarhet som inte underlättar polis och åklagares arbete. Det borde vi rätta till.

I det särskilda yttrandet uttrycker vi irritation över att regeringen än inte har kommit med förslag till så kallade ombud, som kan vara åklagarens motpart vid förhandlingar i domstol om hemlig teleavlyssning, hemlig teleövervakning och hemlig kameraövervakning. Det har utlovats tidigare och det utlovas igen, men tyvärr verkar det som om regeringen drar detta i långbänk. Därför har vi tyckt att vi måste påpeka det igen. Samma sak gäller den utredning som regeringen har utlovat med uppgift att kartlägga, analysera och utvärdera sådan lagstiftning som berör den enskildes integritet. Det är en stor och viktig fråga.

Det är beklagligt att Socialdemokraterna inte visar integritetsfrågorna större respekt än vad den här senfärdigheten ger vid handen. Det är ju inte första gången som vi ser detta. Det krävs att man i ord visar att man menar allvar. Jag hoppas att Margareta Sandgren när hon senare får delta i debatten kommer att ge tydliga besked om vad som nu konkret kommer att göras.

Jag yrkar bifall till reservation 2.

Herr talman! Pliktskyldig – så kan man sammanfatta den redovisning som regeringen har gjort till riksdagen beträffande hemlig teleavlyssning och andra hemliga tvångsmedel. I allt väsentligt – till bakgrund, sammanställningar och slutsatser – bygger den på föregående års redovisning. Och den har i sin tur nästan ordagrant samma lydelse som året dessförinnan.

Det som redovisas är i hur många fall som tvångsmedlen tillämpats, i hur många fall som detta bedömts ha haft betydelse för förundersökningen samt uppgift om förundersökningsledningens brottsrubricering.

Möjligheten för medborgarna att enskilt föra samtal eller utbyta skriftliga meddelanden är en hörnsten i ett öppet och demokratiskt samhälle. Denna rättighet åtnjuter regeringsformens allra starkaste skydd. Varje avsteg härifrån måste därför kringgärdas av tydliga regler såvitt angår ändamål, former och tillämpning.

Mot denna bakgrund måste riksdagen ta sin granskande uppgift på stort allvar. Att de statistiska uppgifterna dessutom ger uttryck för en ökad användning men en allt mindre effekt understryker också detta förhållande.

Herr talman! Inom en inte alltför avlägsen framtid ska riksdagen ta ställning till en förlängning av lagen om hemlig kameraövervakning. Den gäller längst till och med utgången av 2004. Folkpartiet liberalerna menar dock att regeringens redovisning i det skick som den nu föreligger inte kan tjäna som underlag för ett sådant ställningstagande. Det finns till exempel i fråga om tvångsmedlens brottsuppklarande effekt en tydlig diskrepans mellan de kriterier som uppställs i rättegångsbalken å ena sidan och de mått som tillämpas i redovisningen å andra sidan. För tillstånd krävs generellt att åtgärden är av synnerlig vikt för utredningen. I förhållande till denna formulering förefaller det inte helt relevant att redovisa i hur många fall som polis och åklagare anser att åtgärden ”haft betydelse för förundersökningen beträffande den misstänkte”.

Lika angeläget är det naturligtvis att undersöka hur tillämpningen förhåller sig till de allmänt uppställda principerna om behov, ändamål och proportionalitet. Inte heller på dessa punkter ger redovisningen någon närmare ledning.

Andra viktiga upplysningar, som i hur många fall berörda förundersökningar leder till fällande domar och i vilken mån brottsrubriceringen vid tillståndsgivning och dom överensstämmer, saknas också.

Listan över redovisningens brister kan göras mycket lång – enligt min mening alltför lång. I det här sammanhanget är det värt att notera att utskottet fått försäkringar från regeringen och inblandade myndigheter att redovisningen framgent ska bli tydligare och mer lättförståelig. Det låter ju bra. Men vad motionärerna efterlyst, herr talman, är faktiskt en mer djuplodande och omfattande redovisning som bättre belyser tillämpningen och dess resultat.

Herr talman! Låt mig till sist ta upp frågan om överskottsinformation, det vill säga hur information rörande annan brottslighet än den tillståndsgrundande ska hanteras. Även här finns det sedan tidigare år utestående löften från regeringen om lagreglering. Redan i redovisningen avseende året 1999 uttalade regeringen att ett förslag till reglering bereddes inom Justitiedepartementet. Nu, mer än två år senare, upplyses det om att ett

förslag ska lämnas till samma departement före februari månads utgång. När riksdagen slutligen får ta ställning till en proposition kan man bara sja om.

Vi beklagar att utskottet inte tagit tillfället i akt att inskräpa vikten av skyndsamhet. Det är ur rättsstatlig synpunkt betänksamt att det råder oklarhet i en central statsprocessuell fråga som rättsväsendet dagligen har att ta ställning till.

Herr talman! Det ögat inte ser gråter det inte över. Man kan förmoda att det är just detta, den enskildes ovetskap om intrånget i privatlivet, som motiverat riksdagens uttalade granskningsuppdrag på området för användande av hemliga tvångsmedel. Resultatet av hemlig avlyssning och övervakning år 2001 kan beskrivas som en framgång i ca 160 av 400 fall. Men motsatsvis gäller naturligtvis också att i majoriteten av alla fall då dessa åtgärder vidtas får de ingen betydelse för förundersökningen. Det är möjligt att hundratals, kanske tusentals, oskyldiga varje år, utan att veta om det, får sina medborgerliga rättigheter kränkta. Detta manar alla oss, även icke reservanter, att besinna allvaret i vårt granskningsuppdrag och inte acceptera att redovisningarna får ett inslag av slentrian.

Herr talman! Jag yrkar bifall till Folkpartiets reservation.

Anf. 85 PETER ALTHIN (kd):

Herr talman! Ärade ledamöter, närvarande och frånvarande! För att inte glömma det yrkar jag först bifall till reservation 1 under punkt 2 och reservation 2 under punkt 4.

Det här ämnet har ett rättssäkerhetsperspektiv. En rättsstat fungerar bara så länge som medborgarna är övertygade om att bara den som har begått ett brott också döms och straffas. Allmänhetens tilltro till de svenska domstolarna är utomordentligt viktig för rättssäkerheten i landet och för demokratin i ett längre perspektiv. Om allmänheten tappar förtroendet för domstolarna kommer rättssamhället i gungning och demokratin i fara.

Fundamentet för rättsstaten är rättssäkerhet. Och vad är rättssäkerhet? Jo, det innebär att lagarna är klara och tydliga och att man med en rimlig grad av säkerhet kan förutse hur de kommer att tillämpas och hur resultatet blir. Förutsebarheten är alltså viktig. Likaså naturligtvis att lagarna medger att lika fall behandlas lika och att domstolar och myndigheter arbetar objektivt och noggrant med det material de har. Rättssäkerheten är verkligen i fara den dagen som vi påstår att så icke är fallet.

I den redogörelse som vi har tagit del av här är meningen att vi ska se hur bestämmelserna tillämpas med utgångspunkt i rättegångsbalken om hemlig teleavlyssning. Man utgår ifrån att avsikten med regeringens årliga redovisning är att ge ett underlag för bedömningen av hur berörda myndigheter och domstolar tillämpar de aktuella tvångsmedlen. Som alla förstår handlar tvångsmedelsanvändningen om en avvägning mellan vad man kan ha för nytta av den och graden av intrång i den enskildes personliga integritet. I den här redovisningen är det svårt, för att inte säga rätt omöjligt, att värdera och bedöma detta. Man kan konstatera, som gjordes här tidigare, att antalet av domstolarna meddelade tillstånd om teleavlyssning har ökat och att avlyssningstiden genomsnittligt har blivit längre. Är det bra? Är det dåligt? Är det för lite? Är det för mycket? Vilka slutsatser ska vi dra av detta? Vi har inga uppgifter om i hur många

fall som åklagaren har grundat sig på uppgifterna och det har lett till ett åtal eller om det har lett till några fällande domar, och det är naturligtvis nödvändigt och viktigt.

Det här är en oacceptabel redovisning. Vi kräver att den görs på ett sådant sätt att vi kan förstå innehållet och dra slutsatser av det. Det bör vara en parlamentarisk kommitté som får titta på och utvärdera sådan lagstiftning som berör den enskildes integritet, och det bör vi ha ganska omgående.

När man använder sådana här hemliga tvångsmedel kommer det sällan fram uppgifter som inte har något samband med det brott som har legat som grund för tvångsmedelsbeslutet. Det är det vi kallar för överskottsinformation. Då är det utomordentligt märkligt att vi inte har lagreglerat överskottsinformationen. Hur får vi använda den? När får vi använda den? Hur hanterar vi uppgifter om annan brottslighet som kan komma fram men som inte i sig medgav användning av tvångsmedlet? Hur blir likheten inför lagen? Hur får vi använda detta? Lagrådet har ju efterlyst detta.

Nu går det inte att vänta längre, herr talman. Vi måste ha ett förslag från regeringen nu, i dag, i alla fall om någon timme. Vi måste veta hur överskottsinformationen ska hanteras. Vi vet i dag att olika domstolar i Sverige hanterar överskottsinformation olika. Det här är en fara för rätts-säkerheten, herr talman. Jag säger till regeringens representanter här: Ta denna fråga på yttersta allvar! Det kräver jag, det kräver Kristdemokraterna och det kräver rättssamhället.

Anf. 86 MARGARETA SANDGREN (s):

Herr talman! Vi behandlar nu regeringens årliga skrivelse om användandet och tillämpningen av tvångsmedel i förundersökningar av grova brott. För två av dessa gäller att det inte föreskrivs lindrigare straff än fängelse i två år, och när det gäller användandet av teleövervakning gäller sex månader.

Det handlar om att kunna lyssna av samtal, att kunna övervaka telefontrafik, det vill säga vem ringer till vem, samt att kunna övervaka en misstänkt med kamera.

För tillstånd att använda tvångsmedel krävs att tre principer är uppfyllda, nämligen ändamålsprincipen, behovsprincipen – det vill säga att det ska finnas ett påtagligt behov – samt proportionalitetsprincipen, innebärande att tvångsmedlet endast får tillgripas om skälet för åtgärderna uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden medför.

Vid flera tillfällen har vi efter att ha läst redovisningen kunnat konstatera att tvångsmedlen har använts vid misstanke om grova narkotikabrott och grov narkotikasmuggling. Narkotikasituationen i Sverige är djupt oroande. Mängden tillgänglig illegal narkotika är omfattande. Vuxna, barn och ungdomar är offer för en synnerligen cynisk form av kriminalitet i form av gränsöverskridande organiserad brottslighet. Missbruket leder i sin tur till kriminalitet på grund av människors behov av att finansiera beroendet. Människor far illa på ett fruktansvärt sätt och riskerar ett livslångt lidande genom sitt missbruk.

Vi har i Sverige en mycket restriktiv hållning till narkotikamissbruket, och jag tror att samtliga partier är överens om att allt som står i vår makt ska göras för att förhindra att människor faller offer för narko-

Prot. 2002/03:61
19 februari

*Hemlig teleavlyssning,
m.m.*

tika. Alla till buds stående medel måste användas för att komma åt den cyniska narkotikakriminaliteten, naturligtvis med hänsyn tagen till att åtgärden inte är allvarligt kränkande för den enskilde eller utgör allvarligt intrång i den personliga integriteten.

Tvångsmedlen är viktiga instrument i vår strävan att stoppa och förhindra den utveckling som vi nu ser. Därmed är inte sagt att användandet av tvångsmedlen inte måste omgärdas av restriktiva regler, så att rättssäkerheten inte sätts ur spel. I närmare hälften av fallen har användandet av hemlig teleavlyssning, teleövervakning och kameraövervakning haft betydelse för förundersökningen, och i nära nog hälften av fallen avbröts åtgärden men med kvarstående misstanke.

Det är kanske inte så märkligt att teleavlyssning, teleövervakning eller kameraövervakning i så stor andel av fallen inte gett något resultat. Vi har när det gäller den här grova kriminaliteten att göra med en organiserad gränsöverskridande brottslighet, vars utövare säkert är väl medvetna om vilka spaningsmetoder och medel som står till buds och därför kanske undviker att kommunicera med varandra när de riskerar att avslöjas. Trots att åtgärderna i något mer än hälften av fallen inte givit något resultat anser utskottet i likhet med regeringen att tvångsmedlen i fråga är värdefulla hjälpmedel i kampen mot den grova kriminaliteten.

I betänkandet har behandlats en motion med krav på redovisningens innehåll, på att offentliga ombud ska närvara i samband med beslut om hemliga tvångsmedel samt på lagreglering av överskottsinformation.

Låt mig först säga att majoriteten är för att redovisningens innehåll blir mer omfattande, mer djuplodande och mer analyserande. Vi är för att offentliga ombud ska utses och närvara vid tillståndsgivningen för att rättssäkerheten ska öka. Vi är också för att hanteringen av överskottsinformation lagregleras, men man ska veta att detta är en komplex materia.

Regeringen har i sin skrivelse uppgivit att redovisningen för 2003 kommer att ha ett delvis annat innehåll och kommer att bli tydligare och mer lättförståelig. Jag vet inte om den kommer att tillfredsställa reservanternas krav. Det är lite för tidigt att säga detta, men vi får väl hoppas att så ändå blir fallet. Vi får avvakta tills vi har sett denna redovisning.

Propositionen om offentliga ombud ska överlämnas till riksdagen den 20 mars, och vi får då möjlighet att reagera på den. Motionärerna har nöjt sig med att avge ett särskilt yttrande om detta. Jag tror att propositionen säkert kommer att tillgodose deras krav på offentliga ombud.

Vad gäller lagreglering av överskottsinformationen har regeringen utsett en utredare som ska utarbeta ett förslag vilket ska redovisas i slutet på denna månad. Möjligtvis kan det bli någon fördröjning, men det kommer naturligtvis att ta tid innan departementet har bearbetat utredarens förslag. Det är en viktig och skyndsam åtgärd, även om det å andra sidan ibland måste få ta tid att behandla komplexa frågor. Vi får inte gå för fort fram. Det är viktigt att vi får ett bra förslag om överskottsinformationen.

Vi kan konstatera att åtgärder redan har vidtagits i mycket av det som motionärerna och reservanterna har framfört. Därför yrkar jag, herr talman, bifall till utskottets förslag och avslag på reservationerna.

Anf. 87 BEATRICE ASK (m) replik:

Herr talman! Det är ju intressant att av Margareta Sandgren få veta att Socialdemokraterna är för bättre information, för offentliga ombud och för regler om överskottsinformation, men ni är faktiskt inte i en position där ni bara kan vara för saker. Det är ju ni som sitter i Rosenbad och ska leverera. Ni har nu suttit där i massor av år, och vad vi kan konstatera i betänkandet är att utlovade förslag inte har kommit fram.

Vi får nu också veta att det här är komplext. Ja, vi är mycket väl medvetna om att det är komplicerade frågor och om att man får se hur lång tid de tar i anspråk. Men det är dags att leverera. Det är faktiskt oerhört centrala frågor, som inte är nya. De dök inte upp i går. Regeringen måste väl ändå med hela departementet bakom sig kunna få fram förslagen och leverera dem. Jag hoppas verkligen att vi inte ska behöva se att detta dras i långbänk.

Det är också bra om ni rent allmänt tycker att det gäller trevliga och nödvändiga förslag, men det är som sagt leverans från riksdagen som vi efterlyser.

Jag skulle också vilja ha svar på frågan vad regering och socialdemokrater gör konkret för att den utlovade större översynen av all den lagstiftning som rör den personliga integriteten ska komma till stånd. Det rör verkligen inte bara just de regler som behandlas i det här ärendet utan det finns fler sådana. Jag tycker att det är oerhört angeläget att vi ser över detta eftersom det går väldigt fort med åtgärder i dag. Detta är ur den enskildes perspektiv oroande. När kommer utredningen att tillsättas?

Anf. 88 MARGARETA SANDGREN (s) replik:

Herr talman! Först vill jag säga att vi inte tycker att saker och ting är bra bara för att de är trevliga. Naturligtvis är det lika angeläget för oss att få till stånd en lagreglering av överskottsinformation, offentliga ombud och så vidare. Det kan finnas olika orsaker till att det inte har skett någonting. Jag vill när det gäller offentliga ombud säga att det i mars månad kommer en proposition som kammaren får ta ställning till. En utredare arbetar med frågan om överskottsinformationen, och hans förslag ska komma så snabbt som möjligt. Vi är lika angelägna som ni om detta. Varför det har dröjt har jag ingen uppfattning om, men arbetet är i gång, och det återstår att se vad som kommer fram av det. Det är bra att man påpekar att det gäller att komma fram med resultat, för detta är viktiga frågor.

När det sedan gäller utredningen om det framtida integritetsskyddet utarbetar man just nu kommittédirektiv. Därefter ska utredningen tillsättas. Vi hoppas att det kommer att ske ganska snabbt. Att det inte har skett tidigare beror kanske på att ärendet legat på det andra statsrådet på Justitiedepartementet, vilken inte haft möjlighet att utföra detta. Sedan har ärendet förts över i samband med regeringsombildningen.

Men nu är arbetet på gång, och direktivet kommer snart att gå ut. Vi är lika angelägna om detta som Beatrice Ask.

Anf. 89 BEATRICE ASK (m) replik:

Herr talman! Jag förstår att Margareta Sandgren kommer att agera blåslampa visavi regeringen, så att det som nu utlovas här verkligen blir levererat. Det är min uppfattning att det är viktigt att så sker, och jag tror

Prot. 2002/03:61
19 februari

*Hemlig teleavlyssning,
m.m.*

att socialdemokraterna i riksdagen måste trycka på, för det har verkligen gått väldigt sakta.

Det finns alltid många ursäkter, men i andra ärenden kan regeringen ha oerhört bråttom. Då hinner man nästan inte tänka till innan man kastar fram förslag. Det är olika beroende på vad det handlar om. Det finns anledning att göra något när det gäller överskottsinformationen och de offentliga ombuden.

Det var spännande att höra att man nu arbetar med utredningsdirektiven för översyn av lagstiftning som rör integriteten. Jag tycker dock inte att det är en ursäkt att man stup i kvarten håller på att organisera om på departementen och tappar papper mellan stolarna.

Det måste ju vara det man har gjort, eftersom man har lovat och lovat och ingenting händer. Men även i den frågan räknar jag med och kommer att påminna Margareta Sandgren om att det nu är på gång och att det ska komma ett förslag. Jag hoppas verkligen att en sådan utredning sätts i sjön redan under våren, för det tar tid när man ska se över hela den här lagstiftningen och få det rätt.

Det handlar ytterst om att värna enskilda människors integritet i en utveckling som går väldigt snabbt när det gäller möjligheter att kontrollera och lägga sig i enskildas privatliv, och det måste vi vara väldigt försiktiga med. Det är väl ändå en av riksdagens viktigaste uppgifter att värna just den integriteten.

Anf. 90 MARGARETA SANDGREN (s) replik:

Herr talman! Jag kan bara instämma. Jag vill bara erinra om att i utskottsbetänkandet finns det här skrivet. Jag är alldeles övertygad om att departementet också följer vad vi uttalar i den här riksdagen.

Jag ska göra vad jag kan för att man ska påskynda detta, för det är en viktig fråga.

Anf. 91 ALLAN WIDMAN (fp) replik:

Herr talman! Jag har lyssnat noga till Margareta Sandgrens replikskifte. Hon säger bland annat: Vi är lika angelägna som vem som helst annars i den här kammaren, när det gäller de frågeställningar som aktualiseras bland annat i Folkpartiets motion.

Då blir min enkla fråga till henne: Varför ger inte utskotsmajoriteten detta till känna för regeringen? Är man lika angelägen som alla andra så ska väl detta i så fall uttryckas? Det är ju nu vi har tillfället att göra detta.

Det är förvisso på det sättet som Beatrice Ask framhåller: De här frågorna har man ställt ut löften om år efter år. De är viktiga frågor som kräver omedelbara ställningstaganden.

Jag kan närmast likna detta vid att när frågan om överskottsinformation inte regleras i lagen överlåter den lagstiftande församlingen till domstolarna att stifta lagen. Det blir deras sak, de i Lagrådet som 1999 beställde en reglering av överskottsinformation. Det blir de som egentligen får överta riksdagens uppgifter.

Jag har en annan fråga också till Margareta Sandgren, och den gäller relationen mellan avslag och bifall när man söker tillstånd för teleavlyssning, teleövervakning med mera i domstolarna. Under 2001 bifölls drygt 98 % av alla ansökningar, och för knappt 2 %, följaktligen, blev det av-

slag. Min fråga till Margareta Sandgren är: Hur reagerar hon på detta förhållande när det gäller balansen mellan avslag och bifall?

Prot. 2002/03:61
19 februari

Anf. 92 MARGARETA SANDGREN (s) replik:

Herr talman! Vi kan naturligtvis vara angelägna om att vi får de här kraven tillgodosedda, men när vi ser att regeringen ändå har tillsatt en utredare, att det kommer en proposition och att man redan har aviserat att det kommer en förändring när det gäller redovisningen så tycker jag att det lite grann är att slå in öppna dörrar. Är någonting på gång så brukar vi också behandla yrkanden på det sättet.

Jag skulle också kunna säga att Folkpartiet har haft krav på redovisning i ett annat sammanhang, men man har ju inte sagt särskilt mycket om offentliga ombud – inte i de här sammanhangen, inte när regeringen har gjort den här redovisningen årligen. Jag har gått tillbaka och tittat. Det finns inte en motion, en reservation eller något uttalande över huvud taget i det här sammanhanget, när det gäller den skrivelse som regeringen gör, från Folkpartiet.

Vi är angelägna om detta, och vi ska naturligtvis göra vad vi kan för att skynda på. Men samtidigt är det alltså viktiga frågor som det måste få ta tid att utreda. När det gäller offentliga ombud är som sagt var redan en proposition på gång.

Jag har ingen uppfattning om relationen mellan avslag och bifall till de här tillstånden. Det får jag i så fall återkomma till vid något senare tillfälle.

Anf. 93 ALLAN WIDMAN (fp) replik:

Herr talman! Jag tycker kanske inte att det är så relevant att skärskåda historien och diskutera vad man har tyckt och inte tyckt tidigare år. Det som är väsentligt är att det nu finns ett antal problem, och de problemen pockar på sina lösningar.

Margareta Sandgren säger att om man skulle gå motionärerna till mötes skulle man riskera att slå in öppna dörrar, men någon sådan risk, Margareta Sandgren, finns inte förrän den dagen då regeringen verkligen har gjort någonting, och vi är tyvärr inte ännu där.

Anf. 94 MARGARETA SANDGREN (s) replik:

Herr talman! Man kan ju skärskåda historien i olika sammanhang. Jag kan erinra mig att Allan Widman gjorde det också. Det är väl viktigt att man gör det och tittar tillbaka: Vad är det som har hänt? Vad har man gjort? Vad har regeringen lovat? Vilka krav har man ställt från olika partier, eller har man inte ställt dem? Jo, det är nog bra att man skärskådar historien.

Som sagt var är detta ett problem som pockar på sin lösning, men vad jag säger är ju att regeringen har tagit de initiativ som ni efterlyser i era reservationer och er motion.

Anf. 95 PETER ALTHIN (kd) replik:

Herr talman! Margareta Sandgren sade i något sammanhang att det var viktigt att inte gå för fort fram. Nu är hastigheten inte det mest påtagliga i de bitar som vi diskuterar, utan det är tvärtom: Det går så sanslöst

*Hemlig teleavlyssning,
m.m.*

långsamt! De dörrar som nu påstås slås upp fastän de redan är öppna är ju inte öppna. Det är dem vi vill öppna så att domstolarna vet hur de ska hantera till exempel överskottsinformationen. Det ska inte vara föremål för gissningar så att praxis blir olika i Malmö och Stockholm, som fallet har varit ganska nyligen.

Jag skulle vilja ställa två frågor till Margareta Sandgren. I väntan på att redovisningen nu kommer att ha en annan utformning, så att man begriper den, skulle jag vilja veta: Vad betyder det när det står att avlyssningen hade betydelse för förundersökningen i 42 % av fallen, det vill säga en mindre procentandel än år 2000 och ännu mindre jämfört med 1999? Vad betyder det, och vad har det lett till? Har det lett till åtal eller fällande domar och hur många? Det skulle jag vilja veta. Jag vill gärna också få ett svar på när vi får ett förslag om lagreglering av överskottsinformation. Det är viktigt. Domstolarna skriker efter vägledning där.

Anf. 96 MARGARETA SANDGREN (s) replik:

Herr talman! Det är naturligtvis angeläget att vi så snart som möjligt får en lagreglering på området. Det som beskrivs här och det som jag har talat om är att det sitter en utredare som kommer att lägga fram ett förslag här under februari eller mars månad. Det ska naturligtvis beredas i departementet.

Men som Peter Althin sade i sitt anförande här är det väldigt många frågor som man ska ta ställning till. Överskottsinformationen, får den användas? Får den inte användas? Får den användas i vissa fall? Det är naturligtvis komplexa frågor som måste få ta sin tid att genomlysas innan man lägger fram ett förslag så att det blir ett bra förslag som riksdagen har att ta ställning till. Sedan ska vi naturligtvis jobba för att det går så fort som möjligt, men jag kan inte svara på exakt när detta kommer.

Jag vet lika lite som Peter Althin. Jag har läst redovisningen. Jag har inte någon mer information om betydelsen – om det har haft betydelse för fallet eller inte och om det har lett till åtal. Hade jag haft svaret hade jag naturligtvis gett det, men det har jag inte.

Anf. 97 ALICE ÅSTRÖM (v):

Herr talman! Jag vill inleda med att jag tycker att det är oerhört glädjande att vi har den här debatten i kammaren om just det här ärendet, hemlig telefonavlyssning med mera som är en skrivelse från regeringen där man redovisar hur ofta det har använts under de senaste åren och andra tvångsmedel.

Anledningen, herr talman, till att jag är glad är att Vänsterpartiet under en otrolig mängd av år, sedan jag kom in 1994, har skrivit motioner, kritiserat hur statistiken har sett ut och kritiserat just att det inte finns någon insyn i domstolarna när man ger tillstånd. Man har sett att det är en väldigt hög tillståndsprocent. Det var 2 % som inte fick tillstånd. Det är faktiskt en hög siffra, för ofta brukar det vara 100 % som får tillstånd.

Vi har fört denna debatt i flera år och påpekat de här bristerna. Folkpartiet har också under ett par år skrivit motioner. Vi har haft gemensamma reservationer i utskottet. Tyvärr har det varit tyst från de övriga partierna.

Det är glädjande att regeringen nu äntligen har lyssnat. Nu har man faktiskt lagt in direktiv så att underlaget från både Riksåklagaren och Rikspolisstyrelsen ska förbättras och i hela tillståndsprocessen. Det finns oerhört många brister i lagstiftningen.

Jag kan garantera, både personligen och på Vänsterpartiets vägnar, att jag inte tänker låta den här frågan dras i långbänk. Det här är viktiga steg som måste tas. Jag är helt övertygad om att den redovisning vi får nästa år kommer att vara väsentligt mycket bättre jämfört med i dag.

När det gäller frågan om offentliga ombud har vi faktiskt inte haft någon debatt alls. Man ska vara medveten om att frågan om offentliga ombud och om överskottsinformation kom fram i samband med den tilltänkta propositionen om buggning. Man skulle införa ett nytt tvångsmedel. Det finns all anledning att göra en utredning om överskottsinformation. När man tittade på frågan om överskottsinformation i utredningen om buggning var det i ett helt annat sammanhang, egentligen inte utifrån de tvångsmedel som används i dag. Vi från Vänsterpartiet tycker att det är oerhört viktigt att utredningen nu inte tar lång tid innan man ska lagreglera.

Det finns också en mängd andra frågor som Vänsterpartiet driver i andra sammanhang, som har bäring på den här frågan. Jag kan nu uppenbarligen hoppas på stöd från flera partier, bland annat Folkpartiet. Vänsterpartiet har motionerat om att den som har varit utsatt för hemlig teleavlyssning ska underrättas när den är avslutad, för att man ska kunna föra saken i process. Så är det i Danmark. Det är då den enskilda individen som har varit utsatt kan driva skadeståndsanspråk gentemot staten, om man inte har följt lagstiftningen och inte haft tillräckligt bra underlag.

Det brukar hävdas att man inte kan göra så, för det skulle skada brottsbekämpningen. Även om man har avslutat avlyssningen kan den avlyssnade ändå vara misstänkt. Men så är det i alla andra fall – vi kan aldrig få några hundraprocentiga garantier. Vi i Vänsterpartiet tror att det vore ett sätt att stärka rättssäkerheten i de här frågorna och inte bara få en förbättrad statistik om hur avlyssningen används.

En annan viktig fråga som Beatrice Ask tog upp är den om den stora integritetsutredningen. Där har vi från Vänsterpartiet också varit kritiska mot att det har tagit lång tid. Sedan beslutet i riksdagen om att en utredning med ett bredare integritetsperspektiv skulle tillsättas har en mängd beslut fattats här i kammaren som har inneburit steg i helt motsatt riktning. Den nya tekniken gör också att utvecklingen går oerhört fort.

Jag tror inte att det finns någon i den här kammaren, på departementet eller hela Regeringskansliet som i dag kan säga att man har ett samlat grepp om vilka integritetskänsliga åtgärder vi egentligen utsätter medborgarna för. Därför är det oerhört viktigt att utredningen kommer till och att man får ett brett perspektiv. Varje litet tvångsmedel, varje integritetskränkning kan säkert motiveras i det enskilda sammanhanget. Men den totala bilden kanske gör att man kommer att bromsa upp och börja fundera på om det finns andra vägar att gå.

Herr talman! Jag vill med detta yrka bifall till utskottets förslag. Det står i betänkandet att redovisningen ska ha ett delvis annat innehåll; den ska bli fördjupad. Det tillsätts nu en utredning när det gäller överskottsinformationen. Dessutom kommer man till riksdagen redan nu i mars när det gäller frågan om offentligt ombud.

Herr talman! Jag hoppas att de debattörer som har varit uppe i debatten och som har lyft de viktiga rättssäkerhetsfrågorna också kan titta på Vänsterpartiets motioner i andra sammanhang. Då kan vi nog ta ett steg längre än att bara förbättra statistik.

Anf. 98 LEIF BJÖRNLOD (mp):

Herr talman! Det är väldigt viktiga frågor som vi behandlar. Det känns värdefullt. Jag som är ny medlem här i kammaren ser att det så småningom har kommit till en viss framgång. Man har äntligen lyft upp frågorna och regeringen kommer med propositioner och förslag till förbättringar för att skydda individens integritet.

Jag delar också Alice Åströms uppfattning att det finns många frågor kvar att lyfta fram. Precis som Alice Åström säger finns det säkert många punkter där vi kan enas brett i kammaren, kanske nå en fullständig enighet om det vill sig, i frågor som gäller att skydda människans integritet. Det är ett viktigt arbete och det ska fortsätta.

Vi yrkar bifall till utskottets förslag och avslag på reservationerna.

Anf. 99 JOHAN LINANDER (c):

Herr talman! Givetvis är det bra att hemlig teleavlyssning, hemlig teleövervakning och hemlig kameraövervakning kan användas för att vi ska kunna binda misstänkta för grov brottslighet till brottet. Vi har hört en del kritik mot bristande lagstiftning. Vi får då inte glömma bort att det är en god hjälp i kampen mot den grova, ofta organiserade brottsligheten.

Det kanske är fullt möjligt att använda ny teknik för att ytterligare ta upp kampen mot brottsligheten. Kanske skulle vi ha hemlig MMS-övervakning i framtiden – vem vet? Samtidigt måste vi vara säkra på att tvångsmedlen används när det är välmotiverat och på ett sätt som står i förhållande till det ingrepp i den personliga integriteten som det verkligen är.

Liksom Folkpartiet skrivit i sin motion med anledning av regeringens skrivelse anser jag att redovisningen måste bli tydligare. Därför är det bra att Rikspolisstyrelsens och Riksåklagarens underlag till regeringen ska förbättras. Jag nöjer mig med det för det här året, med den skrivning som finns i utskottets betänkande. Där betonas också vikten av att innehållet ska förbättras.

Det är givetvis oacceptabelt att det inte finns någon lagreglering för hur överskottsinformationen, alltså det som tillkommer när tvångsmedel används, ska användas. Jag instämmer i den hårda kritik som vi hört tidigare i debatten. Lagrådet har också riktat kritik som är befogad.

Det skulle dock kännas konstigt att just nu ge regeringen i uppdrag att återkomma till riksdagen med ett förslag. Vi har hört tidigare att utredning pågår. Man ska lämna redovisning till Justitiedepartementet senast vid utgången av den här månaden, alltså inom nio dagar. Det kanske skulle bli några dagar till fick vi höra av Margareta Sandgren, men i alla fall. Det är fel tillfälle att göra ett sådant påpekande. Vi har också hört justitieministern tidigare uttrycka en vilja att frågan om överskottsinformation ska hanteras. Därför utgår jag från att det snarast kommer en proposition på området. Det har vi också hört.

Med detta nöjer jag mig för tillfället med den text som finns i justitieuetskottets betänkande och yrkar bifall till utskottets förslag.

Prot. 2002/03:61
19 februari

Anf. 100 JAN ERTSBORN (fp):

Fru talman! Det är en mycket grannliga uppgift att göra avvägningen mellan skyddet för den personliga integriteten och samhällets berättigade intresse av att beivra brottslighet. Det är därför viktigt med denna årliga redovisning av hur hemlig telefonavlyssning med mera tillämpas i praktiken. Det är också viktigt att vi håller i gång en debatt i dessa känsliga frågor.

Jag delar reservanternas uppfattning att redovisningen måste göras fylligare och framför allt visa i hur många fall åtgärderna har varit direkt avgörande för åklagarens beslut att väcka åtal. Även uppgifter ifall åtalet lett till fällande dom eller ej är av stort intresse.

Det är mycket glädjande att vi nu kan se fram emot en proposition om offentliga ombud. Det är ett minimikrav för att vi ska få en balans i bedömningen i domstolarna när tvångsmedel ska användas eller ej. Förhoppningsvis kommer vi också att inom rimlig tid kunna diskutera hur vi ska hantera överskottsinformationen.

Den främsta anledningen till att jag begärt ordet i detta ärende är frågan om vi egentligen har en riktig avgränsning. Jag tänker särskilt på om dessa mycket ingripande tvångsmedel verkligen ska användas i jakten på ekonomiska brottslingar. Det finns, när det gäller hemlig teleövervakning, några fall som rör sig om misstanke om grovt bokföringsbrott eller grovt skattebrott. Jag anser för min del att dessa tvångsmedel ska vara begränsade till mycket allvarliga brott; då tänker vi säkert alla på mord, människorov, grovt rån, mordbrand och naturligtvis grova narkotikabrott. Men grovt bokföringsbrott och grovt skattebrott har inte den allvarliga digniteten. Därför tycker jag att vi ska lyfta fram frågan om vi har gjort rätt avgränsning.

Jag vet att det i detta ärende inte är fråga om att gå in och ändra lagstiftningen, men det är viktigt att framföra dessa synpunkter. Det är alltså viktigt att vi lyfter fram frågorna om vi har satt rätt gräns här. Jag anser personligen att vi kommit för långt när vi går in på de ekonomiska brotten och att vi bör ändra lagstiftningen i den delen. Men det får vi ta upp i ett annat sammanhang.

Jag vill avslutningsvis bara säga vad jag sade i början, nämligen att det är viktigt att vi för en fortlöpande debatt. Vi i Folkpartiet som nu arbetar med dessa frågor kommer att noggrant följa dem framöver och se till att vi får beslut beträffande både offentliga ombud och överskottsinformationen.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades under 19 §.)

*Hemlig teleavlyssning,
m.m.*

Föredrogs
miljö- och jordbruksutskottets betänkande 2002/03: MJU7
Icke-joniserande strålning m.m.

Anf. 101 KJELL-ERIK KARLSSON (v):

Fru talman! Ja, då var det dags igen för ett betänkande om icke-joniserande strålning, alltså strålning från bland annat mobiltelefoner och basstationer samt forskning kring dessa strålningsförhållanden.

Utskottsmajoriteten föreslår att samtliga behandlade yrkanden avslås. Man hänvisar till att den omfattande internationella och nationella forskning som pågår inte har påvisat att exponering av högfrekventa fält från mobiltelefoner och basstationer skulle ge några negativa hälsoeffekter.

I Finland har man påvisat hur proteiner från blomceller reagerar på strålning. Cellerna krymper efter bestrålningen. Maskar får liknande reaktioner. Från Florens kommer rapporter om att cellers form och delning förändras vid prov med denna typ av strålning. Vi har rapporter om albumin- eller proteinläckage samt påverkan av blod-hjärn-barriären. Vid prov på råttor har det visat sig att på ett avstånd av 1,8 m påverkas eller öppnar sig blod-hjärn-barriären. Det avståndet motsvarar ett avstånd av 150 m från en basstation.

I Italien används försiktighetsprincipen. Där finns kommuner som ställer krav på minst 150 m avstånd mellan basstation och hus. Visst, säger man där, masterna är inte livsfarliga, men vi vill använda försiktighetsprincipen.

Vilken princip har vi i Sverige? Vad jag förstår har vi inga myndighetskrav på hur man får rikta antennerna som smälls upp lite varstans. I Italien ställs krav på att det görs riktiga simuleringar, och man har rätt att få strålningsnivåerna uppmätta i sin fastighet. I samma land har man även krav på registrering av var antenner och basstationer sätts upp – men inte så i Sverige.

Var finns kunskapen om var antennerna och basstationerna finns om de inte registreras? Vilken möjlighet finns det för framtida forskare, som vill följa upp strålningseffekterna, att få klarhet i detta om vi inte ens registrerar var vi smäller upp basstationerna och antennerna? Vad kan man dra för slutsatser av det?

I England varnar man för eventuella strålningsrisker för att vara på den säkra sidan, samt ger rekommendationer och information om barns användande av dessa telefoner. Tyska SSI och motsvarande myndigheter i Norge och Storbritannien avråder barn från att använda denna typ av telefoner. Jag vill påstå att osäkerheten bland människor är stor.

Uppskattningsvis tar det 7–20 år att utveckla cancer. Då vill jag påstå att den undersökningstid som vi hittills haft är alltför kort för att vi ska kunna säga att denna strålning, med de nivåer den har, är ofarlig. Därför borde vi använda oss av försiktighetsprincipen. Då kan vi inte heller förlita oss på SSI:s uttalande att vi har ett ”betryggande kunskapsläge” i denna fråga.

Fru talman! Slutligen vill jag citera vad Stefan Ferm skrev i Sydsvenska Dagbladet häromdagen. Det första citatet lyder: ”Operatörerna visar tydligt sin frustration över att bygglovsprövningen innefattar mer än

en anslutning till vad Statens strålskyddsinstitut, SSI, kunskap representerar och att den förankring man trodde staten stod för inte fanns när frågorna hamnade på kommunernas bord. Vanliga människor och myndigheter ställer sig frågor kring varför den öppna dialogen kring nyttan och riskerna kring utbyggnaden saknats i Sverige till skillnad från i andra länder.”

Det andra citatet lyder: ”Vem står för framsyntheten? Den som hävdar det ofarliga med strålningen i möjligheternas trådlösa samhälle eller den som ser en tickande hälsobomb med ökning av allergier, cancer och utbrändhet?”

Fru talman! Jag yrkar bifall enbart till reservation 3, men står givetvis bakom även vår andra reservation.

Anf. 102 CHRISTINA AXELSSON (s):

Fru talman! Det finns olika typer av strålning och de har olika egenskaper. Radiovågor från basstationer och mobiltelefoner tillhör den typ som kallas icke-joniserande strålning. Denna strålning har ett lågt energiinnehåll och förmår inte att slå sönder atomer och molekyler. Det är denna strålning vi behandlar i dagens betänkande, som är föranlett av 16 motioner från den allmänna motionstiden i höstas.

Fru talman! Jag vill redan nu yrka bifall till förslaget i betänkandet och avslag på samtliga motioner.

För cirka ett år sedan behandlade vi samma frågor. Även den gången var det många motioner i ämnet. Oron över säkerheten med mobiltelefonanvändning är stor; det visar också den undersökning som Sifo gjort på uppdrag av TCO i januari detta år. Mer än hälften av de tillfrågade uppger att de känner oro över riskerna med att tala i mobiltelefonen.

Forskning om hur elektromagnetiska fält kan påverka människor har bedrivits nationellt och internationellt under mer än 40 år. Nya frågor har dykt upp i takt med nya produkter och den ökande användningen. Det är angeläget att fortsätta att forska kring riskerna med den nya tekniken. Inom WHO bedrivs det så kallade EMF-projektet om eventuella hälsoeffekter. Det kommer att vara slutfört år 2005. WHO lägger under hand ut faktablad på sin hemsida.

Statens strålskyddsinstitut, SSI, är den myndighet som har ansvar för att de skadliga effekterna av strålningen på människor och miljö i Sverige ska vara så små som möjligt. I sitt arbete har de hittills inte kunnat visa några vetenskapliga belägg för att mobiltelefoni inom dagens gränsvärden medför skadlig inverkan på människors hälsa. Därför finns det i dag inte något vetenskapligt stöd för att märka mobiltelefoner med varningstext som Vänsterpartiet och Miljöpartiet anför i sin första reservation.

Miljöpartiet tar i betänkandet också upp att de vill se en sänkning av SAR-gränsvärdet i Sverige och att värdena ska publiceras offentligt. De telefoner som säljs i dag uppfyller de krav vi har kommit överens om inom EU. Kraven är till för att skydda användarens eller annan persons hälsa och säkerhet. En del som mäts är energin som varje sekund tas upp av kroppen, det så kallade SAR-värdet. Det anges i watt per kilogram kroppsvikt.

Liksom för andra varor som rör sig i unionen är det angeläget att vi har gemensamma krav. EU-kommissionen har angivit värdet 2 watt per

Prot. 2002/03:61
19 februari

*Icke-joniserande
strålning m.m.*

kilo som medelvärde över sex minuter. Mätningen återspeglar de sämsta förhållanden som kan inträffa vid användningen av mobiltelefon när den sänder med största möjliga effekt. Det finns ingen anledning att vi i Sverige ska ha egna värden.

På SSI:s hemsida finns uppgifter om vad SAR-värde är men också information om värdet på 20 mobiltelefonmärken. På denna hemsida kan man även läsa att SAR-värdet minskar snabbt med ökat avstånd mellan telefonen och dess antenn och huvudet. Det har även betydelse hur telefonen placeras intill huvudet och hur man håller den med handen. Ökad användning av hörsnäckor med vidhängande mikrofon är alltså att rekommendera.

Fru talman! Vad gäller forskning är det oerhört viktigt med forskning inom detta område och att det som forskas fram också kommer konsumenter och producenter till del. Vi konstaterar också i betänkandet att vi ska ägna dessa frågor stor uppmärksamhet även i fortsättningen.

Vi har tidigare framhållit att vi inte ska göra uttalanden om enstaka forskningsområden fristående från behandlingen av regeringens forskningsproposition även om de är angelägna. Vi får väl, var och en från sitt område, bevaka att dessa angelägna frågor uppmärksammas när riksdagen under nästa riksdagsår behandlar den framtida forskningspolitiken.

Fru talman! Mobiltelefoner underlättar på många sätt människors vardag. Men vi ska självklart bevaka att riskerna med telefonerandet och riskerna med den utrustning, master etcetera, som behövs för att det ska fungera blir ordentligt belysta.

De många motionsyrkanden som vi i dag har att behandla understryker vikten av att riksdagen även fortsättningsvis följer dessa frågor. De föranleder dock inte några åtgärder från riksdagens sida just nu. Jag yrkar därför avslag på motionerna och bifall till utskottets förslag i betänkandet.

Anf. 103 KJELL-ERIK KARLSSON (v) replik:

Fru talman! Jag skulle vilja ställa en fråga till Christina Axelsson. Har det påvisats i den nationella eller internationella forskningen att strålningen från telefoner och basstationer har positiv effekt? Anser inte majoritetsföreträdaren att vi bör registrera var vi har våra basstationer eller var de sätts upp?

Anf. 104 CHRISTINA AXELSSON (s) replik:

Fru talman! Det har inte påvisats att den har någon positiv effekt vad jag känner till. Det har funnits en mycket omfattande forskning kring detta. Som också Kjell-Erik Karlsson påvisade kommer en del forskningsrapporter fram till olika rön. Detta är naturligtvis ett dilemma. SSI är den myndighet vi har i Sverige för att titta på det. Den följer frågan nogsamt och kommer naturligtvis också att komma tillbaka om den finner att det finns anledning att slå larm.

Anf. 105 KJELL-ERIK KARLSSON (v) replik:

Fru talman! SSI säger sig ha betryggande kunskap i denna fråga. Likväl kunde man dra slutsatsen när man såg ett visst TV-program här i veckan att den kanske inte var så betryggande när SSI ställdes mot vägen och fick frågorna. Ska vi vänta på att vetenskapen ska påvisa ska-

dorna för att vi ska kunna säga att vi har vetenskapligt stöd för att göra någonting?

Prot. 2002/03:61
19 februari

Anf. 106 CHRISTINA AXELSSON (s) replik:

Fru talman! Här i riksdagen är vi lekmän. Vi måste lita på forskarna och den forskning som kommer fram. Tyvärr hade jag själv inte möjlighet att se TV-programmet eftersom det gick på kvällstid när jag så sällan är hemma och tittar på TV. Men jag har hört mycket talas om det. Vi måste naturligtvis lägga fram alla de rön som vi känner till. Det är jag övertygad om att myndigheten SSI också gör.

*Icke-joniserande
strålning m.m.*

Anf. 107 EVA FLYBORG (fp):

Fru talman! På grund av att varken jag eller Barbro Feltzing formellt sitter i utskottet kunde vi inte ta några repliker på företrädaren för Socialdemokraterna, vilket jag beklagar. Låt oss se om vi kan få repliker tvärtom i stället den här gången.

Fru talman! Redan den 11 maj år 2000 presenterades rapporten *Mobile Phones and Health* i Storbritannien. Den är skriven av en kommitté, Independent Expert Group on Mobile Phones, som är utsedd av den brittiska regeringen. Kommittén förordar bland annat att information om olika telefoners strålningsgrad måste göras tillgänglig för konsumenterna, att minderårigas mobiltelefonanvändande måste begränsas av försiktighetsskäl samt att mobiltelefonbranschen måste undvika marknadsföring av mobiltelefoner gentemot barn.

Fru talman! Det är framsynta och välkomna förslag som redan för tre år sedan kom fram i Storbritannien och som borde vara än mer relevanta i ett mobiltelefonfyllt land som Sverige. I Sverige händer dock mycket lite inom detta område. Statens strålskyddsinstitut, SSI, har hitintills hävdade att telefonerna är ofarliga eftersom strålningen ligger under de rekommenderade nivåer som industrin själv har varit med och tagit fram. Detta är en mycket naiv inställning. Man har också nyligen i förra veckan tagit tillbaka detta och hävdar numera motsatsen.

Larmrapporter om att radiostrålning från mobiltelefoner kan orsaka nervskador, cellförändringar och cancer har duggat tätt de senaste åren. Men resultaten är omtvistade. Det finns i stort sett lika många rapporter som tyder på att telefonerna är ofarliga. Vi har i dag helt enkelt för lite kunskap för att veta någonting säkert om mobiltelefonernas hälsorisker. Lika lite som det är bevisat att telefonerna är farliga kan vi hävda att de är ofarliga. Men de resultat som hittills har presenterats ger definitivt anledning till både eftertanke och oro.

Exponeringen skiljer stort mellan olika telefonmodeller, men mätningarna kontrolleras inte av några myndigheter eller oberoende forskningsinstitut. Tillverkarna vill överlag inte redovisa sina mätvärden. En del gör det, men inte alla. Det borde vara naturligt för mobiltelefonstillverkarna att ge konsumenterna själva möjlighet att bedöma vilka faktorer de vill väga in när de skaffar en mobiltelefon. Att hemlighålla uppgifter som strålningsvärde tyder på en förmyndarmentalitet som inte hör hemma i ett modernt samhälle. Vill inte tillverkaren offentliggöra uppgifterna frivilligt måste man allvarligt överväga att lagstifta i denna fråga.

Fru talman! Försök har visat att det finns en koppling mellan strålning från mobiltelefoner och negativa biologiska konsekvenser. Bland

annat tyder resultaten på att balansen mellan viktiga joner och enzymer i cellerna kan rubbas och att elektromagnetiska fält underlättar bildandet av så kallade fria radikaler, kraftfulla oxidanter som kan förstöra cellernas funktioner helt och hållet.

Undersökningar som genomförts bland annat i Sverige visar att mobiltelefonanvändare känner av huvudvärk, koncentrationssvårigheter, sömnrubbningar och trötthet som de förknippar med användning av just mobiltelefoner. Exponeringen misstänks också påverka minnet och arvsmassan och kan ge förändrat blodtryck.

Sambandet med tumörer är omdebatterat. Ett forskarlag från Australien har rapporterat en fördubblad cancerfrekvens hos cancerkänsliga möss som utsatts för radiostrålning av samma typ som den från mobiltelefoner, en undersökning som har avvisats som irrelevant av mobilteleindustri.

Vi vet redan i dag, fru talman, att starka mikrovågor är farliga. Det vi inte vet är om långtidseffekter av svag radiostrålning kan påverka hälsan. Det som kanske framför allt ger anledning till oro är att dagens mobiltelefonantennerna hålls så nära huvudet och att en så stor del av befolkningen i dag är utsatt för exponeringen. Det gör att även hälsoeffekter som drabbar en mycket liten del av befolkningen skulle kunna få stor betydelse för hela folkhälsan. Dessutom kan effekter som höjd cancerrisk få genomslag först efter 10–30 års exponering, och där är vi inte ännu.

Lägg här till att själva användningen av mobiltelefoner har ändrats dramatiskt under de senaste åren, särskilt i Sverige – från korta affärsmeddelanden till långa samtal med familj och vänner och till och med konferenssamtal som kan vara upp till flera timmar. Dessutom har användarnas snittålder dramatiskt sänkts under de senaste åren. Det är inte alls ovanligt utan kanske till och med en tumregel att tonåringarna själva förfogar över en egen mobiltelefon och använder den till i stort sett alla privatsamtal.

Användandet ökar såväl i omfattning som i frekvens och går allt längre ned i åldrarna.

Fru talman! Den mobila strålningen kan mycket väl komma att bli alltmer vanligt förekommande omkring oss genom mobil kommunikation i luften och även till exempel i hemmet. Runt hörnet kommer blåtandssystemet, *blue tooth*, som gör att datorer kan kommunicera med en skrivare utan någon sladd – detta har till exempel vi i riksdagen hemma nu – eller att telefoner kan tala med kylskåpet i hemmet för att se om det finns mjölk kvar.

Det mikrovågsbaserade systemet på 2,45 gigahertz – samma frekvens som våra mikrovågsugnar har – kommer att gå genom stål och betong. Med den nya tekniken kommer vi alla att gå runt i en konstant mikrovågsmiljö. Det gör vi faktiskt redan i dag. Den hälsoeffekt som blir resultatet kan inte negligeras utan måste uppmärksammas och tas hänsyn till.

Vi i Folkpartiet anser att man måste aktualisera och ifrågasätta nu gällande gränsvärden och omedelbart klargöra om de behöver skärpas eller förändras. Vi ska ha klart för oss, i den här debatten och i övrigt i kammaren, att de gränsvärden vi talar om och som SSI hänvisar till härrör sig till termiska effekter. Fru talman, det är i stort sett hur lång tid det

tar innan ögonlinsen kokar på grund av mobiltelefonanvändandet. Det är egentligen inte relevant i den nya forskningen.

Den nya forskningen inriktar sig, vilket jag och flera andra talare har försökt tala om här, på cellens påverkan, hur cellväggen kan krympa och släppa igenom allehanda mycket negativa och faktiskt giftiga saker i kroppen. Ett gränsvärde är ju inget konstant utan måste revideras i takt med att kunskaperna ökar och sammanhangen förändras.

En tillsynsmyndighet måste också utses, tycker vi i Folkpartiet, för kontroll av strålningsvärdena.

Det som förändrat mycket av den allra senaste debatten är, som flera talare har hänvisat till, ett program som sändes i förra veckan i Sveriges Television, nämligen Uppdrag granskning. Där kunde man sammanfattningsvis konstatera att Ulf Bäverstam som formell representant för SSI har ändrat SSI:s uppfattning om huruvida det finns ett betryggande kunskapsläge i de här frågorna eller ej.

Vi är många – enskilda personer, riksdagsledamöter och partier – som har jobbat i många år med de här frågorna. Vi har bestämt och uthålligt hävdat att vi måste ta hänsyn till att det finns ett oklart kunskapsläge och att frågan är så viktig att vi måste anamma försiktighetsprincipen.

Det myndigheterna och framför allt regeringen stöder sig på för att inte göra någon förändring – vi hörde det från Socialdemokraternas representant här i dag – är just att SSI hela tiden har hävdat att man har ”ett betryggande kunskapsläge”. I TV-sändningen – jag drog ut det på papper ifall någon vill se det, med citat och allting – har SSI:s representant ändrat sig och hävdar motsatsen. Han säger: Jag skulle inte använda ordet betryggande i det sammanhanget. Vi vet inte i dag om strålningen till exempel påverkar allergier eller spermaproduktion, och det saknas fortfarande forskning på GSM-telefoner.

Det här, mina vänner, är inte någonting vi bara kan hoppa över. Vi har så mycket samlad kunskap, och ny kunskap kommer hela tiden till, att vi måste ta hänsyn till detta. Även svenska forskarlag – i Lund, Göteborg, Örebro, Stockholm, Umeå och så vidare finns fem sex mycket välrenommerade forskarlag som sysslar med just de här frågorna – kommer till samma slutsats: Vi har inget betryggande kunskapsläge. Det finns samlade bevis för att strålningen från mobiltelefoner har en negativ biologisk konsekvens på kroppen. Vi måste skaffa oss mer kunskap.

I det här läget tycker jag att man borde tillsätta en kommission, ungefär på samma sätt som i England, som utreder läget och ger någon sorts rekommendation. Björn Rosengren, vår tidigare näringsminister, svarade på en muntlig fråga här i kammaren för två eller två och ett halvt år sedan att han tyckte att läget var allvarligt och att han skulle återkomma med förslag till riksdagen i de här frågorna. Han skulle bara tala med Mona Sahlin först. Hur det gick med det vet vi alla.

Därför kommer vi i dag från Folkpartiets sida att yrka på en återremiss av ärendet för att ge utskottet mer tid till just kunskapsinhämtande och debatt. Det betänkande kammaren har att ta ställning till i dag utgår nämligen tyvärr inte från den sanning som SSI numera vill bekänna sig till. Regeringen måste äntligen vakna upp och ta sitt ansvar i denna så viktiga fråga.

Prot. 2002/03:61
19 februari

*Icke-joniserande
strålning m.m.*

Jag yrkar som sagt, fru talman, på en återremiss av ärendet. Vi kommer sedan från Folkpartiets sida att avstå i samtliga voteringar i ärendet i dag.

Anf. 108 BARBRO FELTZING (mp):

Fru talman! Jag tycker att det är olyckligt att jag i den här debatten för första gången – och jag har stått här sedan 1994 och debatterat mobiltelefoner – inte får komma före s-ledamoten utan först efter. Jag har ju flera reservationer. Jag kan tro att det bara är en olycklig omständighet, men jag hoppas att Christina tar replik på mig i stället.

Fru talman! Det är inte första gången jag står här tillsammans med miljö- och jordbruksutskottet och debatterar elektromagnetisk strålning och mobiltelefoner. Sedan jag väckte den absolut första motionen om elektromagnetisk strålning från mobiltelefoner 1994 har flera olika partier hoppat på tåget och mina tidiga yrkanden om varningstexter på telefonerna om alltför flitigt användande, offentliggörande av SAR-värden och ökad forskning om elektromagnetiska fält, men framför allt om ett erkännande av att försiktighetsprincipen ska kunna implementeras vid mobilanvändning och vid uppsättning av basstationer. Dessa yrkanden återfinns nu i motioner från andra partier, bland annat Folkpartiet och Vänstern, dock utan att man angivit källan.

Jag hoppas nu att alla partier som i valrörelsen svarade på enkäter och förfrågningar om lågstrålning zoner och om försiktighetsprincipens gällande i dag kommer att vara så modiga att ni fortfarande står för era valloften och röstar bifall vid voteringarna om reservationerna om varningstexter, om sänkning av gränsvärden och om forskning – de få som blir i dag.

Fru talman! Den största frågan är om försiktighetsprincipen ska kunna användas. Miljö- och jordbruksutskottet avstyrker alla motioner i betänkandet. Det innebär att man förnekar att försiktighetsprincipen finns i miljöbalken och ska kunna användas, vilket jag tycker att den ska.

I Europa har flera andra länder gått en helt annan väg. Flera länder har sänkt sina gränsvärden. Medan vi i Sverige har antagit 4 500 milliwatt per kvadratmeter som rekommenderat gränsvärde från basstationer vid 450 megahertz och 10 000 milliwatt per kvadratmeter vid 3 G, alltså vid 2 000 megahertz, har till exempel Italien 100 milliwatt per kvadratmeter, Christina Axelsson, Belgien 24 milliwatt per kvadratmeter och Ryssland 100 milliwatt per kvadratmeter.

Vi har ju, som det står i betänkandet, gått på ICNIRP:s värden. Det är den internationella strålskyddskommissionen för icke-joniserande strålning. Om vi bland annat tittar på Salzburg kan vi se att de har ett värde på 1 milliwatt per kvadratmeter och vi i Sverige har alltså 4 500 milliwatt per kvadratmeter. Det är ett jättehögt värde, alltså kommer vi aldrig upp till det värdet.

Flera länder har antagit försiktighetsprincipen, vilket innebär att de accepterar den forskning som visar på samband mellan elektromagnetisk strålning och olika biologiska effekter. Man tar människors oro på allvar.

I Tyskland har över 400 läkare skrivit på det så kallade Freiburgeruppropet. Där sätter läkarna ohälsa i samband med den alltmer intensiva användningen av mobiltelefoner. Man talar om mer insjuknande på grund av installation av mobilsändare i patienters närmiljö, intensiv an-

vändning av mobiltelefon och installation av en trådlös DECT-telefon i hemmet eller i närmiljön.

Man vill ha en radikal sänkning av gränsvärden, sändareffekt och strålningsexponering till en biologiskt försvarbar nivå. Man vill ha ett stopp för ytterligare utbyggnad av mobiltelefonin för att förhindra en mångfaldig ökning av den totala strålningsbelastningen.

Jag kräver i min motion att forskningen på interaktionen mellan de olika fälten ökas. Speciellt är det viktigt att forskning kommer i gång på de nya frekvensområden som kommer att användas vid 3 G-utbyggnaden. Här har ingen forskning bedrivits tidigare. Jag har också en speciell motion om att ett nationellt forskningsprogram om elektromagnetisk strålning ska starta enligt Europarådets rekommendation.

Det är alltså 17 svenska forskare som ligger bakom ett sådant här upprop. Som det är nu har forskningen i stället strypts här i Sverige vad gäller den elektromagnetiska strålningen.

Läkarna i Tyskland vill även ha ett mobilförbud för barn och ungdom, vilket jag också har motionerat om. Barn är ju 3,3 gånger känsligare än vuxna, vilket vår svenska forskare Lennart Hardell har visat.

I England tillämpar man också försiktighetsprincipen, och där har staten satsat 100 miljoner kronor tillsammans med oberoende forskare. Man har gått ut och rekommenderat att barn under 16 år inte ska använda mobiltelefon och att basstationer för mobiltelefoni inte får sättas upp vid daghem och skolor. Det kallas Stuartkommissionen.

Vårt grannland Norge har nu släppt den otroliga utbyggnad som vi gör här i Sverige och fordrar inte längre att man ska sätta upp så många master som vi gör.

Våra svenska forskare Salford, Brun och Persson har nu visat att det inte enbart är blod-hjärn-barriären som öppnar sig vid så låg strålning från elektromagnetiska fält som en tiotusendel av gränsvärdet, utan helt nyligen visade man att vid en så låg exponering dör även nervvävnaden i hjärnan. TV-programmet Uppdrag granskning visade som vi hörde med all tydlighet att det finns forskning som visar på samband mellan elektromagnetiska fält och biologiska effekter.

Det så kallade SAR-värdet är satt endast med tanke på termiska effekter, och i Sverige har vi rekommenderat ett gränsvärde på 2 watt per kilo. Jag har motionerat länge om en sänkning av detta värde till 0,8 watt per kilo. Tittar vi i betänkandet ser vi att det står att SAR-medelvärdet är 0,78 watt per kilo. Det är alltså väldigt nära det värde som bland annat USA har antagit. De har det här värdet, och TCO rekommenderar det. SAR betyder Specific Absorption Rate och det är den energi som upptas i kroppen, som kroppen så att säga suger upp. Det är mobiltelefonitillverkarna själva som tar fram de här värdena i en torso. Då undrar man lite.

Jag arbetade tidigare som strålskyddsingenjör, och då arbetade jag med lågdosstrålning, men joniserande sådan. Vad gällde bestrålningsvärden och gränsvärden hade man ett för kroppen och ett för extremiteterna, armar och ben. Bland annat berodde detta på att ryggmärgen och förlängningen upp i huvudet var så känsliga för strålning.

På samma sätt hade man tidigare, tills för ett år sedan, rekommenderat ett SAR-värde för kroppen och ett för extremiteterna. Nu är det på gång, och mobiloperatörerna visar när de åker runt på sina möten, där jag själv har varit, att man införlivar öronen som extremiteter. Man ska

Prot. 2002/03:61
19 februari

*Icke-joniserande
strålning m.m.*

kunna tillåta 4 watt per kilo som gränsvärde för öronen. Det är mycket egendomligt att de ska betraktas som extremiteter, även om de sticker ut lite grann. Det är mycket konstigt. Då blir det alltså ett högre gränsvärde. Alltså är det mycket viktigt att vi tittar närmare på gränsvärdena.

I Luxemburg, fru talman, hålls en konferens i nästa vecka om försiktighetsprincipen och dess implementering vid uppsättning av basstationer och vid mobiltelefoni. Här kommer försiktighetsprincipen att antas och utnyttjas framgent. Om detta blir verklighet är Sveriges hållning märklig, minst sagt.

Om en lag liknande linjelagen tas fram för uppsättning av master omöjliggörs det för fastighetsägare och markägare att säga nej till etablering av en basstation. Ett motkrav måste då bli att operatören åläggs att i varje enskilt fall göra mätningar och se efter vilka värden som fastigheten utsätts för från en sändare.

I miljöbalken finns också inskrivet ett krav på att bästa möjliga teknik ska användas. Flera andra länder har slutat med uppsättningen av det enorma antalet master och kommer i stället att använda *dual band* som är kopplat till 450 megahertz, vilket blir mer lönsamt och skonsamt för miljön och som innebär att inte skogen av master sätts upp, som vi gör nu.

Likaså har man tagit fram intelligenta antenner som söker varje mobiltelefon. De är inte i gång hela tiden som antennerna nuförtiden som bestrålar alla hela tiden. De ska ju täcka hela landet som vi har sett.

I dagarna kom också en rapport som säger att lokförare, svetsare och elektriker löper dubbelt så stor risk att drabbas av Alzheimer, bland annat på grund av insläppen genom blod-hjärn-barriären.

Radar ligger också mycket nära mobiltelefoner. På Chalmers har man sett att det finns ett främmande protein i hjärnan hos radartekniker.

Helt kort vill jag nämna att man i London har upptäckt att antalet sparvar under den senaste sjuårsperioden minskat med 75 %, och man har sökt många möjliga orsaker till detta. Men nu tror man att det är den väldiga skogen av master och ökningen av mobiltelefonerna som är orsaken. Det ska bedrivas mycket omfattande forskning på detta område.

Det är alltså reproduktionen som drabbas hos djuren och människorna. I Kina har man använt detta som barnbegränsning. Man har bestrålat mäns testiklar. Men följderna blev också att de blev impotenta.

Därför anser jag att lägre gränsvärde är nödvändigt för folkhälsan. Historiskt har man struntat i det. Jag tycker att man ska ta lärdom av detta.

Härmed vill jag, fru talman, yrka bifall till reservation 1 om varningstext på mobiltelefoner och reservation 2 om en sänkning av gränsvärden. Vi stöder också från Miljöpartiet reservation 3 om forskning.

Våra främsta forskare på mobiltelefonstrålning säger att gränsvärdena har en helt felaktig grund.

Anf. 109 KJELL-ERIK KARLSSON (v) replik:

Fru talman! Med anledning av det som har framförts tidigare om ett återremissyrkande tycker jag att det vore rimligt att ge utskottet den tiden för att göra överväganden med anledning av det som har framkommit den senaste tiden från SSI. Vi från Vänsterpartiet skulle vilja stödja det återremissyrkandet i första hand.

Anf. 111 KJELL-ERIK KARLSSON (v) replik:

Fru talman! Med anledning av det skulle jag vilja fråga Barbro Feltzing om Miljöpartiet också kan tänka sig den linjen.

*Icke-joniserande
strålning m.m.*

Anf. 112 BARBRO FELTZING (mp) replik:

Fru talman! Det återremissyrkandet vill jag stödja. Det tycker jag är mycket vettigt när vi har hört hur SSI bland annat säger att man inte tycker att det finns en riktig grund för de värden som finns – absolut. Det stöder jag.

Jag har själv arbetat under SSI en gång i tiden. Då hade vi en helt annan policy, tycker jag.

Anf. 113 CHRISTINA AXELSSON (s) replik:

Fru talman! Jag vill bara ställa en fråga till Barbro Feltzing angående annorlunda SAR-värden och sänkning av dem i förhållande till de 2 watt per kilo som vi har nu. Anser Barbro Feltzing att vi ska ha ett eget värde i Sverige för de mobiltelefoner som används här?

Anf. 114 BARBRO FELTZING (mp) replik:

Fru talman! Jag anser att vi bör sänka gränsvärdena, och många forskare är också med på detta. Bland annat 17 forskare här i Sverige tycker att gränsvärdena är helt fel satta.

I USA har man antagit gränsvärdet 0,8 watt per kilo. Jag tycker att vi ska göra det här också. Det är helt nödvändigt. Vi ser nu i betänkandet att medelvärdet ligger på 0,78 watt per kilo. Medelvärdet är alltså lika högt som detta värde på 0,8 watt. Andra länder har också antagit detta. Det är i så fall inte bara vi i Sverige som sänker värdet. Flera andra länder har gjort det. TCO gick för ett par år sedan också ut med en rekommendation om en sänkning.

Anf. 115 CHRISTINA AXELSSON (s) replik:

Fru talman! Enligt vad jag har erfarit har USA, med gränsvärdet 0,8, ett annat sätt att räkna ut värdet. SAR-värdet 2 är satt utifrån försök och forskning, medan 0,8 är satt utifrån matematiska exempel. Jag ska erkänna att jag inte kan allt om hur man har räknat fram 2 eller 0,8, men däremot vet jag att det är olika beräkningsgrunder. De går inte riktigt att jämföra.

När SAR-värdet anges för mobiltelefoner är det i regel fråga om det högsta värdet. I regel är värdena betydligt lägre. Det gäller att använda rätt utrustning, exempelvis *handsfree*.

Anf. 116 BARBRO FELTZING (mp) replik:

Fru talman! Ja, det gäller att använda rätt utrustning. Men naturligtvis läcker även *handsfree* strålning från sladden.

Uträkningen är en gång gjord av mobiltelefonföretagarna. Man mäter med hjälp av en liten torso. Uträkningen är inte jättevetenskapligt gjord. Jag har i mina motioner framfört att jag vill att uträkningarna ska göras

på ett bättre sätt. De hade gjorts efter det att marsvin har bestrålats i ögonen med strålning från mobiltelefoner. Man såg efter när linserna grumlades. Därefter fick man fram värdet 2. Från början var strålningen 100 watt per kilo. Gränsvärdena är viktiga.

Christina Axelsson sade att det är viktigt att över huvud taget lyssna på den forskning som finns i världen. Jag tror inte att Christina Axelsson har gjort det.

Anf. 117 LOTTA N HEDSTRÖM (mp):

Fru talman! Jag tycker att det här är ett oerhört beklämmande betänkande. Det gjorde mig upprörd att se det. Jag kan inte låta bli att ta tillfället i akt – de fyra minuter jag är tilldelad – att ge uttryck för detta. Jag har inte på den lilla tiden möjlighet att gå in i sifferexercis eller hänvisa till all den forskning som säger att mobiltelefoni och olika typer av strålning har negativa hälsoeffekter. Jag tänkte koncentrera mig på tre saker.

Först och främst visar betänkandet uppenbarligen en kluvenhet. Det står på flera ställen att kunskapsläget bör förbättras, att ingen av granskningarna visar negativa hälsoeffekter, att vetenskapligt stöd saknas för ökad risk vid ohälsa och att forskningen bör öka. Man inser själv att det råder ett oklart forskningsläge. Vi lever inte alls i ett betryggande kunskapsläge. Det är den viktigaste punkten i det jag tänkte komma fram till. Det är precis det som är grunden till att vi har en försiktighetsprincip.

Betänkandet visar också ett oerhört förakt för alla de människor som är sjuka. Det finns massor med sjuka människor i vårt land och i många länder. De vet vad de är sjuka av. Att med de skrivningar som finns i betänkandet säga att de inte är sjuka är en förbrytelse.

I den broschyr som sex av våra myndigheter har släppt ut framgår rakt upp och ned att syftet med broschyren är att ge ökad kunskap om strålningen och fakta. Man säger helt enkelt att det inte finns några vetenskapliga belägg för att radiovågor leder till skadliga hälsoeffekter.

Hur kan man säga det? Hur kan man förneka de i dag tiotusentals sjuka som vet att det är det de blir sjuka av? Det är då man använder försiktighetsprincipen. Det är i de lägena man slår till bromsarna och säger: Stopp! Detta måste utredas vidare.

Det finns i dag kunskap som säger att detta är belagt, och det finns kunskap som säger att detta inte är belagt. I betänkandet åberopar man bland annat RALF-rapporten. Den är genomkorrupt. Den är underkänd. Den har tagits fram på ett skandalöst sätt. Den är inte giltig. Det är inte värdigt riksdagen att ha den som underlag. Det är oerhört beklämmande.

Jag försökte prata med minister Messing om detta i förra veckan i frågestunden. Hon säger att försiktighetsprincipen är tagen i anspråk. Vi vet – många miljöpartister och kämpar från andra partier i kommunerna – att tjänstemän och andra i byggnadsnämnderna säger att de struntar i försiktighetsprincipen. Det är bekymmersamt. För vems skull byggs nätet ut? Det är inte för de sjuka eller potentiellt sjuka människorna. Det är för industrins skull. Så här kan vi inte ha det. Regeringen kommer att få backa, och utskottet kommer att få backa. De sex myndigheterna, inklusive Strålskyddsinstitutet och Socialstyrelsen, kommer att få backa och revidera sig därför att de kommer att visa sig ha fel. Detta kommer att bli belagt.

Från Miljöpartiets sida har vi efter en kort överläggning kommit fram till att vi stöder återremissyrkandet så att inte utskottet, och i förlängningen riksdagen, ska behöva schavottera i den här oerhört stora folkhälsofrågan. Det är fråga om en galopperande ohälsa. Kopplingen mellan när ohälsotalen i Sverige dramatiskt ökade och det halvår innan när utbyggnaden av GSM-nätet satte fart är belagd. Bygg inte ut vidare med ett nätsystem som är både odemokratiskt, oekonomiskt och hälsofarligt. Använd tiden fram tills att en andrahandsmarknad förväntas komma i gång i sommar till att ge riktlinjer till kommunerna. Se till att vi får gränsvärden som är acceptabla inte utifrån vad andra gör utan utifrån vad kroppen tål. Se till att vi får lågstrålade zoner i alla kommuner. Det här kommer att bli en ödesfråga.

Anf. 118 CHRISTINA AXELSSON (s):

Fru talman! Jag försökte få en replik på Eva Flyborgs anförande, men vi gör på det här sättet i stället.

Det är viktigt att vi här i kammaren diskuterar dagens betänkande och inte ett TV-program, som tyvärr inte alla har haft möjlighet att titta på.

Jag yrkar avslag på återremissyrkandet från Folkpartiet med flera och fortfarande bifall till förslaget i betänkandet.

Anf. 119 EVA FLYBORG (fp) replik:

Fru talman! Tack för det anförande vi hörde tidigare. Det överensstämmer i allt väsentligt med det betänkande som utskottet har lagt fram – föga förvånande.

Däremot måste jag återigen hävda att det man stöder sig på är i mångt och mycket SSI:s och RALF:s rapporter och uttalanden. Vi vet sedan ungefär en vecka tillbaka att man inte står för dessa. SSI har i ett officiellt sammanhang i bland annat Sveriges Television tagit tillbaka det man tidigare har sagt, och man har inte längre ett betryggande kunskapsläge. Det ändrar allt för flera av oss i kammaren – hela diskussionen.

Från Folkpartiets sida tycker vi, med tanke på den stora mängd av internationell likväl som nationell forskning som pekar på samband mellan mobiltelefonernas strålning och negativa biologiska konsekvenser och all annan kunskap, att vi måste återremittera ärendet till utskottet. På så sätt ges utskottet en chans att ta med ny kunskap och höra forskarna. Det finns på fem sex orter i Sverige mycket meriterade forskarlag, Härdell, Mildh, Salford, Johansson med flera, som alla har kommit fram till samma sak: Det finns samband. Det påverkar.

Jag tycker inte att vi bara stilla kan åse detta utan att det får konsekvenser i ett betänkande från riksdagen. Det här är faktiskt vår officiella hållning.

Christina Axelsson sade att vi måste lita på forskarna och den forskning som kommer fram. Det är just det vi inte gör. Hela situationen är motsägelsefull och knepig.

Vi i Folkpartiet har ingenting emot ny teknik. Vi är i sig inte emot mobiltelefontekniken, men vi vill uppmärksamma de sidoeffekter den kan tänkas ha. Vi vill inte mörka i frågorna. De ska upp på bordet. Att skaffa kunskap måste vara rätt väg att gå.

Anf. 120 CHRISTINA AXELSSON (s) replik:

Fru talman! Jag delar Eva Flyborgs uppfattning vad gäller att det som kommer fram ska komma fram. Även om jag vet att just den här mening-
en var lite svår, med tanke på betoningen, var det jag ville säga att det
som forskas fram också måste komma fram så att vi kan ta till oss det
som det forskas om.

Därför tycker jag att det är oerhört viktigt, som vi också säger i vårt
betänkande, att vi ska följa den här frågan och se vilken forskning som
kommer närmast. Om det i ett TV-program förs fram vissa forskare och
vissa forskningsrön har kommit fram, men naturligtvis inte allt, kan man
inte göra en helhetsbedömning av det.

Vad vi har att göra här är att behandla motionerna och ta reda på hur
långt man har kommit i dag. Som jag avslutade mitt anförande med att
säga finns det inte någon anledning att vi från riksdagens sida ska vidta
åtgärder just nu.

Anf. 121 EVA FLYBORG (fp) replik:

Fru talman! Vi kommer kanske inte längre i den här debatten i dag,
därför att vi har olika uppfattningar om hur långt forskningen har kommit
och vad man har kommit fram till. Jag hävdar med bestämdhet att det är
en helt ny situation när företrädarna för vår myndighet, Strålskyddsinsti-
tutet, SSI, i ett offentligt TV-program hävdar att man inte längre har
något betryggande kunskapsläge.

Fru talman! Detta är en helt ny och avgörande information. Det
stämmer inte, som utskottsmajoriteten skriver i texten, att vi har ett be-
tryggande kunskapsläge. Myndigheten har själv tagit tillbaka det.

Jag tror inte, som sagt var, att vi kommer längre i dag, men jag tycker
ändå att det är oerhört viktigt att få det här sagt i debatten.

Christina Axelsson sade också att det gäller att använda sig av rätt ut-
rustning, det vill säga använda *handsfree*. Men varför ska vi göra det?
Om telefonens strålning inte är farlig, varför ska vi då använda *hands-
free*? Det är ett nytt exempel på den dubbla synen på kunskapen och
situationen. Å ena sidan är den farlig men å andra sidan inte. Skydda dig
så långt du kan, men det är inte alls farligt! Det är ett oklart budskap,
dubbla budskap, till människor runtom i vårt land som jag inte tycker är
bra. Vi måste ta upp de här sakerna på bordet och diskutera dem.

Låt utskottet få en ny runda med de här frågorna! Ta in människor
och ansvariga från SSI som kan förklara varför man inte längre tycker att
man har något betryggande kunskapsläge. Ta in de svenska forskarna!
Tillsätt en kommission och red ut frågan! Stoppa den inte under mattan,
och gå inte bara vidare som om ingenting har hänt. Någonting har hänt.

Anf. 122 CHRISTINA AXELSSON (s) replik:

Fru talman! Jag pratade personligen med SSI så sent som i går morse
och fick då inget belägg för att de skulle ha bytt fot just den här veckan
eller förra veckan.

Vad gäller det jag sade om att man skulle använda en *handsfree*-
utrustning var det om man känner oro och vill minimera strålningen så
mycket det går. Då ska man naturligtvis se till att använda den typen av
utrustning. Genom forskningen har man kunnat mäta att strålningen då
har blivit mindre.

Anf. 123 LENNART FREMLING (fp):

Fru talman! Det som är säkert i den här debatten är att det råder osäkerhet. Eva Flyborg och andra har beskrivit detta på ett bra sätt.

I utskottsbetänkandets sammanfattning redovisas att man i januari 2002 behandlade de här frågorna. Delvis är det väl klokt att inte precis varje år behandla alla frågor särskilt grundligt. Den här frågan har nu inte fått någon grundlig behandling, och det är därför som det riktas kritik mot utskottets betänkande.

I sammanfattningen i betänkandet anges också att de här frågorna i fortsättningen kommer att ägnas stor uppmärksamhet. Det är bra. Men tiden går. De senaste dagarna har det kommit fram nya fakta, bland annat genom TV-programmet Uppdrag granskning. De uttalanden som har gjorts i medierna gör att vi anser att en mer gedigen behandling skulle behövas redan nu i utskottet. Vi tycker inte att man bör vänta ett år tills nästa period.

Därför yrkar vi i Folkpartiet alltså på återremiss, så att utskottet får chansen att göra en mer gedigen behandling av detta nu under våren. Vi är naturligtvis tacksamma för det stöd som ges för en sådan återremiss från övriga partier här.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades under 19 §.)

16 § Försöksdjur

Föredrogs
miljö- och jordbruksutskottets betänkande 2002/03: MJU8
Försöksdjur.

Anf. 124 SVEN GUNNAR PERSSON (kd):

Fru talman! I morgon ska jag köpa mascara. Den gamla har tagit slut, och det är dags att skaffa ny. För att förkovra mig i riksdagsuppdraget ska jag i morgon åka till Bryssel, och vid dylika tillfällen brukar hustru och dotter skicka med små inköpslistor för besök i taxfreebutiken. I morgon när jag köper mascara, och eventuellt någon väldoftande flaska, till dotter och hustru vill jag kunna köpa kosmetika som inte är testad på djur. Men det går inte. Så långt har man ännu inte kommit.

Därför, fru talman, vill jag yrka bifall till reservation 4 i betänkandet.

Betänkandet i övrigt är ganska bra. Det är lite av favoriter i repris, kan man säga. Här hänvisas flitigt till tidigare betänkanden, kommande utredningsslutsatser och propositioner i vardande.

Innehållet när det gäller försöksdjursfrågorna är rätt bra. Det pekas på att vi har en mycket restriktiv lagstiftning, att vi ska ha så få försöksdjur som möjligt, att djur som används ska utsättas för minsta möjliga lidande, att det är endast om det inte finns alternativ till att använda djur som det ska tillåtas, att utvecklingen av alternativa metoder ges stöd – 30 miljoner kronor om året, tror jag att det är – och att strategier för att begränsa användningen av försöksdjur kontinuerligt bearbetas och tas fram, inte minst av Centrala försöksdjursnämnden.

Prot. 2002/03:61
19 februari

*Icke-joniserande
strålning m.m.*

Försöksdjur

Det pågår en metodutveckling hela tiden. De djurförsöksetiska nämnderna förbättras genom att utbildning sker kontinuerligt och särskild kompetens tillförs nämnderna.

Men det finns, fru talman, medicinska frågeställningar där alternativen till djurförsök ännu inte finns. Därför bör de kunna fortsätta i vissa fall under en övergångstid.

Ett område är direkt onödigt, och här finns det en stark opinion både globalt och i Sverige. Det gäller kosmetikatest på djur, försöksdjur. Här har vi en långbänk av värsta slag på EU-nivå, där de här besluten fattas och där regeringen har att trycka på. Här tycker jag att regeringen och utskottsmajoriteten är för vaga i sitt sätt att uttrycka sig.

EU har beslutat att förbud mot kosmetikatest på djur ska träda i kraft så snart alternativa metoder är tillgängliga, dock senast sex år efter direktivets ikraftträdande. Många räknar med att det här kommer att ta minst tio år.

Jag vill till sist, fru talman, fråga Socialdemokraternas representant i debatten, Rolf Lindén, om han är nöjd med att det ska ta så här lång tid. Varför ställer ni inte upp på ett arbete för att förbudet ska införas snabbare?

Fru talman! Det är inte rimligt att försöksdjur används vid framställning av kosmetika.

Anf. 125 SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v):

Fru talman! Användningen av försöksdjur är en komplicerad fråga som engagerar många människor. Fler och fler börjar ifrågasätta djurförsöken, även forskare, eftersom djurförsökens värde ofta är begränsat på grund av att det finns olikheter mellan människor och djur. Vad jag vet har det aldrig gjorts någon vetenskaplig utvärdering av djurförsöks verkliga värde.

I dag finns det i många fall alternativ till djurförsök, men tyvärr utförs fortfarande djurförsök utan att de alternativa metoderna som finns har provats eller ens övervägts.

År 2001 användes enligt EU-definitionen ca 270 000 försöksdjur i Sverige. Med den svenska definitionen på försök tillkommer ytterligare 170 000 djur. De mest använda djurarterna är mus och råtta. De utgjorde ca 70 % av försöksdjuren. Men även flera tusen marsvin och övriga gnagare användes i försök, och ca 1 000 hundar och katter fick sätta livet till vid djurförsök.

Enligt djurskyddslagen ska djur skyddas mot onödigt lidande och sjukdom. För försöksdjur gäller dock att de inte ska anses vara utsatta för onödigt lidande eller sjukdom vid användningen av dem om en djurförsöksetisk nämnd har godkänt användningen. Detta skrivs i en broschyr utgiven av Jordbruksverket i samarbete med Centrala försöksdjurnämnden.

Ibland kan man läsa påståenden som att det är sällan ett försök är plågsamt för djuret. Vad grundas sådana påståenden på för underlag? Djur är liksom människor levande och kännande varelser med intressen och behov som måste tillgodoses. Människor har möjlighet att välja och har därmed ett särskilt ansvar för sina handlingar. Förmågan att uppleva, känna smärta och lust är gemensam för djur. Det är denna förmåga som

gör att en varelse har intressen, till exempel intresset av att inte bli utsatt för lidande.

Ärligen prövas omkring 1 600 försök i de djurförsöksetiska nämnderna. Mycket få avslås. Statistiken säger att det har varit mellan 30 och 40 avslag de senaste åren. Ett tiotal av dessa avslag grundas på att djuren skulle utsättas för stor smärta eller annat lidande. Men några hundratal av ansökningarna blir, som det heter, modifierade och får ändras innan de blir godkända. Flertalet av dessa modifieringar är grundade på att smärtan eller lidandet för djuren i försöken ska begränsas eller elimineras.

I dag sker ingen återkoppling mellan besluten i de djurförsöksetiska nämnderna och vad besluten leder till. En återkoppling i form av utvärdering skulle ge svar på frågan ifall försöken gav svar på de frågeställningar som man speglar inför nämnden. Svar kan också ges på om man behövde så många djur som man fick godkännande för i ansökan och om lidandet blev större eller mindre än vad som angavs i ansökan.

Det finns en verklig anledning att se med oro på den utveckling som innebär att alltfler genmanipulerade djur utnyttjas i försök, inte bara för att det är fler djur utan också med tanke på det som händer med djuren till följd av manipuleringen. Det är ett problem i den djurförsöksetiska prövningen och för den allmänna debatten att konsekvenserna alltför ofta är oklara eller vagt redovisade. Det är också allvarligt att djur genmanipuleras så att de blir gravt skadade och utsätts för svårt lidande. Ett exempel på djur med grava skador till följd av genmanipulering är de möss som föds med en deformation i ansiktsskelettet som är sådan att de måste matas med flytande föda. Annars dör de vid tre veckors ålder. Försök på sådana möss är godkända i Stockholm.

De sju djurförsöksetiska nämnder som vi har i Sverige ska väga djurets lidande mot försökets syfte. Verkligheten visar tyvärr att djurens lidande väger lätt i förhållande till forskningens syfte. Man borde tydligt agera utifrån djurens perspektiv vad gäller omfattningen av obehag, smärta, stress, ångest eller annat lidande. Åtgärder för att undvika eller lindra djurets obehag måste identifieras och prioriteras.

I Vänsterpartiets partiprogram står det att plågsamma djurförsök måste avskaffas och ersättas av laboratoriebaserad teknik. Detta är utgångspunkten i vårt partis politik när det gäller djurförsök. För att kunna uppnå detta mål krävs dock mer än enbart ett konstaterande av dagens situation. En handlingsplan för hur vi ska kunna minska djurförsöken är nödvändig.

Det är glädjande att konstatera att vi är några partier som påtalar vikten av att Sverige driver på inom EU för att få en förbudslagstiftning när det gäller djurtestning av kosmetika och hygienprodukter. Men tyvärr kan vi återigen konstatera att EU inte är intresserat av dessa frågor. Det marknadsföringsförbud för djurtestad kosmetika som infördes genom den sjätte ändringen av kosmetikadirektivet och som i praktiken trädde i kraft den 1 juli 2002 har upphävts. Parlamentet och rådet har nyligen enats om en sjunde ändring av kosmetikadirektivet. Beslutet innebär att test- och marknadsförbud införs som träder i kraft så snart alternativa metoder är tillgängliga och senast sex år efter direktivets ikraftträdande. Men man har också medgett tio år för tre typer av test för att man bedömer att det tar längre tid att utveckla alternativa metoder än sex år.

Prot. 2002/03:61
19 februari

Försöksdjur

När det gäller märkning av produkter, till exempel kosmetika, borde man kunna införa en annan typ av märkning. Märk de produkter där man har använt djurförsök! Normen borde naturligtvis vara att man inte använder sig av djurförsök. Därför är det konstigt att de etiska tillverkarna ska tvingas märka sina produkter.

Jag tror inte att det finns någon större vilja att utveckla alternativa metoder inom EU. Det är viktigare för EU-systemet att gå kemikalieindustrin till mötes, och detta måste man verkligen beklaga. Jag hoppas att regeringen på ett betydligt kraftfullare sätt verkar för att besluten ändras, så att förbud införs omedelbart mot kosmetikatest på djur och mot försäljning av djurtestad kosmetika. Jag yrkar bifall till reservation 4 i betänkandet.

Anf. 126 GUNNAR GOUDE (mp):

Fru talman! Jag kan väl anknyta till de föregående två talarna i det här ärendet och säga att jag ingalunda delar Sven Gunnars optimistiska syn på utvecklingen när det gäller djurskyddet för våra försöksdjur och att jag mer står bakom det som Sven-Erik just har beskrivit.

Det pågår fortfarande många djurförsök som innebär stor plåga och mycket lidande för försöksdjuren. Frågan om avvägningen mellan detta och det vetenskapliga värdet är viktig. Man glömmer ofta att pröva den på allvar. De alternativa metoderna är på frammarsch, och man uppmärksammar det, men utvecklingen går långsamt.

Första gångerna som jag kom i kontakt med djurskyddet när det gäller försöksdjuren var på 50-talet. I det perspektivet kan man säga att det har skett en positiv utveckling. Då var det fritt fram ute på våra universitet att starta djurlaboratorier. Kontrollen var väl ingen alls. Krav på utbildning hos den som skulle leda verksamheten och ansvara för djuren fanns över huvud taget inte. De djur som skyddades av djurskyddslagstiftningen var så kallade högre stående djur. Det var huvudsakligen hundar och katter och vissa andra grupper. Det som man tidigare betraktade som lidande gällde kraftiga operativa ingrepp.

Nu har utvecklingen gått långsamt framåt. Vi har destinationsuppfödning av djur. Det är naturligtvis en klar förbättring att vi har en kontroll över var djuren kommer ifrån. Vi har en lite bättre definition av lidande, men den är fortfarande alldeles otillräcklig. Den behöver vidgas så att den inte bara omfattar huvudsakligen fysiologiska och medicinska störningar i djuret som organism. Man måste också ta stor hänsyn till det lidande som djuret kan drabbas av när det gäller övriga livsbetingelser, till exempel den sociala situationen.

När det gäller lagstiftningen har den gått i långsam takt nedåt i djurkedjan – om jag får använda det uttrycket, vilket jag själv inte tycker om egentligen – och vi har nu hunnit till grodorna, som är skyddade. Fiskar tror jag det är få som bryr sig om ute på våra laboratorier. Prövningarna där är mycket slarviga. Lagstiftningen är oklar. Vi har väldigt långt kvar tills vi får ett skydd som omfattar alla djurarter.

De etiska nämnderna finns och har arbetat länge. De har naturligtvis gjort en viktig insats, men de har stora brister som är påtalade. Vi ser fram emot en förändring nu. Dels sitter det en utredning som ska titta på försöksdjursverksamheten, speciellt på nämnderna, dels får vi en ny

djurskyddsmyndighet som har djurskyddet för försöksdjur inom sitt ansvarsområde.

Personligen tror jag att det är viktigt att man nu snabbar på kunskapen om djur så att man vet mer. Skälet till att utvecklingen har gått så långsamt tror jag ligger just i att man faktiskt inte har förstått sådana enkla saker som att djur känner. Jag möter fortfarande personer som frågar: Tror du att råttor känner? När man hör den typen av frågor förstår man hur långt vi har kvar när det gäller kunskap om till exempel däggdjuren.

Motionerna från Miljöpartiet i detta betänkande handlar just om utvecklingen och kunskapen. Vi vill ha tydligare mål i inriktningen mot att minska antalet försöksdjur och att gå över till alternativa metoder. Det är formulerat i allmänna ordalag som det är nu.

Vi kräver i reservation 2 under punkt 2 att vi ska få en specifikation av takten i vilken antalet djur i försök ska minska. 5 % under 2003 och därefter 10 % under åren framöver är ett förslag. Vi kan naturligtvis inte ge förslaget i detalj utan föreslår att frågan utreds av en regering som kommer med ett specifikt förslag på nedtrappningstakten.

Den andra motionen har i betänkandet en reservation nr 3 under punkt 5. Den handlar just om kravet på kunskap, dels hos dem som sitter i de etiska nämnderna och ska göra bedömningarna, dels hos forskare och andra som ute på laboratorier och andra ställen har hand om försöksdjuren. De ska ha ordentlig kunskap om de djur som de hanterar, kunskap om deras naturliga beteenden, om hur de normalt lever, om deras sociala liv, om huruvida de är grupplevande djur, om hur relationen mellan djuren i gruppen är, om hur de sköter sina ungar och så vidare. Alla dessa detaljer kring djurens naturliga beteende är viktiga när man ska avgöra om situationen som djuret hamnar i är plågsam eller inte.

Vi ser fram emot både utredningen och den nya djurskyddsmyndigheten och vill sända med, som ett litet budskap till dem, att de ska uppmärksamma både hastigheten med vilken djurförsöken ska försvinna och, under tiden som de finns kvar, nödvändigheten av att snabbt få ökad kunskap på området ute på fältet.

Jag yrkar bifall till reservation 2 under punkt 2 och till reservation 3 under punkt 5.

Anf. 127 ROLF LINDÉN (s):

Fru talman! Användningen av försöksdjur är en komplicerad fråga som kan innebära svåra etiska överväganden. Alla är vi överens om att det är särskilt angeläget att användningen av försöksdjur begränsas och då särskilt användningen av plågsamma försök naturligtvis.

Försöksdjursanvändningen är en verksamhet som är omgärdad av detaljerade bestämmelser och innebär avvägningar mellan å ena sidan behovet av att behöva använda djur och å andra sidan vårt ansvar för djuren och deras välbefinnande.

Grundläggande forskning är viktig för samhällsutvecklingen. En del av dagens kunskapsinhämtande inom det biologiska området förutsätter användning av försöksdjur, men sådan användning är bara ett av flera redskap som står till buds i sökandet efter ny kunskap.

Den metod som slutligen väljs i ett enskilt projekt är den som bäst bedöms kunna besvara den vetenskapliga frågeställningen. När en ansökan om djurförsök prövas ska valet av djur noga övervägas, så få djur

som möjligt användas och användningen orsaka minsta möjliga lidande för försöksdjuren. Det är de djurförsöksetiska nämnderna som ska väga försökets betydelse mot lidandet för djuret. Nämnderna har varit och är föremål för ett antal översyner med syfte att utveckla nämndens arbete men också den etiska aspekten i bedömningarna.

Jordbruksverket och Centrala försöksdjursnämnden har tagit fram en åtgärdsplan för att förbättra skyddet för försöksdjuren. Där framgår det att det är särskilt viktigt att reducera de djurförsök som innebär smärta, obehag eller annat lidande. Utifrån denna åtgärdsplan trädde nya bedömningsgrunder i kraft för drygt ett år sedan.

Fru talman! När det gäller kravet om förbud mot att använda försöksdjur i forskningssyfte är jag i dag inte beredd att medverka till det. Det arbete som görs för att begränsa användningen av försöksdjur är positivt och omfattande. Det är angeläget att sträva efter ytterligare begränsningar av försöksdjursanvändningen. Jag tycker att man så småningom ska kunna ställa upp målet om en försöksdjursfri forskning. Vi socialdemokrater tar detta på allvar. Därför har regeringen också anslagit 30 miljoner kronor under perioden 2002–2004 för att utveckla alternativa metoder till djurförsök.

Den djurförsöksetiska prövningen har också stor betydelse när det gäller att begränsa användningen av försöksdjur. De djurförsöksetiska nämndernas arbete har lett till en ökad medvetenhet hos forskare och andra som använder försöksdjur om de krav som gäller vid hantering av dessa djur. Men även här handlar det om att ta nya steg framåt. Den översyn som påbörjades 1999 pågår fortfarande. Synpunkterna ska redovisas den 1 december innevarande år. Jag hoppas att det ytterligare kommer att driva på utvecklingen av den djurförsöksetiska prövningen.

När det gäller kosmetikatest på djur är det som flera här sagt tidigare. EU har satt ned foten ytterligare en gång. Beslutet togs för mindre än en månad sedan. Det innebär bland annat att test- och marknadsföringsförbud införs och träder i kraft så snart alternativa metoder är tillgängliga, dock senast sex år efter direktivets ikraftträdande.

Jag vill poängtera att ett förbud inom EU mot test på djur av kosmetiska och hygieniska produkter är av största vikt. Jag menar också att Sverige varit och är pådrivande i arbetet med att få till stånd ett förbud.

Enligt samma direktiv kommer märkning av icke djurtestade produkter att bli tillåten, vilket innebär att märkningen inte längre anses vara ett tekniskt handelshinder. Det betyder att konsumenterna tydligare kommer att kunna se om produkterna är testade på djur eller ej.

Fru talman! Avslutningsvis vill jag framhålla att i och med inrättandet av den nya djurskyddsmyndigheten den 1 januari 2004 kommer skyddet för försöksdjuren att förstärkas ytterligare. All kompetens och allt ansvar beträffande försöksdjur sammanförs då hos en myndighet. Frågor om försöksdjur kommer att föras till en särskild enhet med tjänstemän som har utbildning och erfarenhet av forskning, försöksdjur och alternativ till djurförsök. Myndigheten kommer att ha ansvaret för utfärdandet av föreskrifter om hållande och skötsel av försöksdjur, den djurförsöksetiska prövningen och ha rätt att utfärda föreskrifter när det gäller andra frågor avseende användningen av försöksdjur.

Med detta, fru talman, yrkar jag bifall till förslaget i utskottets betänkande och avslag på samtliga reservationer.

Anf. 128 SVEN GUNNAR PERSSON (kd) replik:

Fru talman! Jag vill bara ställa en fråga till Rolf Lindén. Jag delar i stora drag det han har sagt i sitt anförande – en presentation av det som händer på området – men jag måste ändå fråga: Är det rimligt att det kan ta upp till tio år innan det blir ett förbud mot djurtestning av kosmetika? Om Rolf Lindén inte tycker att det är rimligt, vad vill han i så fall göra för att skynda på det hela?

Anf. 129 ROLF LINDÉN (s) replik:

Fru talman! Man har nu två gånger flyttat fram tidsgränsen för när ett sådant här förbud ska komma. Det här är tredje gången. Jag tycker inte att man ska börja schackra med tidsgränser nu. Det finns en överenskommelse, en uppgörelse inom EU, om att vi nu ska ha den här tidsgränsen, och att då börja om igen och på det sättet gå ifrån en kompromiss känns lite galet. För mig är det viktigt att vi följer de uppgörelser som vi gör.

Jag delar i sak uppfattningen att ett förbud redan borde ha varit på plats. Men nu har vi en överenskommelse inom EU, och då är det den vi ska följa i första hand.

Anf. 130 SVEN GUNNAR PERSSON (kd) replik:

Fru talman! Jag tycker att det är tråkigt att Rolf Lindén och Socialdemokraterna inte vill trycka på ännu mer, ta initiativ och gå före och eventuellt jobba för ett ensidigt agerande för ett förbud mot kosmetikatest på djur. Det här är en onödig hantering som jag tycker att Socialdemokraterna borde hjälpa till att flytta positionerna i. Jag beklagar att Socialdemokraterna inte är beredda att kämpa mer i denna fråga.

Anf. 131 ROLF LINDÉN (s) replik:

Fru talman! Vi trycker på. Vi driver den här frågan. Men nu har vi en uppgörelse inom EU, och då håller vi oss till den, precis som vi håller oss till alla andra uppgörelser vi gör i andra forum. Vi ska först se resultatet av uppgörelserna; sedan kan vi gå vidare med nästa steg.

Anf. 132 SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v) replik:

Fru talman! Jag har en fråga som liknar Sven Gunnar Perssons. Det gäller kosmetikatest.

Jag vill ge er ett litet historiskt perspektiv på det. Den 9 maj 1995 gav den dåvarande socialministern Ingela Thalén följande svar på en fråga om kosmetikatest på djur. Frågan var ställd av en partikollega, en socialdemokrat. Svaret löd: Regeringen har för avsikt att införa ett förbud mot kosmetikatest på djur i svensk lagstiftning så att det är tillämpligt senast den 1 januari 1998. Det är alltså en del år sedan. Vad jag vet har regeringen fortfarande inte fört in något förbud i lagstiftningen. Det framgår av den här debatten också. Inte heller har någon av de på området samrådande myndigheterna, Centrala försöksdjursnämnden och Jordbruksverket, meddelat några föreskrifter som innebär förbud mot kosmetikatest på djur.

Varför är den här frågan så svår att hantera för den socialdemokratiska regeringen – är det på grund av EU och uppgörelsen där? När

kommer ett lagstadgat förbud mot kosmetikatest på djur? Kommer Rolf Lindén och andra duktiga socialdemokratiska ledamöter att ta initiativ till att ett sådant förslag ska kunna behandlas av riksdagen? Ni har ju trots allt lovat detta redan 1995.

Anf. 133 ROLF LINDÉN (s) replik:

Fru talman! Jag tror inte att frågan alls har varit svår för regeringen att driva i EU. Nu ligger den på EU-nivå, och det är där vi har en överenskommelse om att ett förbud ska komma senast sex år efter direktivets införande. Som jag sade till vår utskottskollega, Sven Gunnar Persson, står vi fast vid de uppgörelser vi träffar i olika forum.

Anf. 134 SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v) replik:

Fru talman! I Regeringskansliet är det Socialdepartementet som ansvarar för den här frågan eftersom det ses som en kemikaliefråga, och det är också representanter från Kemikalieinspektionen som sitter med i de expertgrupper inom EU som hanterar frågan. Jag tycker att Sverige genom att organisera sitt arbete annorlunda skulle kunna markera att man ser det som en i första hand etisk fråga.

Djurrätts- och djurskyddsorganisationer borde också kunna delta organiserat i arbetet med Sveriges agerande inom EU. I framtiden bör den nya djurskyddsmyndigheten stå för analysen av frågan ur djurens perspektiv. Jag undrar om Rolf Lindén delar min syn på den här frågan.

Avslutningsvis skulle jag vilja fråga Rolf Lindén hur han ser på talerätt för djurskydds- och djurrättsorganisationer. I dag är de djurförsöksetiska nämnderna de högsta beslutande organen när det gäller alla de ansökningar som godkänns. Om djurskydds- och djurrättsorganisationer fick talerätt med miljöbalken som förebild skulle man kunna garantera rättssäkerheten genom att besluten skulle kunna överklagas till domstol. Hur ser Rolf Lindén på detta? Är det något som vi kan hjälpas åt med? Jag vet att detta är något som djurrättsorganisationer vill. Samtidigt är det forskare som sitter i nämnderna, och det är i regel forskare som själva hanterar djurförsök. Det vore rimligt att få in alternativa forskare i nämnderna. Hur ser Rolf Lindén på detta?

Anf. 135 ROLF LINDÉN (s) replik:

Fru talman! Den nya djurskyddsmyndigheten ska ju ha ansvar för de djurförsöksetiska nämnderna också, och det ska utarbetas direktiv och sådant om de frågorna. Jag tycker att de djurförsöksetiska nämnderna har skött de här frågorna på ett ansvarsfullt sätt. Jag ser ingen anledning i dag till att man skulle ändra på det förfarandet i framtiden. Jag står fast vid att det ska ligga kvar som det gör i dag.

Vad gäller kosmetikatest är jag alldeles övertygad om att det kommer förbud, kanske till och med snabbare än vi tror, för i sak är vi egentligen överens om att vi ska ha förbud mot djurtestad kosmetika. Men vi är inte beredda att frångå överenskommelserna. De gäller, precis som alla andra överenskommelser som vi har träffat på olika nivåer.

Fru talman! Vi har nyss i denna kammare behandlat en ny djurskyddsmyndighet. Ärendena hänger delvis samman eftersom försöksdjursärenden kommer att ligga under detta tak. Skyddet för försöksdjur kommer därmed att förstärkas ytterligare. All kompetens och allt ansvar för försöksdjur sammanförs till en myndighet. Frågor om försöksdjur förs till en särskild enhet, där det finns kompetens inom forskning, försöksdjur och alternativ till djurförsök. Detta är en positiv utveckling.

Jag har tagit del av Centrala försöksdjursnämndens, CFN:s, rapporter från 1994 fram till 2002 samt haft en dialog med dess ordförande Eva Eriksson. Kortfattat kan jag konstatera att mycket arbete har lagts ned under ett antal år för att minimera djurens lidande vid djurförsök. Jag vill peka på några punkter.

För det första: En åtgärdsplan har redovisats för att förstärka djurskyddet på försöksområdet.

För det andra: I ett internationellt perspektiv är den svenska försöksdjursanvändningen förhållandevis liten. Den svenska statistiken räknar även med beteendestudier som djurförsök. Det kan vara bra att känna till detta när man jämför statistik. Sverige för numera dubbel statistik. Vi för också statistik enligt Europarådets och EU:s definitioner. Inom EU hålls dessutom möten varje år inom ramen för vad som kallas CA-möten, det vill säga *Competence authorities*. Där behandlas bland annat djurförsöksfrågor. Dessa sammanträden är delade: Ena halvan är slutna möten och den andra halvan är offentliga där representanter för djurskyddsorganisationer och andra intresseorganisationer deltar. Jag anser att Sverige har en stor uppgift att verka internationellt även i dessa frågor.

För det tredje: Centrala försöksdjursnämnden har fått regeringens uppdrag att redovisa en strategi för utvecklingen av alternativa metoder till djurförsök. Särskilt anvisade medel till forskningsstöd kommer att skapa helt nya förutsättningar för att få till stånd en ökad övergång till forskning och testning med djurfri teknik. Det är oerhört viktigt att poängtera.

För det fjärde: Det sker dessutom ett aktivt arbete med utbildningsinsatser, bland annat i etik för myndigheter och djurförsöksetiska nämnder. Det är också viktigt. Men här behöver det ske en utveckling.

Jag vill citera ur Centrala försöksdjursnämndens verksamhetsberättelse. Där står följande:

”I dag ligger utbildningsandelen på omkring 55 % av nämndernas ledamöter. Detta innebär att drygt 100 ledamöter av totalt 182 inkl. ordförande har genomgått utbildning. Både lekmannaledamöter och försöksdjurstekniker/försöksdjurspersonal visar ett mycket stort utbildningsintresse medan forskarna i större utsträckning avstår från att delta i utbildningen. Trots flera specialsatsningar och anpassning av innehållet i utbildningen för forskarna uteblir dessa i betydande utsträckning.”

Det tycker jag är ett observandum.

Fru talman! Jag vill med dessa kommentarer ändå ställa mig bakom utskottets förslag till beslut.

Fru talman! Detta betänkande från utskottet är glädjande. I betänkandet kan man se att den vision som mitt parti har målat upp om ett djure-

tiskt hållbart samhälle inte bara är något som man har printat ned på ett papper utan att det också är något som vi försöker följa i praktiken. Man ser i betänkandet att vi följer våra visioner och att vi gör någonting av det.

Jag ser också att intentionerna i min motion blir besvarade och att de följs upp i betänkandet. Det är jag väldigt tacksam för.

Det är i sådana situationer som det är väldigt trivsamt att kunna gå ut på gator och torg och möta de engagerade djurvänner som finns ute i samhället. Jag tror att just definitionen djurvänner som vi talar om är någonting man nog kan se stämma in på alltfler i samhället. Fler människor engagerar sig också i djuren och i djurens lidande. Vi kan möta dessa människor och säga att vi verkligen kämpar politiskt och också lever upp till dessa intentioner om att skapa ett samhälle som inte förtrycker djur. Men samtidigt kan vi förstås inte säga att allt är klart och att det numera inte finns några djur som lider vare sig inom försöksdjursbranschen eller inom köttbranschen. Det finns mycket kvar att kämpa för.

Av utskottets betänkande framgår också att vi alltmer lever upp till att minimera försöksdjurens lidande. Det väsentliga där och som vi tar upp är att minimera just lidandet. Det tror jag att vi har lyckats med. Insikten om att djur lider, som vi tog upp tidigare här i talarstolen, är kanske det första som vi måste komma fram till för att också kunna bekämpa det. Det tycker jag att vi gör bra. Det är också väldigt centralt för ett civiliserat samhälle överlag att vi har insikten om att djur också lider och att vi måste göra någonting åt det. Det har vi också rent praktiskt jobbat mycket för.

En sak som jag kommer att fortsätta att driva är synen på djuren i vårt rättssamhälle. Där har det blivit lite trassligt när det gäller våra försöksdjursetiska nämnder. Och det har vi tagit upp till diskussion tidigare. Det gäller djurrättsorganisationernas rätt att kunna överklaga beslut. Djurrättsorganisationerna kan inte överklaga ett beslut i nämnden därför att djuren definieras som saker. Jag kommer att försöka fortsätta kämpa för att djurrättsorganisationerna ska kunna göra det i framtiden. Det är synen att djur är saker som ligger till grund för det väldigt tråkiga tänkandet inom EU som gör att man kan fortsätta med de plågsamma djurtransporterna och liknande.

En annan sak som jag tar upp i motionen och som jag tycker är principiellt viktig är användningen av apor som försöksdjur. Jag kommer att fortsätta kämpa för att användningen av primater ska avvecklas i sin helhet.

Jag vill avsluta med att tacka utskottet för goda intentioner och ett välvilligt bemötande av min motion. Det är med glädje och tacksamhet som jag ser att vi med regeringens stöd och en engagerad jordbruksminister tar steg för steg mot ett djuretiskt hållbart samhälle.

Anf. 138 SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v) replik:

Fru talman! Jag skulle vilja säga till Jan Emanuel Johansson att det är väldigt glädjande att han är så aktiv i dessa frågor. Vi försöker följa hans motioner och läser dem med stort intresse.

Jag märkte i Jan Emanuel Johanssons inlägg att han är för talerätt för djurskydds- och djurrättsorganisationer. Det är någonting som till exem-

pel Djurens rätt för fram som en mycket viktig fråga. I miljöbalken finns rätten för miljöorganisationer att idka talerätt. Det kan också leda till att vi får ett mer rättssäkert samhälle och att de som jobbar med djurfrågor också blir mer seriösa och att man lyssnar på dem på ett annat sätt. Det finns också tyvärr oseriösa människor som jobbar med djurfrågor. Jag hoppas att Jan Emanuel Johansson hjälper till att driva denna fråga.

En annan sak gäller de alternativa forskarna. Såvitt jag vet är de flesta som sitter i de djurförsöksetiska nämnderna själva djurforskare. I dessa nämnder är hälften forskare och hälften lekmän. Jag skulle gärna se att det kom in forskare med alternativa metoder som kompetensområde. Jag undrar hur Jan Emanuel Johansson ser på detta.

Anf. 139 JAN EMANUEL JOHANSSON (s) replik:

Fru talman! Det är en sak som man verkligen kan tycka är konstig i miljöbalken. Pondera att till exempel en miljöorganisation vill överklaga ett beslut om att man ska fälla en skog eller liknande. Då är det helt okej. Men man kan inte överklaga beslut i den djurförsöksetiska nämnden. Då kan ingen driva djurets talan rättsligt på grund av att man ser dessa djur som saker. Självklart måste vi göra vad vi kan för att ändra på detta i framtiden.

När det gäller de djurförsöksetiska nämnderna i dess helhet tror jag att det är väldigt viktigt att vi ser över verksamheten överlag och kanske ser på representationen, hur många forskare som är i dessa nämnder.

Anf. 140 SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v) replik:

Fru talman! Jag delar Jan Emanuel Johanssons uppfattning här. Jag tror också att det är viktigt med talerätt i nämnderna. Det är ett oerhört viktigt verktyg. Det handlar om demokrati. Och många ungdomar som är engagerade i dessa frågor kan få rätt att överklaga och ge sin syn på saken. Det är ett viktigt instrument. Det kanske kan bidra till att man minimerar till exempel veganernas destruktiva aktiviteter, att bränna upp slaktbilar och så vidare. Det är viktigt att man lyssnar på ungdomarna. Och det är bra om vi driver på i denna fråga.

Anf. 141 JAN EMANUEL JOHANSSON (s) replik:

Fru talman! Jag tror att det är viktigt att inte generalisera veganer och säga att det är veganerna som gör dåliga saker eller som ger sig på skyltfönster och liknande utan att det är ett gäng vilseledda ungdomar som säkert någonstans vill gott men som förstör för hela djurrättsrörelsen och som gör det väldigt oseriöst. Men självklart är det oerhört glädjande att se att djurrätsfrågan är någonting som verkligen är på galopp framåt och som engagerar fler och fler.

Därför är det så glädjande att efter utskottsbehandlingen kunna gå ut och säga att vi så att säga agerar i linje med tiden, att vi ser till att samhället blir bättre och fint att leva i också för djuren.

Anf. 142 BIRGITTA OHLSSON (fp):

Fru talman! Varje år används ungefär en halv miljon försöksdjur i Sverige. Ungefär hundra miljoner djur brukas i världen totalt sett. Många

av de här försöken skulle kunna ersättas med alternativa metoder men det kräver forskning och uppbackande politiker.

Visst gläds jag som djurvän, och faktiskt också som vegan, över att utskottet tar några myrsteg framåt i frågan om en bättre djuretik för försöksdjuren. Som motionär kommer jag att fortsätta att bevaka de frågor där det handlar om att ta fram handlingsplaner för att begränsa vissa djurförsök. Men det finns fortfarande brister med utskottets förslag. Jag ska i korthet lyfta fram tre aspekter.

För det första undrar jag varför utskottet inte vill att det ska vara en skyldighet för de djurförsöksetiska nämnderna att anmäla misstanke om brott.

För det andra undrar jag varför utskottsmajoriteten åter missar möjligheten att stärka rättssäkerheten i samband med den djurförsöksetiska prövningen.

För det tredje undrar jag varför utskottet inte vill att de beslut som fattas av de djurförsöksetiska nämnderna också ska kunna prövas rent juridiskt. I dag finns det nämligen ingen skyldighet för de djurförsöksetiska nämnderna att anmäla misstanke om brott. Det finns ingen skyldighet alls att anmäla plågsam djurhållning till den lokala djurtillsynsmyndigheten. Jag tycker att det är ganska beklämmande att man inte har den möjligheten och att utskottet heller inte tycker att det ska bli så.

Jag undrar därför – framför allt riktar jag mig då till Rolf Lindén från Socialdemokraterna – varför man inte tycker att det ska vara så när det gäller försöksdjur.

För något år sedan infördes krav på att veterinärer i Sverige ska vara skyldiga att anmäla alla misstankar om brott som kopplas till djurskyddslagen. Varför ska inte samma princip gälla de djurförsöksetiska nämnderna? Det tycker jag är lite märkligt.

I utredningen om en djurskyddsmyndighet, som vi för ungefär en månad sedan debatterade här i kammaren, föreslår utredaren Svante Englund att man ska kunna överklaga de djurförsöksetiska nämndernas beslut när det råder oenighet. I dag är det bara den sökande forskaren som kan överklaga ett beslut. Däremot kan man inte överklaga ansökningar som de djurförsöksetiska nämnderna har godkänt. Också det tycker jag är lite märkligt.

Försöksdjuren ses, som andra här har påpekat, som materiella ting, inte som levande varelser. Det är en ganska omodern syn på djur – en syn som jag trodde att vi hade kommit ifrån i samhället.

Det är intressant att Vänsterpartiet här i debatten har lyft fram just möjligheten för djurskyddsorganisationer att överklaga. Men det är också intressant att ni inte för en månad sedan, när den här debatten fördes, reserverade er till förmån för den motion på området som jag skrivit – om ni nu tycker att frågan är så kolossalt viktig.

Flera fall i Djurförsöksetiska utredningen som Madeleine Emmervall ganska nyligen presenterade visar att nämnderna inte alltid fullgör de uppdrag som de har. Ibland godkänner man djurförsök där det faktiskt finns konkreta alternativ. Jag tycker att det är skamligt att man inte har kommit längre.

Utskottet svarar på yrkande 6 i min motion MJ316: I det fall ett beslut överklagas, vilket numera sker till länsrätten och enligt allmänna förvaltningsrättsliga principer, görs givetvis en juridisk prövning. Men sanning-

en är faktiskt en annan när det kommer till verkligheten. Det är ju bara de beslut som går emot den sökande forskaren som enligt nuvarande ordning kan överklagas.

Avslutningsvis: Mycket återstår att göra när det handlar om att minska de onödiga djurförsöken och att söka alternativ och säkra den rättsliga processen. Det gäller en lång rad saker. Jag ser med spänning fram emot regeringens nästa drag i frågan.

Anf. 143 SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v):

Fru talman! Jag välkomnar Birgitta Ohlssons intresse och engagemang i frågan. Det är roligt att se det. Jag har också läst motionerna.

Jag har reflekterat lite grann över det som du nämnde om det som hände för en månad sedan och som gäller en speciell reservation från Folkpartiet. När vi diskuterade ärendet om den nya djurskyddsmyndigheten tyckte vi att det var fråga om myndigheten, dess struktur – kanske inte just talerätten. Det känns inte riktigt rätt att ta upp den i ärendet. Därför bedömde vi att reservationen inte skulle bifallas. Annars driver naturligtvis vi i Vänsterpartiet de här frågorna. Jag hoppas att vi kan göra det tillsammans.

Anf. 144 BIRGITTA OHLSSON (fp):

Fru talman! Det gläder mig att Vänsterpartiet har bestämt sig för att tycka att det är bra att i viss mån ändra så att det blir enligt miljöbalken – att miljöorganisationer ska kunna överklaga. Men fortfarande tycker jag att det är lite märkligt att frågan nu, en månad senare, plötsligt är okej, medan man inte stödde förslaget när det var uppe till behandling i riksdagen. Dock gläder det mig om ni nu konkret tänker arbeta med frågan. Det tycker jag är mycket positivt.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades under 19 §.)

17 § Genteknik, m.m.

Prot. 2002/03:61
19 februari

Försöksdjur

Genteknik, m.m.

Föredrogs
miljö- och jordbruksutskottets betänkande 2002/03: MJU11
Genteknik, m.m.

Anf. 145 BENGT-ANDERS JOHANSSON (m):

Fru talman! Först vill jag yrka bifall till reservation nr 2. Jag vill också passa på att understryka att det är en motivreservation – med tanke på hanteringen vid den kommande voteringen.

Vi har haft ett antal motioner att hantera i samband med det här betänkandet. En del av motionerna är väl kedjemotioner, motioner som återkommer år efter år. Därför har det i vissa delar varit ganska enkelt att hantera dem. Det som har gällt tidigare gäller ju fortfarande.

I det här fallet gäller det dessutom ett ganska känsligt område och förvisso också ett antal oprövade områden. Det gör att vi strävar efter att

den försiktighetsprincip ska fortgå som vi från svensk sida här har och som alla är överens om och värnar.

Å andra sidan får en försiktighetsprincip inte utvecklas så till den grad att det blir ett nej för all framtid. Hade vi haft en försiktighetsprincip i all utveckling – att allting till hundra procent måste vara utrett innan man vågar ta nästa steg – skulle vi förmodligen icke ha kunnat tillgodogöra oss den samhälleliga utveckling som vi nu har.

Mot den bakgrunden skulle ytterligare ett moratorium vara förfelat. Vi kan konstatera att det alltså har spelat ut sin roll. Det har i princip stått stilla sedan år 1998, i fem år. Här finns alltså ett motionsyrkande om en förlängning med ytterligare fem år. Jag ska inte lägga orden i motionsställarnas mun men jag skulle förmoda att även efter 25 år med ett moratorium skulle man vilja ha ett sådant. Det handlar alltså egentligen inte om ett moratorium, utan man vill över huvud taget inte ha den här utvecklingen.

Fru talman! Det finns en skillnad i motivtexten mellan majoritetens uppfattning å ena sidan och Moderaternas och Folkpartiets uppfattning å andra sidan. Majoriteten konstaterar att lagstiftningen inte ger utrymme för att skapa ett moratorium. Det är förvisso sant men – och det tycker vi att det är viktigt att påpeka – även om det inte hade funnits ett moratorium tycker inte vi att det i nuläget finns skäl till ytterligare förlängning. I stället gäller det att vi tar till oss de positiva delar som denna utveckling de facto omfattar, samtidigt som vi i de delar som fortfarande är oprövade intar hållningen om en försiktig hantering. Vi har kommit överens om att markera vår viljeyttring just för att visa att vi faktiskt tar ställning och inte bara hänvisar till lagstiftning.

I övrigt, fru talman, yrkar vi bifall till utskottets förslag i betänkandet.

Anf. 146 MARIE WAHLGREN (fp):

Fru talman! Jag yrkar bifall till motivreservationen, reservation 2.

Precis som majoriteten vill vi att motionen ska avslås. Dock tycker jag att man i majoriteten gömmer sig bakom EU-lagstiftningen. I den här typen av viktiga frågor är det ändå väsentligt att vi politiker också tydligt tar ställning. Det gör man inte i majoritetens skrivning.

Sanningen är den att om man hade velat gå Vänsterpartiet till mötes skulle man ha kunnat skriva att man vill liera sig med de krafter inom EU som i nuläget upprätthåller ett de facto-moratorium genom att man motverkar alla nya beslut om GMO-lagstiftningen. Nu tillhör jag dem som inte vill ha ett moratorium. När man pratar om den här tekniken pratar man om den som om den vore en helt ny obeprövad teknik. Sanningen är den att det pågått odling av GMO-grödor på denna planet i cirka tio år. Jag anser att vi, med de hårda provningsregler som gäller för GMO-grödor och den möjlighet som konsumenten via märkning får att själv avgöra om man vill köpa produkter från GMO-grödor samt den ökade kunskap som ändå har genererats under den långa tid som tekniken har utvecklats, har möjlighet att bedöma de här grödorna från växt till växt. Därför är jag emot ett ensidigt svenskt moratorium.

Jag tycker att den här tekniken har nått den mognad som innebär att vi kan ta del av dess fördelar utan att behöva ta risker med hälsa och miljö. Det är möjligt för oss att genom den här nya tekniken skaffa oss mer nyttig mat, men den kanske största potentialen finns i möjligheten att

skaffa sig intressanta och viktiga industri- och energigrödor som på sikt kan ha väldigt stora positiva effekter på miljön.

Jag känner igen den debatt som vi nu har från 70-talet och det tidiga 80-talet. Men då ville ha ett moratorium, inte för växter utan för mikroorganismer. Om vi hade gjort det och fortsatt att rulla ett moratorium framför oss hade vi i dag inte haft den teknik som ger oss tillväxthormoner till barn med dvärgväxt, vi hade inte haft den typ av insulin som gör att diabetiker får betydligt mindre biverkningar och vi hade inte haft en massa av de nya läkemedel som finns till exempel mot reumatism. Jag befärar att vi med den inställning vi nu har till GMO-grödor sätter blockeringar för framtida viktig användning av den här tekniken.

Det finns däremot all anledning att vara restriktiv med prövning av tillstånden. Det gäller att noga pröva i varje enskilt fall om det finns risker med de nya växterna. Jag kan inte låta bli att undra varför vi har det så som vi har det nu, att vi har oerhört starka krav på ett sätt att genetiskt förändra växter, nämligen via gentekniken, medan vi nästan inte alls har några krav när det gäller införandet av nya gener i vår miljö via traditionell förädling eller via plockande av växter från främmande länder in i svensk miljö. Jag tillhör dem som ibland känner något större oro för de växter som kommer in i landet för att pryda våra trädgårdar än vad gäller de växter som tas fram för att odlas på åkrar och som har tagits fram via GMO-teknik.

Jag tycker också att man faktiskt underkänner den expertis som vi har i landet när man säger att de inte skulle ha förmåga att bedöma från fall till fall om en GMO-gröda är möjlig att hållbart odla i landet. Jag har förmånen att sitta i Gentekniknämnden. Jag känner djup beundran för den kunskap som våra forskare i nämnden representerar. Jag är säker på att de inte har några andra syften med sitt deltagande i nämndens arbete än att se till att vi får en hållbar användning av ny teknik. Jag tror inte att det är människor som på något sätt skulle riskera miljömässiga problem med hjälp av användandet av GMO-teknik.

Med det jag har sagt vill jag hävda att vi i dag har kunskap nog att från fall till fall avgöra om det är lämpligt att odla GMO-grödor eller inte.

Anf. 147 SVEN GUNNAR PERSSON (kd):

Fru talman! Det gyllene riset och andra gentekniskt modifierade livsmedel sägs från en del håll vara lösningen på världens svältproblem. Andra framhåller gentekniska lösningar på miljöproblem och på olika medicinska problem som revolutionerande och väldigt positiva för mänsklig utveckling. Andra åter talar om risker för okontrollerad spridning och oönskade och oöverblickbara konsekvenser av att vi låter genetiskt modifierade organismer komma ut i naturen, medvetet eller omedvetet. Det klonade fåret Dolly dog i lunginflammation i veckan som gick. Snart går det inte att till rimliga priser få tag i djurfoder som inte innehåller gentekniskt modifierade organismer.

Debatten ger olika bilder av genteknikens möjligheter och risker. Men ett är säkert – det har vi hört och kommer att få höra i debatten – och det är att utvecklingen går i rasande fart. Trycket från företag och forskare är enormt. I en sådan situation finns det all anledning att påminna om och förstärka tillämpningen av försiktighetsprincipen.

Prot. 2002/03:61
19 februari

Genteknik, m.m.

Jag vill därför, fru talman, yrka bifall till reservation 2. Jag står bakom övriga reservationer där Kristdemokraterna är med, men jag yrkar bifall endast till reservation 2.

Utskottet behandlar i och för sig den kristdemokratiska motionens olika förslag välvilligt. Det är en god sak, liksom utvecklingen inom EU med frågor som spårbarhet och märkning som har förts framåt tydligt genom de överenskommelser som har träffats på senare tid. Men det finns ändå anledning att lyfta fram försiktighetsprincipen, inte minst därför att den nya gentekniken – så ny är den kanske inte, som Marie Wahlgren sade – öppnar nya fantastiska kunskapsområden och tillämpningar för människans och naturens bästa, får vi hoppas, i de flesta fall. Men det finns också risker och hot mot grundläggande värden. Precisionen blir allt större när det gäller att ta fram önskvärda egenskaper hos växter och djur, samtidigt som den genetiska mångfalden hotas. Det sägs att förr fanns det 80 000 varianter av ris. Nu sägs det finnas 50 varianter av ris.

Gener placeras i utsäde som gör att spannmål som sedan skördas inte på nytt kan användas som utsäde. Gener placeras i utsäde som gör det tåligt mot vissa bekämpningsmedel.

Frågor om genteknik engagerar alltfler. Förflyttning av arvsmassan mellan organismer, patentering av gentekniskt material, effekterna för livsmedelsproduktionen, för läkemedelsframställningen och för den kemiska industrin väcker stort intresse. Det är svåra etiska frågor som behövs diskuteras brett, och konsekvenserna för en hållbar utveckling bör övervägas noga. Det finns alltså goda skäl för en strikt tillämpning av försiktighetsprincipen. En risk måste anses föreligga om det inte finns övertygande bevisning för ofarligheten.

Fru talman! Till sist: En starkare betoning av försiktighetsprincipen stämmer väl överens med de frågetecken kring gentekniken som finns hos dem som vi politiker ska representera, nämligen den breda allmänheten och konsumenterna.

Anf. 148 SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v):

Fru talman! Med genteknik går det att ändra arvsmassan på människor, djur och växter. Detta görs genom att man flyttar gener mellan olika arter eller genom en förändring av genuppsättningen. Man säger att transgena djur, växter och organismer skapas.

I diskussionerna om miljö handlar det oftast om genetiskt förändrade bakterier, virus, svampar och växter. Även i dag finns det en oro för vilka effekterna kan bli för ekosystemet om dessa organismer och växter släpps fria.

Genom att nya gener injiceras på äggstadiet kan husdjur få nya eller förändrade egenskaper. Husdjur kan också behandlas med preparat som är framställda med hjälp av genteknik.

Osäkerhet råder om livsmedelsprodukterna från gentekniskt påverkade husdjur är skadliga. Ett exempel är tillväxthormon framställt med genteknik. Det används på kor för att de ska mjölka mer och på köttdjur för att de ska växa fortare.

Redan våren 1991 sattes genmanipulerad potatis i Skåne. Syftet med potatisförsöket var att uppnå resistens mot antibiotika och förändra enzym. Nu vet jag att miljö- och jordbruksutskottet under våren brukar äta

primörer från vårt vackra skånska landskap, så därför ska jag inte prata så mycket om skånsk potatis. Men jag tror att ni har sluppit att äta den genmanipulerade potatisen.

I Sverige har vi också haft en diskussion om genmanipulerad raps. Det har funnits en rädsla, och den finns kanske även i dag, för att rapsen ska korsa sig med den närbesläktade åkersenapen som är ett ogräs. Den kan bli svår att bekämpa om den har fått arvsanlag som har gjort den motståndskraftig mot vissa bekämpningsmedel.

Den kritik som finns mot en viss del av forskningen inom växtförädlingen har gällt oron för att transgena växter kan bli väldigt starka och dominera ut övrig växtlighet. Den transgena växten kan kanske också innehålla nya ämnen som är ohälsosamma. Vi bör också tänka på att moderna odlingar oftast är monokulturer och mycket sårbara. De kan lätt råka i obalans.

Experiment har också gjorts för att förändra mikroorganismer. Ett ganska välkänt exempel är antifrostbakterien. Vissa naturliga bakterier gör att frost bildas lättare. När då forskarna tog bort den gen som underlättar iskristallbildningen och sedan spred denna nya manipulerade bakterie konkurrerade den ut sina naturliga frostbildande släktingar.

Frågor om genteknik engagerar och berör i dag alltfler människor. Många känner skepsis och oro inför den nya tekniken och motsätter sig den. Jag vill dock inte stå här i talarstolen och säga att det finns någon känd överhängande fara med gentekniken. Däremot finns det risker, och de ligger främst i att vår kunskap om gentekniken inte är tillräcklig. Trots denna stora okunskap framställs och odlas genmodifierade grödor ute i världen och säljs som livsmedel.

Tidigare hade konsumenterna inte möjlighet att välja bort de produkter som framställts genom GMO. I dag finns det åtminstone regleringar för ett märkningssystem, och det är positivt. Men det är också viktigt att märkningen täcker samtliga produkter från djur som ätit genmodifierat foder. Såvitt jag vet är det inte så i dag.

Vi i Vänsterpartiet anser att konsumenterna ska ges rätten att välja vilket jordbrukssystem de vill stödja när de handlar. En mycket stor del av jordbruksmarken används till foderproduktion. Man minskar kraftigt konsumenternas påverksansmöjlighet när man inte kräver att produkter från djur som ätit genmodifierat foder ska märkas.

Det finns många människor som av etiska skäl vill välja bort dessa produkter. De förlorar den möjligheten när det inte behövs någon märkning. Och märkningen ska naturligtvis vara tydlig. Man ska inte behöva vända på varje förpackning och läsa finstilta innehållsförteckningar för att se var varan kommer ifrån eller om den är framtagen med hjälp av GMO eller inte.

Jag tycker att det är beklagligt att behöva konstatera att EG:s rättsakter på livsmedelsområdet till övervägande del är totalharmoniserade, vilket ju innebär att det inte är tillåtet för ett medlemsland att ha vare sig strängare eller mer liberala bestämmelser om livsmedelshandtering.

I betänkandet sägs det att det inte finns några lagliga möjligheter att i Sverige införa ett allmänt moratorium eller förbud mot att odla GMO, och man avstyrker därför Vänsterpartiets motionsyrkande om ett femårigt moratorium.

Prot. 2002/03:61
19 februari

Genteknik, m.m.

Vårt motiv till detta moratorium är att man måste ha mer tid på sig för att få fram bättre vetenskapliga underlag för att man ska kunna bedöma riskerna. Det behövs också mer tid för utformning av system för övervakning av genetiska utsläpp. Vi behöver mer kunskap om miljö- och hälsoeffekterna när det gäller GMO. Jag vill därför yrka bifall till reservation nr 1 om ett femårigt moratorium.

En bra etisk hållning är att iaktta försiktighet när man inte vet tillräckligt om resultaten av gentekniken eller hur genmodifierade livsmedel påverkar människor, djur och natur. Många långsiktiga risker är till stora delar outredda. Det finns också en stor risk för att genmodifierade växter sprider sina anlag till närbesläktade arter och stör ekosystemet.

Jag anser, precis som det sägs i Kristdemokraternas partimotion, att det åligger den politiska makten, på nationell eller europeisk nivå, att i möjligaste mån skydda medborgarna från oönskade och okända konsekvenser av denna utveckling. Vi i den svenska riksdagen kan inte bara lägga oss platt för de multinationella livsmedelsjättarnas krav på ännu friare GMO-användning. Lagstiftningen måste stärkas. Vi måste lyssna på alla de miljoner människor som vill ha säkra livsmedel, garanterat fria från GMO.

Gentekniken måste vara kringgärdad med stränga regler kombinerade med en bred och öppen samhällsdebatt. Om ett moratorium inte går att förverkliga kanske det finns möjlighet att beslut om GMO-fria zoner i kommunerna.

Vissa frågor ska med nödvändighet behandlas snabbt, men jag tror på och vill råda till försiktighet när det gäller genteknikens utveckling.

Anf. 149 SVEN GUNNAR PERSSON (kd) replik:

Fru talman! Jag delar i mycket Sven-Erik Sjöstrands synpunkter på den försiktighet som vi ska tillämpa när det gäller användning och utsättning av GMO. Jag beklagar att det inte är möjligt att inta en försiktigare hållning till exempel genom att införa ett moratorium, men det är inte möjligt.

Jag sitter med i Gentekniknämnden och har möjlighet att följa arbetet där. Det sätt som man tillämpar är mycket försiktigt och restriktivt.

Fru talman! Trots att det inte riktar sig till Sven-Erik Sjöstrand hoppas jag att jag kan få möjlighet att rätta det yrkande som jag framställde i mitt anförande. Jag yrkar alltså bifall till reservation nr 3.

Anf. 150 MARIE WAHLGREN (fp) replik:

Fru talman! Jag har två frågor till Sven-Erik Sjöstrand.

Sven-Erik Sjöstrand säger att djur har påverkats av att äta saker som är genmodifierade. Det ger intrycket att genmodifierat foder skulle påverka djuret bara genom det faktum att det är genmodifierat. Sedan tar Sven-Erik Sjöstrand upp exemplet med tillsats av tillväxthormon. Är det inte så att om den tillsatsen hade varit framtagen på ett annat sätt än genom genteknik så hade den haft samma negativa effekt? Det finns faktiskt väldigt få – ja, rentav inga – bevis för att en genmodifierad gröda given som foder till ett djur har gett effekter på grund av sin genmodifikation.

Jag ägnade mig åt att bläddra i Vänsterpartiets gamla motioner och konstaterade att det var ungefär fem år sedan som ni började att begära

ett femårigt moratorium. Tycker ni inte att ni har fått det nu? Vilken ny kunskap är det som exakt krävs? Den här tekniken är inte så ny som man emellanåt ger intryck av i den här debatten.

Prot. 2002/03:61
19 februari

Genteknik, m.m.

Anf. 151 SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v) replik:

Fru talman! Jag vill börja med den andra frågan som gäller moratorium. Min bedömning är att det råder ganska stor oro och att många är lite förvirrade. Man vet inte hur snabbt den här utvecklingen går. Jag tycker att den går oerhört snabbt.

Jag kanske inte är lika insatt som Marie Wahlgren i de här frågorna. Jag vet att du som forskare har studerat dem väldigt mycket mer än jag. Men jag tror att vi behöver ett moratorium och att den stora allmänheten behöver få fram mycket mer kunskap. Vi vet också att det är svårt att veta vilka de långsiktiga effekterna blir. Om vi till exempel placerar ut GMO-grödor i naturen, vad händer då med vår ekologiska miljö? Det vet vi inte. Vi vet inte om det kan hända saker om hundra år. Därför bör man iaktta försiktighet. Vi behöver utvärdera, vi behöver reflektera och vi behöver ha den här samhällsdebatten. Det är därför som vi driver på om ett moratorium. Vi vet att det är svårt att driva det på grund av EU-lagstiftningen. Men vi tycker inte att man ska lägga sig platt ned, utan man bör kämpa för att få i gång den här debatten. Sedan kanske det bästa är att kommunerna själva försöker att skapa GMO-fria zoner. Ett sätt att föra en samhällsdebatt kan också vara att väcka motioner ute i landet, där man nu vill det.

Vi säger också att en del av gentekniken är väldigt bra när det gäller miljöfrågor. Det kan också gälla läkemedel. Det som vi vill uttrycka skepsis mot är just GMO när det gäller utsäde, foder med mera.

Anf. 152 MARIE WAHLGREN (fp) replik:

Fru talman! Jag fick inte svar på min första fråga.

Jag ska säga att jag inte är forskare på genteknik, så jag har inte min bakgrund där.

Vi som politiker har ett ansvar för att föra debatten på ett sådant sätt att vi inte introducerar en oro hos allmänheten som inte är berättigad. Jag har en mycket stark oro när det gäller vissa grödor av GMO-typ. Jag skulle vara mycket tveksam till att tillåta utplantering av GMO-grödor där gener införs som gör att de har mycket större överlevnadschanser i naturen än till exempel normalt utsäde, och så vidare.

Det finns all anledning att ha strikta och mycket hårda regler för vad vi tillåter att sätta ut i naturen. Men genom att ställa krav på ett moratorium sätter man stopp för forskning, stopp för utveckling och stopp för möjligheterna att tillvarata de goda sidorna av gentekniken.

Anf. 153 SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v) replik:

Fru talman! Först vill jag säga till Marie Wahlgren att jag inte hann besvara den första frågan, men jag ska nu försöka göra det. Jag tror inte att du lyssnade riktigt på mitt inlägg i debatten. Jag sade att ett exempel på ett tillväxthormon framtaget med genteknik är att det kan användas på kor för att de ska mjölka mer och på köttdjur för att de ska växa fortare. Vi vet att det är sådana saker som man har använt gentekniken till. Posi-

tivt eller negativt – vi kan ju manipulera och öka effektiviteten hos det mesta. Men frågan är om det är det som konsumenterna vill ha.

När det gäller GMO i foder vet vi att det inte finns någon ordentlig märkning. Jag skulle verkligen uppskatta att det fanns. Jag tror att många konsumenter ute i affärerna verkligen vill veta att djuren inte har ätit GMO-foder utan foder fria från genmanipulerade organismer. Jag tror att det är en stor fråga för många konsumenter. Man vill veta att man äter ekologiskt odlad mat. Det är det som vi försöker arbeta för i Vänsterpartiet och att man har kvalitet på maten.

En annan sak är till exempel risken med båtar som har transporterat GMO-utsäde och som sedan släpper ut vatten. Många båtar släpper i dag ut vatten, till exempel på Östersjön, och det kan påverka havet.

Det finns ganska många kritiska saker man kan säga om gentekniken.

Anf. 154 BENGT-ANDERS JOHANSSON (m) replik:

Fru talman! Låt mig först säga att jag respekterar Sven-Erik Sjöstrands rädsla. Jag har verkligen respekt för den på det personliga planet. Men du företräder ju ett parti här och är politisk företrädare inom det här området. Det är klart att man kan använda ordet genförändring, men du föredrar att använda ordet genmanipulation. Bara ordvalet gör att det verkar vara någonting konstigt.

Ett moratorium innebär ju, precis som Marie Wahlgren sade här tidigare, att man egentligen inte kan göra någonting. Det väcker några frågor till dig, Sven-Erik Sjöstrand, nämligen: Misstror du forskarnas rön i de delar där GMO är accepterat? Har de inte tillräckligt på fötterna?

Jag har själv besökt en forskningsstation i Holland där man kunde visa på att genom att ta vara på vissa gener och få dem dominerande kunde man låta bli att använda bekämpningsmedel. Tycker du att det är fel att använda GMO som ett sätt att få bort användningen av bekämpningsmedel?

Är det på fler områden inom forskningen som Vänsterpartiet tycker att kommunerna ska kunna ha veto?

Anf. 155 SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v) replik:

Fru talman! Först vill jag säga till Bengt-Anders Johansson att det känns skönt att han möter oss med respekt. Det är glädjande. Det ska vi alltid göra som politiker.

Jag har varit industriarbetare i 25 år, och det första året var jag inom miljö och jordbruk. Jag har suttit i riksdagen sedan 1998. Naturligtvis kan jag göra misstag när det gäller definitioner och ordval. Det här är ett ganska komplicerat ämne. Jag har kanske inte den forskargrund som man egentligen borde ha när det gäller att diskutera ämnet, men jag är miljöintresserad och har ansvaret för de här frågorna i partiet. Därför borde jag kanske kunna begreppen till hundra procent, så jag ber om ursäkt för det.

När det gäller den första frågan om att lita på forskarna tycker jag att vi har väldigt kompetenta forskare i vårt samhälle, och de kommer långt. Men de driver också på utvecklingen. Ibland kanske de inte tittar på de etiska aspekterna och lyssnar av samhällsdebatten, och det tror jag är väldigt viktigt att göra. Det är ändå vi som politiker som måste sätta gränser genom lagstiftning, och det är vi som har ansvaret. Det är inte

forskarna utan vi som har ansvaret. Därför tycker jag att man ska vara försiktig. Det är också därför som vi pratar om ett moratorium.

Sedan finns det positiva saker, till exempel när det gäller bekämpningsmedel. Vi har ju sagt att moratoriet ska gälla utsättning av GMO-grödor i naturen, på åkrar. Vi är rädda för att det kan bli en sammanblandning med andra grödor och att det kan skada vårt ekosystem. Det är därför som vi vill att det ska vara en betänketid.

Anf. 156 BENGT-ANDERS JOHANSSON (m) replik:

Fru talman! Jag hoppas att Sven-Erik Sjöstrand inte uppfattade att man måste ha forskarbakgrund i miljö- och jordbruksutskottet. Jag vill definitivt säga att det inte alls är det jag menar. Jag tror inte att någon av oss i utskottet har det. Vi ska naturligtvis vara medborgarnas representanter i miljö- och jordbruksutskottet. Men vi företräder ändå partier och måste då också stå upp för den politik som där förs.

Jag tvingas dock konstatera att Sven-Erik Sjöstrand inte litar på svenska forskare, eftersom han trots forskarnas utsago vill ha ett moratorium.

Jag noterar också att Sven-Erik Sjöstrand och Vänsterpartiet föredrar bekämpningsmedel framför en växt som har modifierade gener så att man slipper använda bekämpningsmedel.

Sedan fick jag inte svar på min tredje fråga, om det är fler forskningsområden där Vänsterpartiet vill att kommunerna ska ha veto i frågan om det ska få användas på lokal nivå. Det är en lite spännande värld jag ser framför mig om varje kommun inom olika forskningsområden ska ha vetorätt.

Anf. 157 SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v) replik:

Fru talman! Bengt-Anders Johansson säger att jag inte skulle lita på svenska forskare. Det är väl att ta i lite. Jag tror inte heller att det enbart är svenska forskare som håller på med genteknik eller GMO-frågor. Det är ganska många forskare runtom i världen som håller på med det. Och varifrån får de forskningsresurser? Jo, från de stora livsmedelsjättarna, de multinationella företagen. Man styr upp forskningen ganska mycket. Det är fråga om oerhört mycket pengar. Om man utvecklar den här tekniken längre är jag rädd för att det i de väldigt fattiga länderna blir så att de inhemska grödorna kommer att få mycket större konkurrens. Vi kommer att få standardiserade industriprodukter, och jag är lite rädd för det.

I det avseendet är jag skeptisk till forskarna. Jag tycker att vi måste ha den här samhällsdebatten. Det är fråga om etik. Det är långsiktiga konsekvenser av det här. Det bör man begrunda. Vi har ett etiskt ansvar för kommande generationer, inte bara för att forskarna ska få fram sina resultat. Det tycker jag att vi som lagstiftare, som riksdag, också ska försöka vidmakthålla.

Anf. 158 JAN ANDERSSON (c):

Fru talman! En genetiskt modifierad organism, GMO, är förändrad i arvsmassan på ett sätt som kanske inte är naturligt. Med hjälp av genetiska verktyg kan organismer förändras så att de får egenskaper som de tidigare har saknat och kanske aldrig hade kunnat få på naturlig väg eller på traditionellt sätt. En viktig skillnad mellan att förädla djur och växter

på traditionellt vis jämfört med genteknik är att man kan göra artöver-skridande förädlingar.

Gentekniken är rätt nyttjad till stor nytta inom jordbruket och livsmedelsproduktionen, och även inom medicin och miljövård. Utvecklingen går oerhört snabbt. Det är ständigt nya tillämpningar och produkter som presenteras.

Växtförädling, nya kretsloppsanpassade material och hållbara energiprocesser är exempel på områden där gentekniken redan är eller kan bli ett viktigt instrument. Tekniken är dock förenad med risker som kan vara mycket långsiktiga och svåra att upptäcka i tid. Gentekniken måste därför vara kringgärdad med stränga regler som skyddar människan och miljön. Möjligheterna med tekniken måste kombineras med ständig vaksamhet, med en öppen, bred samhällsdebatt och med tydliga gränser för vad som är tillåtet.

Tillämpningen av genteknik inom jordbruk och livsmedelsproduktion är omdiskuterad och väcker starka reaktioner hos såväl producenter som konsumenter. Tekniken är relativt ny. Tio år i det här sammanhanget, när det gäller utveckling av biologiska organismer, är en väldigt kort tid. Den snabba utvecklingen gör att tiden mellan forskning och praktisk tillämpning ibland blir för kort för att man ska kunna vara säker på effekterna för miljön.

Det ligger en utmaning i att samtidigt utveckla tekniken och ta fram ett regelverk där vi trycker på säkerheten för människor och miljö. Gentekniken är en av få tekniker där gränserna kommer att sättas etiskt och inte av tekniska eller ekonomiska skäl. Det är etiska gränser som kommer att sättas. Det är därför oerhört viktigt att vi har en fortlöpande debatt och diskussion i samhället om var vi ska sätta de här gränserna, de etiska gränserna, för gentekniken.

Jag ska ta några exempel på gränser som jag tycker ska sättas utifrån ett etiskt perspektiv. Ingrepp där vi får högre avkastning men som samtidigt leder till lidande bland våra djur ska inte tillåtas. Markörgener, det vill säga gener som är antibiotikaresistenta, ska inte få finnas i produkter på marknaden.

En annan gränsdragningsfråga när det gäller genteknik är patentfrågan. Det amerikanska företaget Myriad Genetics har hittat två gener som ger bröstcancer och livmodercancer som man har fått patent på. Man har alltså upptäckt en gen och sökt patent på den. Som ni vet var det ju Christofer Columbus som upptäckte Amerika. Men inte fick han patent på Amerika för det. Jag tycker inte att en upptäckt av en gen ska vara underlag för att ta patent på den.

Det här är exempel på de etiska gränser som jag tycker att vi ska sätta i gentekniken. Mot bakgrund av vad jag har sagt framstår det som ganska klart och tydligt att vi måste fortsätta att satsa på forskning. Vi har också ett yrkande om att vi ska öka forskningen både i Sverige och på EU-nivå när det gäller gentekniken.

Med det vill jag yrka bifall till reservation 5. Jag står bakom andra reservationer också, men för att spara lite tid yrkar jag bifall bara till reservation 5.

Fru talman! Miljöpartiets ideologi bygger på fyra solidariteter varav en är solidaritet med allt liv på jorden. Spontant är det lätt att förstå hur man handlar, med den solidaritetsförklaringen, i frågor som gäller livsformer och grundförutsättningar för liv på jorden. Men man har också skäl att fundera lite extra på vilka former och vilka grundvillkor för liv på jorden som vi har.

Naturligtvis är det då så att vi uppmärksammar att varje individ, varje liv som finns på jorden, bestäms av, som man brukar säga, arvet och miljön. Därför blir frågan om gener och genteknik en mycket stor och allvarlig fråga för oss i Miljöpartiet.

Nu har det hänt mycket på genetikens område. Vi har fått en ny, modern, ung vetenskap med en egen teknik, gentekniken. Den har vuxit fram under de senaste 50 åren. Det är väl 50 år sedan Crick och Watson löste gåtan om hur generna var lagrade, DNA-spiralens struktur och sammansättning. Under tiden efter detta har man försökt kartlägga det här. Det har man gjort i en rasande takt. Nu har man kartlagt DNA för människan.

Vi vet att det är en enkel kod med fyra bokstäver, fyra nukleinsyror som sitter i olika ordning på DNA-strängen, den mycket långa strängen. Man skulle kunna likna det vid en bok med fyra bokstäver, en bok där orden består av tre bokstäver. Varje ord motsvarar en aminosyra. Varje mening motsvarar en protein, ett äggviteämne, som består av de där aminosyror som trebokstavsorden tillsammans kan ge koden för.

Det är naturligtvis fantastiskt att vi har gjort den här upptäckten. Vi har hela boken kartlagd. Det är ett enormt arbete. Jag brukar tänka på det som att det är ungefär som att gå banansteg från Kiruna till Lund att arbeta sig igenom hela den här DNA-strängen och få uppsättningen av de här bokstäverna – A, B, C, D – i alla de olika ordningar som finns.

De ligger alltså till grund för det som sker inne i cellen, vilka äggviteämnen som produceras. Äggviteämnena finns i våra muskler, vår bindväv, våra hjärnstrukturer och våra nervceller men också i hormoner, enzymer och så vidare.

Det är intressant att tänka sig vem det är som bläddrar i boken. Den läses inte från början till slut, utan den slås upp och så tar man de meningar som finns på en viss sida. Sedan produceras proteiner enligt de meningar som står på sidan. Det är cellen själv som svarar för bläddringen. Den sker på olika sätt beroende på vilken miljö – yttre och inre – som cellen har.

Om vi tänker oss utveckling av en enskild individs liv, från den befruktade cellen, så ser vi att utvecklingen startar och olika delar av DNA-kedjan öppnas. Den läses av och äggviteämnen produceras. Cellen delar sig och det blir fler celler. Det hela byggs ut, och kroppen börjar byggas upp. I ett visst skede läses boken på andra sidor, så att man får andra proteiner som bildas. Cellerna kommer att se lite olika ut på grund av att de byggs upp på olika sätt. Vi får en differentiering, och det blir olika celler. En del ser ut på ett visst sätt och sitter i lungorna, och andra är nervceller. Vi har celler i njurar, muskler och så vidare.

Detta går inte att läsa av i generna. Det går inte att säga hur det går till genom att titta på DNA-strängen. Ännu mindre kan vi säga, om vi tittar på till exempel synsinnet, hur ögats celler samverkar med hjärnans

celler och syncentrum så att vi kan få en bild. Det kan vi inte ens få en föreställning om genom att titta på generna. Naturligtvis blir det ännu mer komplicerat om vi exempelvis tänker på att vissa synbilder också ger känslor av ett visst slag. Vi har ju också en nedärvd inlärningsförmåga och så vidare.

Det som vi vet om generna säger oss ingenting om allt detta komplicerade, som är liv. Generna är den bok som cellen bläddrar i och som talar om vilket äggviteämne som ska produceras i cellen i ett visst ögonblick – och ingenting annat.

Nåväl, om vi då betänker hur arv och miljö har samspelat för att livet på jorden har blivit det som det är i dag så ser vi att det är en process på över tre miljarder år. För mer än tre miljarder år sedan började livet med encelliga organismer som så småningom långsamt, långsamt ändrades och utvecklades. Under de senaste hundratalen miljoner år har vi haft flercelliga organismer, som långsamt har förändrats.

Vad är det då som har förändrats? Jo, det är arvet. Slumpvisa förändringar i boken – några bokstäver har bytt plats – har givit till resultat en individ som sedan testas i sin naturliga miljö. Den kanske får avkomma som ärver boken lite felskriven, vilket ger ett resultat som sedan testas. Det är en långsam, försiktig testning som tar mellan 1 000 och 100 000 år. Så lång tid tar det innan den nya egenskapen har slagit igenom. Det kan till exempel vara egenskapen hos däggdjur att vårda ungarna på ett annat sätt. Det är långsamma förändringar.

Den genteknik som vi nu har arbetar på det sättet att man sliter ut vissa sidor ur boken och ersätter dem med andra. Det är inte spontana, slumpmässiga förändringar som sker inom biologins strikta regler. Det sker till exempel aldrig mellan arter. De sker i stället på ett annat sätt. Reglerna för hur man byter ut sidorna känner vi inte till. De är inte skrivna eller givna. De provningar som äger rum sker naturligtvis inte alls på det sätt som det naturliga urvalet har skett på.

När vi nu har fått en teknik som griper in i utvecklingen av liv på jorden och gör anspråk på att kunna ersätta den så att man genmodifierar en organism och sätter ut den i det verkliga livet så finns det skäl att vara försiktig, minst sagt. Det är livets kärna – själva sättet på vilket liv utvecklas på jorden – som man nu ger sig in på.

Vi i Miljöpartiet är av det skälet för en kraftigt ökad forskning på området när det gäller genetik, genteknik och molekylärbiologi. Vi måste veta så kolossalt mycket mer om det, och det är så spännande och intressant. Det handlar ju om kärnan för livet.

Men vi är också totalt emot tanken att man utan den kunskapen går ut och gör förändringar, sliter ut sidor i boken, sätter in nya och ser vad det blir och sedan sätter ut organismerna i ekologin. Vi vet ju egentligen inte någonting om hur det påverkar samspelet inom en individ, individens förutsättningar att leva ett normalt liv och samspelet mellan individer i den biotop där det normalt skulle ha skett en provning med en betydligt större försiktighet än vad man får i en provning som ska gå på några år, och där man bara ser om det händer något farligt.

Därför yrkar jag bifall till reservation 1 under punkt 3, som handlar om ett moratorium för genetiskt modifierade grödor. Den får stå som en liten symbol för att vi vill ha ett moratorium över hela området när det gäller utplacering av GMO:er i naturen.

Fru talman! Jag börjar med att yrka bifall till förslaget i miljö- och jordbruksutskottets betänkande nr 11 och avslag på samtliga reservationer.

Gentekniken har kommit för att stanna. Med denna teknik har vi gjort stora framsteg på många områden. När det gäller medicin och läkemedel vet vi att man har kommit långt på många områden. Jag kan nämna uppkomst av tumörsjukdomar, ledgångsreumatism och så vidare. Med stor sannolikhet kommer vi också att komma fram till resultat där vi kan bota dessa sjukdomar.

Men trots dessa positiva framsteg finns det områden där vi alla känner oro. Vi kan höra bara i debatten här i dag att det finns en enorm bredd i vad vi tycker från Miljöpartiet till oss, som kanske är lite mer positiva och som inte riktigt känner samma oro. Därmed är det inte sagt att vi inte ska bejaka den försiktighetsprincip som vi länge har pratat om och som många har tagit upp.

Jag tycker att det är viktigt att vi fortsätter att ha en någorlunda bra inställning, där vi måste veta vad resultatet kan bli och vilka konsekvenser det får när vi sätter ut saker. Då menar jag framför allt livsmedel. Den försiktighetsprincip vi har har vi haft en tid. Inom EU råder det sedan ett antal år ett stopp som gör att man inte sätter ut grödor som är genetiskt förändrade.

Här finns två stycken olika åsikter från reservanterna. Någon vill fortsätta att ha ett totalstopp medan andra vill luckra upp det lite mer. Sverige har haft en ställning inom EU där vi menar att det är viktigt att vi vet vilka konsekvenserna blir. Den inställningen har vi kvar. Nu har vi fått till stånd den märkning som har varit ett av villkoren för att häva stoppet. Det finns andra länder som fortsatt har satt stopp för detta genom att också vilja veta vem som har ansvaret för eventuella kommande konsekvenser. Vi får se hur utvecklingen blir. Det blir intressant att följa den.

Fru talman! Det läggs i dag mycket pengar på forskning i genteknik runtom i världen. Inte minst kan man se det på de framsteg som görs på de olika områdena. I denna forskning ingår också att se vilka konsekvenser denna teknik får för flora och fauna i framtiden.

Den grundläggande forskningen presenteras kontinuerligt i de vetenskapliga tidskrifterna. Den tillämpade forskningen görs ofta i samarbete med eller helt och hållet i företag. Där är resultaten ofta sekretessbelagda men då inte för att dölja resultaten utan för att man ska ha möjlighet att söka patent på sina investeringar. Resultaten publiceras på grund av detta lite senare. Men de blir tillgängliga även för allmänheten.

Här kan vi fundera över vad det får för konsekvenser. Så småningom kanske vi kan se resultat som har givit de konsekvenser som vi inte ville ha. Därför är det viktigt att vi fortsätter med försiktighetsprincipen i denna fråga. Som jag sade i min inledning är detta en teknik som har kommit för att stanna. Rätt använd kommer den att minska mycket lidande inom det medicinska området och likaså skapa bra livsmedel.

Fru talman! Jag välkomnar att Christin Nilsson här från talarstolen förordar en försiktighetsprincip. Jag tror att det är väldigt viktigt. Jag delar också Christin Nilssons uppfattning att många känner en oro för

gentekniken. Vi behöver den här debatten. Debatten här i kammaren i dag visar att vi har en ganska stor bredd och troligtvis behöver mycket mer kunskap i frågan.

Det jag egentligen skulle vilja fråga om är konsumenternas möjlighet att välja bort de produkter som har framställts genom GMO. Jag tycker att märkningen har blivit bättre, men det finns mycket mer att göra. Man måste verkligen markera att det är GMO. Det tror jag att konsumenterna har väldigt svårt att se i dag i affärerna.

Det finns också frågan om foderproduktionen. En mycket stor del av jordbruksmarken används för foderproduktion. Vi importerar en del foder som kan innehålla GMO. Det vet inte konsumenterna om. Jag undrar om Christin Nilsson är villig att också fortsätta att arbeta med att konsumenterna får ett mycket bättre skydd för detta och verkligen kan vara säkra på att de inte får GMO-kött till exempel.

Anf. 162 CHRISTIN NILSSON (s) replik:

Fru talman! Inom EU har vi nu fattat ett gemensamt beslut om att vi ska ha märkning på de produkter där vi kan spåra det som är mer än 0,9 %. Det är bra att vi nu får den möjligheten. Det handlar mycket om konsumentperspektivet. Vi ska kunna se på en produkt om den är genförändrad.

Sedan finns det områden där vi fortfarande inte har nått lika långt med märkningen. Vi kan som exempel ta kött och det som serveras på restauranger. Där kan man önska att vi kommer längre. Vi jobbar också där för att konsumenten ska få möjligheten att kunna välja.

Sven-Erik Sjöstrand tog i sitt anförande upp frågan om foder. Jag tror att jag fortfarande inte riktigt förstår den, eller jag kanske misstolkar honom. Det handlade om att djuren blir utfodrade med genmodifierat foder och att det påverkar köttet som vi sedan äter. Hitintills har man inte kommit fram till att det är på det sättet.

De genförändrade foder som i dag finns är förändrade på sådant vis att de vid odling är resistent mot bekämpningsmedel. Det skulle i så fall vara fråga om bekämpningsmedelsrester. Det har vi oavsett om det är gentekniskt förändrat eller förädlad på annat vis eftersom vi fortfarande använder bekämpningsmedel vid konventionell odling.

Anf. 163 SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v) replik:

Fru talman! Jag menar naturligtvis att om djur blir utfodrade med GMO-foder har konsumenten en rätt att veta det. Det är konsumenten som gör valet. Även om forskningen säger att det inte går att påvisa några skador vet vi inte riktigt vad som händer långsiktigt. Därför tycker jag att man ska vara lite försiktig. Det är en rättighet som en konsument har. Jag vill gärna se att det blir en förbättrad märkning.

Det har varit diskussioner i EU-nämnden och också i vårt utskott om spårbarhet och sådant. Vi vet alla att det har funnits olika förslag. Det var till och med förslag på 0,1 %. Det kanske är väldigt svårt att mäta det. Det hade varit väldigt kostsamt. Vi har nu lyckats få det till 0,9 %, och det är mycket positivt. Det är rätt små GMO-rester när det är 0,9 %. Jag tror att det är mycket bra. Då kan vi vara försiktiga tills vi vet mycket mer om det.

Anf. 164 CHRISTIN NILSSON (s) replik:

Fru talman! När det gäller foder och märkning förstår jag inte riktigt av vilket skäl vi skulle märka varorna med det. Kunskapen och informationen går inte hand i hand. Vi kanske ger en felaktig information genom att märka varorna när vi inte vet om det ger några konsekvenser eller inte.

Genom gentekniken kan man också få fram en sort som av andra skäl kan vara mycket positiv för hälsan. Det skulle då vara fel att informera av det skälet. Det är bättre att framföra vilket näringsinnehåll som finns eller vad man nu har tillfört. Vi kan ta tomater eller vad det nu kan vara som exempel. Om man har tillfört något som är positivt ska det också märkas med det i så fall.

Det blir då lite konstigt. Det blir dubbla budskap. Det kan vara lite konstigt i detta läge att ha den typen av märkning.

Anf. 165 GUNNAR GOUDE (mp):

Fru talman! Jag vill fråga Christin Nilsson lite grann om försiktighetsprincipen. Många använder det ordet. Det sätt på vilket man använder det gör mig lite orolig. Christin Nilsson sade själv: Vi får se hur det blir. Det låter ungefär som att man menar: Nu sätter vi ut det här, vi prövar det, och så följer vi det noga och ser efter om någonting händer.

Det är naturligtvis fullständigt otillräckligt som försiktighetsprincip när det gäller så fundamentala ting som förändringar i den arvs massa som finns ute i naturen. Kunskapen borde vara mycket större. Vi borde vara försiktiga därför att vi inte vet skillnaden mellan det gentekniska ingreppet och de spontana mutationer vi haft.

Vi vet väldigt lite om hur mutationer sker i DNA-kedjan. Det är inte utforskat alls. Men vi gör ändå anspråk på att själva göra förändringar utan att veta på vilka sätt vi avviker från det som är naturligt och viktigt. Varför är det till exempel så genomgående i allt liv på jorden att det är väldiga barriärer satta för att man inte ska få in gener från andra arter?

Det förekommer nästan inte att man hos arter med sexuell reproduktion har reproduktion över artgränserna. Hur kommer det sig att det finns en sådan absolut barriär ute i det verkliga livet som man utan vidare bryter? Man vet inte. Det är inte utforskat. Man har ingen aning om det. Jag menar att okunnighetsmängden garanterat är så stor att försiktighetsprincipen borde vara att absolut avstå från att klampa in.

Anf. 166 CHRISTIN NILSSON (s):

Fru talman! Det gäller att balansera försiktighetsprincipen. Vi måste enligt vår mening samtidigt bejaka tekniken och testa vad vi kan använda den till. Vilka positiva konsekvenser får vi kontra negativa konsekvenser? Det kan man bara få veta genom att prova ute i odling på öppen mark. Redan i dag har man kommit ganska långt. Sådan raps sprider sig på samma sätt som vanlig konventionellt odlad raps.

Artöverskridande genteknik tycker jag ur medicinsk synpunkt är intressant. På växtområdet kan man, som Gunnar Goude säger, genom mutagener skapa nya typer, men med genteknik har man inte lyckats speciellt bra. Jag vet till exempel att den potatis som Vänsterpartiets representant tidigare nämnde var ett stort misslyckande. Naturligtvis

lärde man sig oerhört mycket, men man kom också fram till att det inte funkade speciellt bra.

Jag tror därför att den försiktighetsprincip som gäller i dag är helt tillräcklig för att vi ska våga ta de steg framåt som behövs, samtidigt som vi ändå är väldigt restriktiva.

Anf. 167 GUNNAR GOUDE (mp):

Fru talman! Det är just den inställningen som jag tycker låter väldigt farlig: Vad kan vi använda det till? Det är en teknik om vilken vi faktiskt inte vet någonting i djupare bemärkelse. Ivern att få fram produkter som man kanske kan använda till något är väldigt mycket för stor jämfört med de risker som är förenade med att ge sig in på det här utan att kunna någonting.

Låt mig ta ett helt annat exempel. Låt oss säga att vi vill ha ökad köttproduktion och gör förändringar i genmaterialet hos klövdjur och får en väldig tillväxt av muskelmassa, som hos rasen Belgian Blue, som inte är genmodifierad. Man kan också ta grisar som exempel.

Vad vet vi om vad det där betyder till exempel för den djurartens individer? De är uppbyggda som en helhet. De har anpassats under mycket långa tidsperioder för att hela organismen ska fungera. Klövdjuren är till exempel predatorundvikande. Hela strategin för detta är uppbyggd så att när en predator dyker upp blir djuret skrämt och rusar i väg. Om man då bygger upp en muskelmassa så att djuret hämmas i sin förmåga att röra sig, skapar man då ångest hos det här djuret? Hur blir det när ett djur inte kan hantera den här rädslan? Hur påverkas omvårdnaden och andra sociala beteenden, till exempel lekförmågan hos katt och så vidare?

Allt detta är okänt, och ändå kastar man sig ut och gör anspråk på att kunna göra förändringen därför att den kanske leder till något gott, nämligen mer kött. Nej, det finns alla skäl att vara betydligt mer försiktig än vad vi är i dag.

Anf. 168 CHRISTIN NILSSON (s):

Fru talman! Jag kan inte hålla med Gunnar Goude om att försiktighetsprincipen inte gäller i de här avseendena. Jag tror inte att någon är intresserad av den typ av djur som du nu har beskrivit här. Vi minns alla fåret Dolly, som tidigare har nämnts här. Det finns en typ av forskning där man till exempel tar fram får som genetiskt sett är likartade med andra får. Det är klart att vi måste sätta gränser för den typen av forskning, men det pågår en sådan forskning för forskningens egen skull. Jag tror inte att man inom rimligt överblickbar tid kommer att sätta ut dessa djur i naturen.

Vad vi här har diskuterat mycket har varit livsmedel och till exempel utsättande av olika grödor på mark, vilka sedan kan sprida sig. Jag tror att den försiktighetsprincip som tillämpas i dag, där man både testar och samtidigt reflekterar över vad som händer och vilka konsekvenser det får, är fullt tillräcklig för att man så småningom ska komma fram till var balansen går mellan de här två typerna av förädling.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades under 19 §.)

Föredrogs
arbetsmarknadsutskottets betänkande 2002/03:AU3
FN-konventionen mot kvinnodiskriminering, jämställdhetsfrågor och
andra diskrimineringsfrågor m.m. (prop. 2002/03:19).

*FN-konventionen mot
kvinnodiskriminering,
jämställdhetsfrågor
och andra diskrimine-
ringsfrågor m.m.*

Anf. 169 TOBIAS BILLSTRÖM (m):

Fru talman! Jag yrkar först bifall till den moderata reservationen nr 1. För tids vinnande avstår jag från att yrka bifall till de övriga reservationerna, även om vi moderater står bakom alla dessa.

När jag växte upp på 70-talet fanns det ett barnprogram som hette Vilse i Pannkakan. Det är nog ett program som rimligen inte kan ha undgått särskilt många, varken då eller nu.

I denna bisarra show, om man får kalla Staffan Westerbergs skräckkabinett så, förekom bland annat en figur som hette Trashanken. Han ville segla från Pannkakan till horisonten i en båt full av hål. Och eftersom detta svårligen låter sig göras, så lagade han båten med korkar.

Men någonting måste nu ha gått väldigt snett i hans beräkningar, för ju fler hål han lagade, desto fler hål uppstod i båten och desto fler korkar behövde han för att täta den.

Historien om Trashanken saknar inte bäring på dagens debatt, tvärtom. Den är i stora drag också en parallell berättelse om regeringens jämställdhets- och diskrimineringspolitik, för likt Trashanken söker den politiska majoriteten fylla igen vad man upplever som revor och hål i samhällets väv med lagstiftningen som korkar, allt i syfte att segla till Mångfaldslandet bortom horisonten.

Men nu är det ju så att ju fler sprickor som man pluggar igen, desto fler tycks på något mystiskt vis uppstå, med resultatet att statsråden Winberg och Sahlin kommer till denna kammare och ber om ytterligare en kork för att fixa till problemen – och en till, och en till, i det oändliga.

Vi avvisar självfallet från moderat sida denna i grunden småkorkade politik.

Ett typfall är den syn på jämställdhetsfrågan som präglar regeringens avsikter i fråga om en lagstiftning för kvotering.

Jämställdhet betyder nämligen inte en matematiskt jämn könsbalans utan en frånvaro av diskriminering. En matematisk rättvisa innebär inte nödvändigtvis jämställdhet. Diskriminering kan förekomma även på arbetsplatser som har en fullständigt jämn könsfördelning. Jämställdhet är nämligen i grunden en relation mellan individer, män som kvinnor, som innebär lika rättigheter och lika möjligheter och skyldigheter. Därför är ett fungerande diskrimineringskydd av yttersta vikt. Men kvotering löser inte problemet. En konstgjord könsbalans kan i stället dölja och permanenta en reell ojämlikhet. Den statistiska könsbalansen förvandlas till ett alibi som döljer den verkliga situationen.

Fru talman! Korkar förekommer ju också på andra håll än i Sveriges riksdag. Ännu värre blir det när denna utveckling paras med det arbete som den europeiska unionen beklagligtvis bedriver i sitt antidiskrimineringsprojekt och där fler och fler kriterier staplas på varandra i syfte att uppnå jämlikhet. Ras, kön, sexuell läggning, trosbekännelse, funktions-

hinder, ja till och med frågor om visstidsanställning och värnplikt blandas i ett sammelsurium av politisk korrekthet. I stället för att se människor som individer i ett samhälle förvandlar denna utveckling samhället till en matris för politiker.

Vi blir alla inplacerade i fack, med utgångspunkt i yttre eller inre attribut – varav vissa råkar vara mer intressanta än andra. Detta är en i grunden grym och känslökall politik, där människan till slut inte är något annat än summan av de politiska kriterier som råkar gälla för stunden. Individen – som borde ha varit i centrum för debatten – förvandlas i stället i de socialdemokratiska kvarnarna till ett abstrakt objekt. Jag och mitt parti motsätter oss denna syn, och vi kommer här i kammaren och utanför den att bekämpa den så fort vi kommer åt.

Vidare har den politik som jag nyss beskrev i dag lett fram till en situation där det är uppenbart att diskrimineringen som begrepp är på väg att spåra ur.

Ett tydligt bevis för detta är uppdelningen av tillsynen över diskrimineringen i arbetslivet. Därför behövs det här en ny och kraftfull politik. Lösningen på könsdiskrimineringen ligger i att utveckla och utvärdera neutrala meritvärderingssystem, så att kvinnor inte utsätts för den dolda diskriminering som genussystemet innebär. Lösningen på alla övriga former av diskriminering ligger i att ha en formel för likabehandling – inte särlagstiftning. Det är därför viktigt att samla alla fall hos en myndighet för att på bästa sätt kunna bekämpa diskriminering av olika slag.

En stark diskrimineringslagstiftning, fru talman, löser emellertid inte alla problem med dåliga attityder i samhället. Dessa måste nämligen alltid lösas genom en dialog mellan medborgarna. Men lagen ger individen ett lagstadgat skydd och visar att staten inte på några grunder accepterar diskriminering. Att regeringen även fortsättningsvis vill ha en splittrad diskrimineringslagstiftning betyder bara en sak: att de nuvarande myndigheternas existens är viktigare än respekten för de medborgare som utsätts för diskriminering.

Hur gick det då förresten för Trashanken? Jo, han åkte ned i toalettstolen i sista avsnittet av Vilse i Pannkakan, om jag inte missminner mig, därför att han trodde att vattenspegeln i klosetten var horisonten. Det är bara att hoppas att regeringens jämsköldhetspolitik inte får samma olyckliga slut, men man kan ju tvivla på den saken.

Anf. 170 TINA ACKETOFT (fp):

Fru talman! Föga förvånande vill jag säga att vi naturligtvis står bakom alla Folkpartiets reservationer, men i ett anfall av filantropi väljer vi att yrka bifall bara till Folkpartiets reservation nummer 6.

Hur mycket jag än har funderat på vad som är det verkliga hindret för jämsköldhet kommer jag tillbaka till något så krasst som pengar. Fördomar och traditioner – ja, men i grund och botten är det ju faktiskt så att kvinnor tjänar mindre än män, och därför har vi inte heller samma makt över våra liv och får inte samma respekt. Så länge som kvinnor inte har samma möjlighet till kapitalet kommer vi aldrig att bli jämställda – det är den krassa verkligheten.

En av alla producerade rapporter har visat att fruktsamheten är högre i länder där barnafödande och förvärvsarbete kan kombineras, att jämsköldheten är viktig för barnafödandet och att barnafödande har en påtag-

ligt negativ inverkan på hur kvinnors inkomster utvecklas. Det var väl en överraskning för oss alla! Det är visserligen fler faktorer än pengar som styr mäns uttag av föräldraledigheter, men de grundar sig igen på att vi har en skev maktfördelning. Hade fler män tagit ut större mängd föräldraledighet så hade vi fått ett mer jämställt samhälle, både i hemmen och på arbetsplatserna, med en mer jämställd lönebild. Ett viktigt steg mot att män ska, eller rättare sagt ska kunna, ta ut en större del är just de takhöjningar i föräldraförsäkringen som regeringen lovade oss alla före valet, men som nu ser ut att frysa inne – efter valet.

Jämställdhetslagen är ett annat viktigt och nödvändigt instrument. Den har tagit oss en bit på vägen, men den är fortfarande trubbig, och i vissa fall behöver den definitivt ses över och skärpas. Hittills har vi till exempel inte sett ett enda positivt resultat av lönetvister baserade på diskriminering i Arbetsdomstolen. Jag kan inte tro att detta beror på att det inte finns fall där lönerna faktiskt är orättvisa. Statistiskt sett är den oskäliga löneskillnaden mellan könen, som det så vackert heter i Sverige, någonstans mellan 7 och 17 % – vem vet egentligen; det är vacker statistik. Oavsett vilket är en procent definitivt en procent för mycket.

Att ledamöterna i AD till majoriteten utgörs av samma fack och arbetsgivare som har ett stort ansvar för den rådande lönesituationen och därmed också har ett gemensamt intresse av att försvara de avtal som resulterar i den nuvarande lönestrukturen är i mina ögon helt förkastligt. Rättegångar i diskrimineringstvister bör handläggas av allmänna domstolar för att kunna få en helt korrekt bedömning.

Utskottet har, föga förvånande, konstaterat att frågan ingår i en pågående utredning, men man föreslår åtminstone ett tillkännagivande med innebörden att de olika förslag som förts fram i frågan om diskrimineringstvister noga övervägs, vilket naturligtvis gläder en oppositionspolitik.

Att slå ihop de fem ombudsmannainstituten till en gemensam stark myndighet vore enligt Folkpartiet också ett bra sätt att få till en effektiv tillämpning av lagen. Dagens olika diskrimineringslagar kan och bör samordnas till en gemensam lagstiftning, men de metoder som används ska naturligtvis kunna vara olika beroende på vilka uttryck diskrimineringen än tar sig och oavsett om det gäller kön, handikapp, etnicitet, sexuell läggning, ålder och vad har vi kvar?

Det övergripande målet för jämställdhetspolitiken är vi alla överens om. Kvinnor och män ska ha samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter inom livets alla områden, står det. Och det förutsätter en jämn fördelning av makt och inflytande och samma möjligheter till ekonomiskt oberoende och lika villkor, som det står i vår skrivning.

Margareta Winberg sade i gårdagens interpellationsdebatt: Kalla det gärna mål om ni inte vill använda uttrycket kvotering – det kan kvitta eftersom det egentligen betyder samma sak.

Där tycker jag att man i en kort mening har visat var vi skiljer oss väldigt starkt. Tydligt regerar fortfarande den gamla vänsterbilden i regeringen, med kvinnor som kollektiv och lösningar därefter: kvoteringar, regleringar och utbyggnad av den offentliga sektorn.

För en liberal är det självklart att vi alla är individer. Det är enskilda kvinnor som får lägre lön än sina manliga kolleger, och det är de som känner maktlöshet. Vägen till jämställdhet går via möjligheten för varje

enskild kvinna att kunna bestämma över sitt liv genom att man ser att det är ett strukturellt problem i grunden och att de strukturerna faktiskt förändras, inte genom att samma kvinnor placeras i samma mall.

Vi har fortfarande en pinsamt starkt könssegregerad arbetsmarknad. 90 % inom vården är kvinnor, och en stor del av dem arbetar deltid, mycket på grund av en tradition som gör att

- A. de har mer hemarbete att utföra än män, och
- B. det egentligen kvittar, för de har så taskig lön att de ändå kan stanna hemma några timmar till.

Vi måste ha fler kvinnor i ledande befattningar och en allmän press uppåt på lönerna inom de kvinnodominerade yrkena för att komma till rätta med detta. Där är vi och våra kolleger i kommuner och landsting faktiskt arbetsgivare och borde ta ett större ansvar än vi gör.

Folkpartiet ser också monopolet i kvinnors arbetsliv som ett stort hot mot jämställdheten. Med fler än en arbetsplats ökar möjligheterna att påverka sin arbetstid, arbetsvillkor och lön. När kommunerna tvingades anlita bemanningsföretag började lönerna helt plötsligt stiga. Färre sjuk-skrivningstimmar och fler som säger att de får större inflytande och att de trivs på den privata marknaden – är det tillfälligheter? Varför denna konsekventa motvilja från regeringen att till exempel ge vårdpersonalen möjlighet att välja arbetsgivare, att konkurrera med den kompetens de har och att starta och driva eget på villkor som är vettiga?

Till sist, för att ta upp lite från den debatt som vi hade med Margareta Winberg i går: Hur ser då en liberal strategi för jämställda löner och jämställdhet ut?

1. Pudelnas kärna: Höj kvinnoyrkenas status. Men det är ju så roligt, så där har vi lite av ett moment 22: För att höja statusen krävs fler män i de så kallade kvinnoyrkena, och för att få in fler män krävs – högre status. Alltså behövs det politik här. Här behövs höjda löner och en politik som ger bättre arbetsvillkor, till exempel nya karriärvägar och kompetensutveckling.
2. Avskaffa direkt lönediskriminering. Hur gör man då det? Ett steg på vägen kan ju i alla fall vara att ha en vettig lönestatistik med tydliga modeller för arbetsvärdering och rätt titel till rätt befattning. Varför har kvinnor så sällan chefstitlar, men utför chefsarbete?
3. Fler kvinnliga chefer. Medvetet arbete för att rekrytera chefer behövs. Om fler kvinnor fick chansen att driva företag skulle vi skapa en bredare bas att rekrytera ur till toppskiktet. Näringslivet verkar faktiskt ha fattat galoppen, och efter detta års alla stämmor kommer vi med all sannolikhet att se en storartad ökning med kompetenta kvinnor i ledningarna.

Nu är det bara de offentliga inrättningarna kvar, de där vi faktiskt kan göra någonting väldigt aktivt – de offentliga inrättningarna, de som vi säger skulle värna om kvinnorna.

Anf. 171 TOBIAS BILLSTRÖM (m) replik:

Fru talman! Min fråga går till Tina Acketoft, som ju lämnat in en reservation i arbetsmarknadsutskottet till förmån för att jämsköldhetsmärka varor i enlighet med den politik som drivs av framför allt statsrådet Margareta Winberg. Det är naturligtvis ganska anmärkningsvärt för att komma från ett parti som annars kallar sig för liberalt.

Flera organisationer, som till exempel Svensk Handel, har avfärdat det här förslaget. Det har gått så långt att regeringen har tvingats upplösa den referensgrupp med representanter för företag och näringslivsorganisationer som funnits på grund av dess kritik mot den här bristfälliga utredningen.

Folkpartiet brukar hävda att man tror på marknaden – i varje fall gör man det i ett flertal av reservationerna. Men varför, Tina, åker plötsligt skygglapparna fram i fråga om jämsköldhetsmärkningen? Märker inte Folkpartiet hur argumentationen brister? En frivillig jämsköldhetsmärkning hade förmodligen utvecklats på frivillig väg. Det faktum att så inte skett tyder på en viss förvirring.

Vad den föreliggande utredningen säger är att miljöområdet regleras av 300 regler och jämsköldhetsområdet av bara 10. Utifrån det resonemanget drar Folkpartiet, precis som utredningen, slutsatsen att det behövs fler regler. Är inte fp med på vagnen när det gäller att minska företagens regelbörda?

De problem som finns på jämsköldhetsområdet kan inte lösas genom en diffus ramlag och möjligheten till en köpt märkning. Det måste vi väl vara ganska överens om, Tina. Hur människor känner sig behandlade sitter inte i siffror. Att behandla människor med respekt handlar ytterst om attityder.

Anf. 172 TINA ACKETOFT (fp) replik:

Fru talman! Den respekt som Moderaterna efterlyser har vi efterlyst från Moderaterna ett antal gånger. Det finns en vägran att se att det är strukturella problem i samhället – det är inte individreglerade problem. Det är inte mitt fel om jag som kvinna har taskigare lön än mannen som arbetar med ungefär samma sak vid sidan om.

Ibland måste det privata bli politik. Det ansåg vi redan när vi införde pappamånaden. Det är egentligen en klart oliberal hållning som vi hade långa diskussioner om. Men ibland måste det privata bli politik för att vi ska kunna ändra de strukturer som råder.

Det gäller jämsköldhetsmärkningen såtillvida att det kanske är ett steg på vägen. Det kanske är det sätt vi kan bilda opinion på. Ni såg vad som hände med miljömärkningarna. Jag vet, jag har arbetat med miljömärkning. Det är en djungel att ta sig igenom, men det fick effekt. Folk valde faktiskt efter miljömärkning. Att man sedan inte visste vad en svan eller någon annan symbol stod för – man visste i alla fall att det var ett märke att gå efter. Därför tror jag på det.

Ibland måste vi som politiker faktiskt vara politiker också.

Anf. 173 TOBIAS BILLSTRÖM (m) replik:

Fru talman! Det låter mycket bra, Tina. Men det går inte att jämsköldhetsmärka ett företag eller en vara på samma sätt som man kan miljömärka en vara genom att mäta utsläpp eller energiåtgång. Det är

visserligen mätbart hur många av varje kön som är anställda på en arbetsplats, det medger jag. Men siffrorna säger ingenting om attityden på arbetsplatsen. Vi var ju överens om att det var det centrala.

I den utredning som har genomförts, SOU 2002:30, sägs att ett företag är mansdominerat eller kvinnodominerat om det ena eller andra könet utgör mer än hälften av företagets personal. Logiskt sett är ett företag med exakt jämn könsfördelning idealet, enligt det sättet att resonera. Men vad händer om någon blir sjuk? Vad händer om någon byter jobb? Blir företaget då direkt dominerat av ett kön och i förlängningen mindre jämsällldt? Och hur är det med ensamföretagarna, som Folkpartiet så ofta brukar säga sig företräda?

Resonemangen om jämsällldhetsmärknigen bygger ytterst på ren siffermagi där det bara är talen som är viktiga i stället för effekterna. Det är beklagligt att Folkpartiet ställer upp på den felaktiga politiken, det måste jag säga.

Anf. 174 TINA ACKETOFT (fp) replik:

Fru talman! Vi kan ju inte vara överens om allting, Tobias. Så är det bara.

Miljömärknigen är inte heller sifferbaserad. Den är också godtycklig, om du ser på den i grunden.

Du kan inte sätta siffror på värderingar, det förstår vem som helst. Men det är en indikation. Jag tror att det är viktigt att vi som politiker någon gång vågar sätta ned foten och markera. Då får vi också bestämma de regler som ska styra det.

Anf. 175 STEFAN ATTEFALL (kd):

Fru talman! Tina Acketoft, Folkpartiet, tog upp frågan om lönediskrimineringsmålen ska ligga i Arbetsdomstolen eller allmän domstol. Kristdemokraterna har medverkat aktivt till att få till stånd det tillkännagivande som finns i betänkandet om att vi ska titta på frågan på ett öppet sätt. Vi har nämligen en lite mer ödmjuk inställning till det än Folkpartiet kanske har. Det är inte säkert att det ena alternativet är det bättre. Det är viktigt att vi får en belysning av om allmän domstol eller Arbetsdomstolen är det bästa instrumentet för den som känner sig diskriminerad. Vi ska fundera utifrån den personens perspektiv på vilket instrument vi ska välja för att ge den bästa chansen att få sina mål prövade på ett bra sätt. Vi tycker att utskottet har landat på en bra slutsats.

Jag vill redan nu yrka bifall till reservation 3. Vi nöjer oss med att rösta om den reservationen men står självklart bakom våra resterande reservationer.

När jag läste betänkandet kom jag fram till att framför allt ett ord var centralt – ”utredning”. Nästa ord som låg nästan lika högt upp var ”lag”. Jag räknade till att ordet ”utredning” nämns över hundra gånger i betänkandet. Hänvisningar till gamla utredningar, sittande utredningar och framtida utredningar är legio. Om inte utskottsmajoriteten svarar med en utredning kräver oppositionen nya utredningar och nya lagar. Det sitter dessutom utredningar för att se hur man kan föra ihop flera lagar.

Det slår mig, när jag läser betänkandet, med vilken iver vi alla ropar på utredningar och lagar som ett hot för att lösa diskrimineringsproblem och brist på jämsällldhet.

Självklart behövs det lagar, både för att komma till rätta med problemen och för att markera vilka normer som ska gälla i vårt samhälle. Men, handen på hjärtat, visst finns det en risk för en övertro på lagstiftningen och utredningsväsendets roll i sammanhanget. Vi kanske borde lägga lite mer energi på att fundera över våra egna fördomar och bilda opinion för att ändra attityderna, så att diskriminering och bristande jämslällhet trycks undan varhelst de dyker upp.

Vi kristdemokrater har föreslagit att en värdekommission ska inrättas för att stimulera diskussionen om de värden som är grunden för vår demokrati: mänskliga rättigheter, jämslällhet och ett mångfaldens samhälle. En värdekommission efter exempelvis norsk modell skulle kunna bidra till ett bättre samtal om värderingar – runt om i vårt eget land, mellan män och kvinnor, mellan svenskar och nya svenskar, mellan olika generationer och mellan stad och land. Jag tror att en sådan värdekommission skulle kunna spela en väsentlig roll för att lyfta upp värderingsfrågorna på bordet, skapa samtal, skapa forum för samtal och också vara ett sätt att följa upp den lagstiftning vi har.

Fru talman! Jag ska citera ur Kristdemokraternas principprogram. Det står så här: ”Grunden för jämslällhet mellan kvinnor och män är alla människors lika värde. Kvinnor och män ska ha likvärdiga villkor, både formellt och informellt, för att kunna utveckla sin fulla potential. Jämslällhet är att båda könen får makt över sina liv, makt att forma sitt liv utifrån sina egna önskemål. Det är en viktig uppgift att undanröja traditionella föreställningar, fördomar, strukturer och juridiska hinder som försvårar och förhindrar jämslällhet mellan män och kvinnor. Detta gäller familjeliv, arbetsliv och samhällslivet i övrigt.”

Jämsläll är jag alltså inte om jag på grund av mitt kön inte får utvecklas som jag själv vill, som jag själv vill forma mitt liv. Det innebär att vi måste ha en ödmjukhet inför de individuella livsval som människor gör men också inse att det finns strukturer, attityder och fördomar som låser människor och förhindrar dem att få förverkliga sina ideal och livsprojekt. Ett sådant exempel är lönefrågan. Det är kanske det mest tydliga exemplet på ett område där vi märker att det finns strukturer i vårt samhälle som gör att kvinnor i regel hamnar på lägre löner, hur man än vänder och vrider på det. Det är som Tina Acketoft sade, att man kan räkna lite olika. Men hur man än vänder och vrider på problemet har kvinnor en sämre löneutveckling. Jag kommer tillbaka till det senare i mitt anförande.

Jag vill också notera att Göran Persson i en debattartikel i Aftonbladet tillsammans med dåvarande vänsterledaren Gudrun Schyman skrev under den stolta parollen ”Tillsammans ska vi öka jämslällheten”. Bland annat klargjorde man att regeringen nu tillsammans med Vänsterpartiet skulle överväga en lagstiftning som ska tvinga bolag att kvotera in kvinnor i styrelserna. Man skulle föreslå att företagen i sina årsredovisningar ska redogöra för könsfördelningen i företaget. Det är ett förslag som man har dammat av i en ny debattartikel på DN Debatt alldeles nyss. Vidare aviserade Persson och Schyman att de är beredda att skärpa jämslällhetslagen för att uppnå målet om lika lön för lika och likvärdigt arbete.

En ökad representation av kvinnor på ledande befattningar och lika lön för lika och likvärdigt arbete är självklart målsättningar som Krist-

demokraterna stöder och arbetar aktivt för. Men regeringens och Väns-
terns jämslälldhetspolitik klingar ganska falskt.

I samband med att vi lämnar vår årliga jämslälldhetsmotion i riksdagen granskar vi, för tredje året i rad, hur regeringen lever upp till sina egna högtidstal och målformuleringar. År efter år resulterar den granskningen i ganska dystre läsning. Antalet kvinnor i ledande positioner är fortsatt lågt, och löneklyftorna mellan kvinnor och män i Regeringskansliet ökar i stället för minskar.

Det är viktigt att den politiska ledningen i ett land är ett föredöme i jämslälldhetsfrågor. Handling måste överensstämma med ord. I annat fall förlorar politiken och politikerna i trovärdighet.

Jämslälldhetsministern kritiserar ofta näringslivet för att det finns för få kvinnor på beslutande poster. Det gör det extra viktigt för regeringen att måna om måluppfyllelsen för egen del. Därför är det mycket anmärkningsvärt att det bland de 18 myndighetschefer som regeringen utsåg år 2001 inte fanns en enda kvinna. Enligt statistik som Jämslälldhetsrådet för transporter och IT tagit fram är ledningarna för Banverket, Vägverket, Sjöfartsverket, Luftfartsverket och Länsstrafikens huvudmän bedömande överrepresenterade av män, trots att det inom transportsektorn fattas beslut som verkligen berör stora delar av hela samhällsplaneringen.

Även vid tillsättningen av ambassadörer har regeringen valt att inte tillämpa sina egna doktriner. Av de 90 ambassadörer som är stationerade runtom i världen är endast 18 kvinnor. När regeringen kritiserades för att endast ett fåtal av de nyutnämnda ambassadörerna var kvinnor svarade utrikesminister Anna Lindh att det inte fanns tillräckligt många kompetenta kvinnor att utse. Det är ett skamligt underkännande av alla välmeriterade kvinnor.

År 2001 ägde staten aktier i sex börsbolag. I två av dessa var staten indirekt ägare, och som storägare har man avsevärda möjligheter att påverka nomineringarna till bolagsstyrelserna. Ingen av de statliga styrelserna hade en kvinnlig ordförande, och endast ett bolag – Telia som det hette på den tiden – hade en kvinna i vd-stolen. Hon har numera avgått. År 2001 fanns i de sex bolagen 56 ordinarie styrelseledamöter. Av dem var bara 9 kvinnor.

Statliga myndigheter ska enligt regeringen arbeta mer aktivt med jämslälldhets- och lönefrågor. Lönerna i Regeringskansliet är dock synnerligen ojämlika. Den senaste statistik som finns att tillgå är från september 2002, alltså endast några månader gammal. Den visar att bland handläggarna i exempelvis Justitiedepartementet tjänar männen runt 4 000 kr mer per månad än kvinnorna. Det kunde vara intressant att höra Britta Lejon kommentera detta; hon har ju erfarenhet från det departementet.

Löneskillnaderna har alltså ökat med nästan 1 100 kr sedan augusti 2001. Det är minst sagt anmärkningsvärt att regeringen, samtidigt som den påpekar vikten av jämslälldhetspolitiken, låter lönediskriminering förekomma på det sättet.

Om man följer löneutvecklingen bland handläggarna inom Regeringskansliet från andra kvartalet 1999 fram till september 2002 kan man konstatera att löneskillnaderna mellan män och kvinnor ökat i åtta av elva departement. Det är en mycket intressant och slående läsning.

Nu visar också en nyligen gjord kartläggning att det framför allt är kvinnor över 45 år som riskerar att halka efter. I tidningen Statstjänstemannen kunde man helt nyligen läsa: Är du kvinna över 45 och arbetar på Regeringskansliet är risken stor att din löneutveckling är sämre än dina kollegers. Jämsköldhetsminister Margareta Winberg slår ifrån sig i en kommentar: De strukturer som finns i samhället i övrigt finns också här. Om man inte kan sopa framför egen dörr, hur kan man då sopa på andra områden?

Fru talman! Vi har självklart mycket kvar att göra på jämsköldhetens område. Det gäller många olika områden i vårt samhälle. Lagar i all ära, men det viktiga måste ändå vara att vi försöker leva efter de lagar vi redan har. Vi måste dessutom ta vårt eget ansvar i alla sammanhang för att förändra de attityder och värderingar som trots lagar ofta innebär att människor diskrimineras och jämsköldheten inte finns där den borde finnas.

Anf. 176 CAMILLA SKÖLD JANSSON (v):

Fru talman! Det aktuella betänkandet handlar om mänskliga rättigheter. Det handlar om alla människors lika värde, om allas rätt till samma förutsättningar, rättigheter och skyldigheter, oavsett om man är kvinna eller man, svart eller vit, handikappad eller ej.

Det är viktiga frågor, som vi väl aldrig kommer att bli färdiga med. Vi måste hela tiden bevaka att de framsteg som gjorts håller i sig och att vi utvecklar både teori och praktik så att vi kan påverka utvecklingen åt rätt håll.

Nu är en större översyn av hela diskrimineringslagstiftningen på gång. Det är bra och nödvändigt, även om det också innebär att processer stannar av i avvaktan på utredningen. Det märks tydligt i dagens betänkande, vilket Stefan Attefall också var inne på, att många frågor nu hänvisas till den stora Diskrimineringsutredningen. Det handlar om transpersoner, ålder, funktionshinder med mera. Förväntningarna på den diskrimineringskommitté som nu sitter och arbetar är stora.

Utan att förringa andra diskrimineringsgrunder tänkte jag ändå mest ägna mig åt jämsköldhet mellan kvinnor och män. Det handlar om diskriminerande mönster – det har pratats om strukturer – som delar mänskligheten i två halvor där könet avgör om en individ ska ha stora eller små möjligheter att få makt, inflytande, bra jobb, bra lön och så vidare.

Trots att jämsköldhetsdebatten har några år på nacken, och medvetenheten får sägas vara rätt stor kring de frågorna, tappar vi ofta den självklara analysen och glömmer bort vad det handlar om, nämligen att det är kön som är det avgörande. Orsakerna till diskriminering i dessa frågor handlar till syvende och sist om vilket kön vi råkar födas till.

Om man lyssnar på debatten verkar det som om Tobias Billström tycker att det stora problemet är alla de korkar som han talade om. Det var ett fyndigt anförande, men analysen blir ändå märklig – att de politiska initiativen skulle skapa de nya problemen. Det är ingen analys som för saken framåt.

Stefan Attefall ägnade mycket tid till att gå igenom hur det ser ut i Regeringskansliet. Han vet allt om det och verkar tro att bristerna i Regeringskansliet på något sätt sprider ut sig och är orsaken till övriga brister. Jag hoppas att Attefall gör samma analys när det gäller det egna kansliet.

Jag är nämligen övertygad om att man i både kd:s och Vänsterpartiets kansli hittar dessa strukturer eftersom de är allmängiltiga.

Ett annat exempel på att man missar målet och tappar bort den självklara analysen – att kön är orsaken till diskriminering – är när de borgerliga partierna pratar om privatisering av vård och omsorg, alltså att privatisering skulle vara ett medel för att uppnå mera jämställda löner och komma till rätta med lönediskriminering. Då utgår man från att det är andra mekanismer än kön som avgör. Orsaken till att kvinnor har lägre löner än män skulle då bero på vilken arbetsgivare de har. På något annat sätt kan man inte tolka deras resonemang. Vad är det för sorts feminism? Är det borgerlig feminism?

Ja, borgerligt är det, men är det feminism? Det är tveksamt. I själva verket låter man nog snarare andra ideologiska perspektiv ta över och låtsas göra det hela till en jämställdhetsfråga, något som i själva verket skymmer jämställdhetstanken. Man tappar helt bort det faktum att diskriminering beror på kön.

Inte heller skulle en privatiseringsvåg, hur stor den än vore, bryta några maktmönster eller flytta fram kvinnors positioner. Tvärtom är det en politik som innebär att männen kan sitta i orubbat bo medan kvinnorna flyttar omkring och byter arbetsgivare och löser problemet på det sättet. Kanske är det lugnast så – vad vet jag?

En verklig förändring, en verklig jämställdhet, skulle vara både jobbig och hotfull eftersom det handlar om ett begränsat utrymme. Den dagen kvinnor på allvar kliver fram och tar för sig innebär med nödvändighet att männen måste avstå utrymme. Och är ni män som sitter här beredda att avstå makt och utrymme? Är ni beredda att på allvar dela utrymmet lika? Jag hoppas att det är så, och jag hoppas att det är så att även vi kvinnor är beredda att ta avgörande steg, för detta kostar på.

Det är ingen lätt uppgift att få till stånd verkliga förändringar eller att hitta de politiska redskapen och verktygen som vi behöver. Dagens jämställdhetspolitik har helt klart fört frågan framåt, inte minst när det gäller statistik. Det finns bra redovisningar av hur det ser ut i förhållandet mellan män och kvinnor när det gäller olika parametrar. Visst har den fört frågan framåt, men några maktmönster lyckas den inte bryta.

I det så kallade 121-punktsprogram som vi har som grund för samarbetet mellan Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet finns det ett längre avsnitt som handlar om att vrida jämställdhetspolitiken och göra den mer feministisk. Detta är ett spännande uppdrag och obruten mark.

Ingen vet väl riktigt var vi landar när det handlar om konkret praktisk politik. Ingen har alla svar där. Det har inte heller vi i Vänsterpartiet, även om jag tycker att jag har fog för att säga att vi ligger långt framme i de här frågorna.

Det vore värdefullt om fler deltog i det här arbetet. Jag skulle vilja ställa en ärlig, nyfiken fråga till Folkpartiet. Den handlar om er reservation. Jag tror att det är reservation nr 2. Det handlar om näringslivet. Där skriver ni att det är ”dags att använda politiken och skapa nya strukturer”. Det är en spännande formulering. Har ni något mer tänk bakom det? Det vore intressant om Tina Acketoft ville utveckla de tankegångarna i ett replikskifte. Som läget är nu i jämställdhetspolitiken är detta ett intressant förhållningssätt till de steg som vi måste ta vidare.

Fru talman! All diskriminering är oacceptabel. Det går inte att säga att någon form är värre än någon annan, men den stora samhällsdebatten handlar väl just nu om två större frågor, om jämsköldhet och om etnisk diskriminering. Det är väl också där vi har de verkligt stora problemen och de verkliga utmaningarna. Det handlar om att klara jämsköldheten och integrationen.

Som har påpekats från flera håll pågår det mycket arbete. Vi ska bland annat utvärdera jämsköldhetslagen. Som sagts håller man på att göra en översyn av hela diskrimineringslagstiftningen.

Men allt kan inte vänta. De flesta partier har ju reservationer och vill lyfta upp olika saker som man tycker ska behandlas med förtur.

En reservation som vi har handlar om rättegångskostnader vid diskrimineringsmål. Det vill jag särskilt lyfta fram. I dag riskerar den arbetslagare som inte har en organisation eller DO i ryggen att få betala dryga rättegångskostnader om man förlorar ett mål. Arbetsmarknadsutskottet besökte AD och såg just ett sådant mål för någon vecka sedan. I det fallet vågade de här tre männen ta risken. Men vi vet att människor ofta avstår från att över huvud taget driva frågan till rättslig prövning just därför att man riskerar att råka så illa ut ekonomiskt. Den reservationen vill jag yrka bifall till, och den har nr 24.

Anf. 177 STEFAN ATTEFALL (kd) replik:

Fru talman! En orsak till att vi har granskat Regeringskansliet är helt enkelt att vi har en känsla av att det ofta är mycket snack men lite verkstad i jämsköldhetspolitiken. Det är många fina artiklar på DN Debatt och den typen av forum, men man undrar vad som görs i praktiken. Vi anser att det finns mycket att göra innan man tar alltför stora ord i sin mun. Därav denna kritik av till exempel löneutvecklingen i Regeringskansliet – den går åt fel håll på åtta av elva departement – och den bristande utnämningsspolitiken.

Jag kan tala om för Camilla Sköld Jansson att vi faktiskt tittade efter hur det såg ut på vårt eget riksdagskansli under 2002. Vi kom fram till att vi faktiskt har en viss bristande jämsköldhet. Kvinnorna på vårt riksdagskansli tjänar 400 kr mer i genomsnitt än männen. Det ser alltså ganska bra ut för vår del. Jag hoppas att alla partier gör sådana granskningar och funderar på de här sakerna. Det jobbar vi med i vårt parti i alla fall.

Jag säger inte att det är lätt att lösa de här problemen, men när man tar så ruskigt stora ord i sin mun måste man också sopa bättre framför egen dörr.

Vänsterpartiet håller på med sitt halvsamarbete, eller vad man ska kalla det, med regeringen. Där är ni med på vissa områden men inte riktigt på andra. Om nu jämsköldhetspolitiken är så viktig för Vänsterpartiet, varför ser ni inte till att ni samarbetar fullt ut i de frågorna och deltar i utnämningsspolitiken, som exempelvis är en mycket central fråga i det här sammanhanget? Varför accepterar ni denna halvställning i samarbetet med regeringen? Det verkar som om ni inte vet riktigt själva vilket ben ni står på, om ni är i opposition eller i regeringssamarbete. Ni måste ta ansvar fullt ut för den förda politiken. Ni är ansvariga för den. Ni tillåter regeringen att föra den politik den för, oavsett om ni sedan gör det passivt eller aktivt.

Anf. 178 CAMILLA SKÖLD JANSSON (v) replik:

Fru talman! Det är bra att Stefan Attefall vill att vi ska ta ett ännu större ansvar. Jag tror att det kanske i och för sig skulle vara bra just när det gäller jämsköldhetsfrågor. Men regeringsarbetet handlar ju om lite olika saker. När det gäller de politiska frågorna menar jag att vi samarbetar på ett mycket bra sätt, både brett och djupt. Det gäller inte minst utifrån det 121-punktsprogram som jag nämnde inledningsvis.

Sedan tycker jag också, precis som Attefall, att vi självfallet ska titta på hur vi gör själva och hur det fungerar i Regeringskansliet. Men jag tror att det skulle vara bra om ni i kd är medvetna om att ni ägnar mycket tid åt detta. Varenda gång jämsköldhetsfrågorna debatteras ägnar ni 80 % av era anföranden till att mala om hur det är i Regeringskansliet. Jag tror att till och med kd har mer att komma med i jämsköldhetsfrågorna än att älta hur det är i Regeringskansliet.

Anf. 179 STEFAN ATTEFALL (kd) replik:

Fru talman! Problemet med Vänsterpartiet är att ni alltid försöker äta kakan och samtidigt behålla den. I det här betänkandet har ni exempelvis ett antal reservationer. Samtidigt ska ni försöka försvara det här samarbetet. Det är just detta som skapar frustration hos många människor. Man vet inte var man har Vänsterpartiet. Jag tycker att ni ska välja sida: antingen fullt ut ta ansvar för den politik som förs och stå för detta ansvar, eller gå i opposition. Men ni försöker hela tiden spela på två planhalvor samtidigt i rädslan för att ni ska tvingas ta ett för stort ansvar. Ni inser att det finns en hel del brister i regeringen på det här området.

När utvecklingen går tvärtemot vad regeringen säger på DN Debatt och i talarstolar måste man kritisera den för detta. Det är det vi kristdemokrater gör.

Anf. 180 CAMILLA SKÖLD JANSSON (v) replik:

Fru talman! Jag är ledsen om Attefall är bekymrad över att vi har reservationer samtidigt som vi samarbetar. Jag är inte det, och Vänsterpartiet är det inte heller. Jag har väldigt svårt att tro på den här stora frustrationen. Du säger att det ska komma mejl från väljare som är så bekymrade över att vi har reservationer i betänkandet. Så ser det naturligtvis inte ut.

Min bedömning och vår uppfattning är att samarbetet fungerar på ett mycket bra sätt när det gäller jämsköldhetsfrågorna.

Anf. 181 TOBIAS BILLSTRÖM (m) replik:

Fru talman! Camilla Sköld Jansson hävdade att det är politiken som skapar lösningar i något slags omvänt resonemang till vad jag sade. Då måste jag naturligtvis hänvisa till den amerikanske presidenten Ronald Reagan, som sade: *Government is not the solution to our problem. Government is the problem*. Det är lite det som är kärnan i kvoteringsdiskussionen.

Jag menar att den skillnad som utgör avståndet mellan Moderaterna och Vänsterpartiet framför allt handlar om synen på kvoteringen. Vänsterpartiet menar hela tiden att det är en fråga om att försöka få in fler kvinnor i olika sammanhang bara därför att de är kvinnor. Där finns det en väldigt stor skillnad mellan våra två partier. Kvoteringsivarna bortser till exempel ifrån att fler kvinnor i bolagsstyrelserna runtom i landet bara

innebär att dessa kvinnor får mer makt och inte att alla kvinnor i samhället får mer makt. Fler kvinnor i bolagsstyrelserna förbättrar alltså inte övriga kvinnors situation. Den förbättras genom att diskrimineringen i samhället, den öppna och den dolda, upphör. Jag skulle aldrig drömma om att här i kammaren försöka bortse från det faktum att det manliga perspektivet i samhället, till exempel när det gäller historieskrivningen, har varit alldeles för dominerande. Självfallet är det dags att ändra på den saken. Men det sker ju i ett samtal mellan medborgarna, inte genom att Vänsterpartiet kommer uppifrån och med hjälp av kammaren och de röster ni förfogar över dikterar en lagstiftning.

Frånvaro av diskriminering, Camilla Sköld Jansson, ger män och kvinnor samma och lika rättigheter. Frånvaro av diskriminering ger ett jämställt samhälle. Det är det som är skillnaden mellan Vänsterpartiets perspektiv och det moderata perspektivet, mellan den feminism som du företräder och den frihetliga feminism som jag representerar.

Anf. 182 CAMILLA SKÖLD JANSSON (v) replik:

Fru talman! Jag tror att det är på två fält som vi skiljer oss åt. Det ena är kvotering, och det andra är synen på om detta är individuellt eller strukturellt. Där tror jag också att vi skiljer oss. I själva verket kanske Moderaterna skiljer sig från alla övriga partier genom att enträget hävda att det är ett individuellt problem.

Kvotering menar vi är ett mycket verkningsfullt instrument, och det är viktigt. Man kan inte bara avfärda detta. Om vi i teorin skulle lyckas med att alla styrelser och församlingar hade 50 % män och 50 % kvinnor kan man inte bara rycka på axlarna och säga att det ju är bra för de kvinnor som sitter där. Vad det handlar om är att om vi har 50/50 så har kvinnor och män, i praktiken och teorin, samma möjligheter att få viktiga uppdrag, och det är väsentligt.

Kvotering är inget problem så länge man är övertygad om att det finns lika många kompetenta kvinnor som män, och det menar vi att det gör. Därför är det både rimligt och relevant med kvotering.

Anf. 183 TOBIAS BILLSTRÖM (m) replik:

Fru talman! Jo, det är ett enormt problem om kvoteringen skulle vinna insteg före samtalet, före dialogen och före attitydförändringarna. Det är precis vad vi moderater är rädda för. Jag står i kontrast till Camilla Sköld Janssons uppfattning, och det gör hela mitt parti också. Vi anser att grunden för en förändring i samhället alltid är att de enskilda individerna får mer att säga till om. Camilla Sköld Janssons uppfattning att 50/50-procentslösningen skulle vara en garanti för att kvinnor får mer att säga till om är därför lika absurd som jämställdhetsmärkningen.

Som jag visade nyss i debatten med Tina Acketoft går man naturligtvis inte, om den enskilda arbetsplatsen har 50 % kvinnor och 50 % män och den balansen förändras, från att ha en jämställd arbetsplats till att ha en mindre jämställd arbetsplats om man hade det från början. Då är vi tillbaka vid attitydförändringen igen.

Grunden för vårt agerande här i kammaren är att all diskriminering bör behandlas lika av lagstiftarna. Camilla Sköld Jansson sade tidigare att allting handlade om kön. Det gör det visst inte! Det finns andra saker som spelar in i det här perspektivet. Därför är vi rädda för vad som

kommer att hända om kvoteringen vinner insteg på andra områden, vilket nu den europeiska unionen signalerar. Vad kommer att hända i en situation där en svart, kristen, handikappad kvinna i 50-årsåldern ställs emot en vit, homosexuell ung man som bekänner sig till islam och som har gjort värnplikt? Svara på den frågan, Camilla Sköld Jansson! Vilken av de olika diskrimineringsgrunder som jag räknade upp är det i så fall som ska gälla?

Anf. 184 CAMILLA SKÖLD JANSSON (v) replik:

Fru talman! Jag sade att diskrimineringsfrågor som handlar om jämställdhet mellan kvinnor och män handlar om kön. Det var det jag sade, inte att det inte fanns andra diskrimineringsgrunder. När man pratar om jämställdhet mellan kvinnor och män ska man komma ihåg att diskrimineringen handlar om vilket kön man råkar födas till.

Sedan resonerar Tobias här som om att vara för kvotering utesluter allt annat. Så är det ju inte. Kvotering är ett redskap, och påverkan när det gäller attityder och värderingar är ett annat redskap. När det gäller det här med samtalet tror jag inte på det. Ta till exempel föräldraförsäkringen. När föräldrarna sitter hemma vid köksbordet och ska samtala sig fram till en gemensam lösning visar det sig ju rätt snart att det finns mekanismer som gör det svårt att vara jämställd. Mannen har högre lön och förlorar mer inkomst om han är hemma. Han har kanske en arbetsgivare som inte accepterar att han är hemma. Kvinnan å sin sida känner krav på sig att vara hemma utifrån sin kvinnoroll.

Vi menar att samtalet behövs. Det behövs attitydpåverkan och opinionsbildning. Det behövs en massa saker. Men det behövs också politiska redskap, till exempel kvotering, både när det gäller fördelning av styrelseplatser och när det gäller föräldraförsäkring.

Anf. 185 TINA ACKETOFT (fp) replik:

Fru talman! Jag blir lite rädd, för det verkar som om man i Regeringskansliet blandar ihop detta med mål och medel. Folkpartiet gör inte det. Som socialliberal skulle jag aldrig när det gäller jämställdhetsfrågor kunna säga att privatiseringen är ett mål. Privatiseringen är ett medel för att nå målet, det vill säga jämställdhet.

Jag är inte så mycket för statistik som sanningsvittne. Men kan inte Camilla Sköld Jansson om inte erkänna så åtminstone se det faktum att anställda inom privat vård och skola faktiskt mår bättre och tjänar mer rent statistiskt? Det är inte säkert att det är en sanning, men rent statistiskt är det så.

Varför motsätter man sig då detta så paniskt hela tiden? Jag säger inte att det är den enda lösningen. Det finns fina exempel på att det offentliga faktiskt också har nöjda och glada människor anställda. Södersjukhuset här i Stockholm ska tydligen vara ett sådant exempel. Där arbetar man faktiskt enligt en gammal privat småföretagstanke, det vill säga ökad delaktighet och friare arbetstider.

Privatiseringen är alltså inget mål för jämställdhetsarbetet utan ett medel. Sedan kan den vara ett mål i andra frågor, men det är en annan sak.

Sedan vill jag tacka för det du sade var en ärlig och nyfiken fråga. Jag hoppas att vi kan ställa oss sådana här så att vi kan föra det här samhället

vidare. Det gällde vår diskussion med näringslivet. Vi pratade om en aktiv opinionsbildning och kom då in på jämställdhetsmärkningen som ett sätt att nå denna aktiva opinionsbildning. Likaså gällde det krav på större företag att redovisa jämställdheten och förstärka jämställdhetsplanerna i sina årsredovisningar, precis som man i dag har miljöredovisning, vilket har satt i gång en aktiv opinionsbildning i samhället. Det var vår tanke bakom det hela.

Anf. 186 CAMILLA SKÖLD JANSSON (v) replik:

Fru talman! Även för oss är vård, skola och omsorg i offentlig regi ett medel. Vi tycker att det ska vara ett gemensamt samhällsansvar att tillhandahålla de här viktiga välfärdstjänsterna och att man ska få dem utifrån behov, inte utifrån plånbok och så vidare. Att de är i offentlig regi tjänar också ett jämställdhetssyfte. Det som i många andra länder är obetalt arbete gör man här till betalt arbete. Även om vi kan vara kritiska till att kvinnor fortfarande utför samma sysslor, så att säga, gör man det ändå utifrån en yrkesroll och utifrån att man får ett ekonomiskt oberoende. Även för oss är alltså vård, skola och omsorg i offentlig regi ett medel.

Någon statistik på att det skulle lösa jämställdheten att privatisera kan ni dock inte visa. Det ni lyckas visa handlar om enskilda yrkesgrupper. Sjuksköterskorna kanske har fått upp sina löner, men vårdbiträden och undersköterskor har inte fått det. Jag tittade senast i dag på JämO:s hemsida över aktuell statistik när det gäller lönefrågan. Först hade man siffror på hur det såg ut generellt på arbetsmarknaden, sedan hur det såg ut i den privata sektorn och i den offentliga sektorn. Där var det tydligt: I privat sektor är löneskillnaderna större än i offentlig sektor. Det här sambandet finns alltså inte.

Jag menar också att detta är att skjuta förbi målet. Anledningen till att kvinnor har låga löner är inte arbetsgivarna. Kvinnor har låga löner därför att de är kvinnor.

Anf. 187 TINA ACKETOFT (fp) replik:

Fru talman! Där är vi helt överens: Det är systemet det är fel på, inte den enskilda kvinnan.

Vi kan dock se det i det lilla perspektivet också. Om vi jämför till exempel en friskola med en kommunal skola ser vi att de anställda på friskolan har bättre löner och bättre arbetsvillkor. Friskolan har en mer nöjd personal. Det är statistik. Vi hade tydligen läst olika statistiska rapporter, men som jag ser och upplever det i min vardag ger detta valfrihet såväl för mig som förälder och mina barn som för den anställda. Och inte kan väl valfrihet vara ett handikapp! Inte kan väl valfrihet vara en nackdel!

Återigen: Jag säger inte att detta är den enda lösningen på jämställdhetsproblemen. Det är en liten del i det hela.

Anf. 188 CAMILLA SKÖLD JANSSON (v) replik:

Fru talman! I EU pratar man också ofta om det här perspektivet. Man kritiserar Sverige för att vi har en sådan könssegregerad arbetsmarknad och kommer in på att ifrågasätta den offentliga sektorn. Här menar jag att det är intressant att titta på hur det ser ut i andra länder där man inte har offentlig sektor. Är det ingen könssegregering där? Är det så att i länder på kontinenten jobbar männen på dagis och fritis mycket mer än vad man

Prot. 2002/03:61
19 februari

*FN-konventionen mot
kvinnodiskriminering,
jämställdhetsfrågor
och andra diskrimine-
ringsfrågor m.m.*

gör här? Nej, så är det ju inte. Där har man en annan könssegregering, som handlar om att kvinnorna är hemma och inte ute på arbetsmarknaden. Därför är offentlig sektor en grundbult i den relativa jämställdhet som vi ändå har nått i Sverige. Den kommer vi att försvara med näbbar och klor.

Återigen: Gå in och titta på hur lönestatistiken ser ut! Det är inte så att privat sektor är något undantag. Även där diskrimineras kvinnor helt enkelt därför att de är kvinnor.

Anf. 189 CLAES VÄSTERTEG (c):

Fru talman! Till att börja med vill jag yrka bifall till reservationerna 8 och 25. Givetvis står vi bakom de övriga reservationer som vi har avgett.

Den 6 oktober 1998 lät det så här i denna kammare: "Män och kvinnor har fortfarande olika möjligheter till både inflytande och inkomst. Ett jämställdhetsperspektiv måste genomsyra hela politiken i alla delar av samhället. Kvinnligt företagande och minskad könsuppdelning av arbetsmarknaden eftersträvas."

Den 14 september 1999 lät det som följer: "Oskäligen löneskillnader mellan könen måste bekämpas i nära samarbete med arbetsmarknadens parter."

De minnesgoda har kanske räknat ut att det här är citat ur regeringsförklaringar som avgetts av den socialdemokratiska regeringen.

När man blickar tillbaka på de här åtta åren som det svenska folket har haft Vänstern vid makten kan inget annat konstateras än att det har varit mycket snack och lite verkstad. Vi har hört fagert tal om kvinnor i offentlig sektor, om världens mest jämställda regering, om andra perspektiv och kvinnliga värderingar. Men har det egentligen blivit någon skillnad de här åtta åren?

Under åtta år har löneskillnaderna mellan män och kvinnor fortsatt att öka. Kvinnors sjukskrivningar har nästan tredubblats. Nästan var fjärde kvinna var i fjol utsatt för våld. Inte ens var sjätte vd i de statliga bolagen är en kvinna.

Kampen för jämställdhet har pågått under en lång tid, och om vi ska hålla samma tempo i framtiden som vi nu håller lär den få hålla på ytterligare ett par hundra år.

Fru talman! Att vissa samhällsgrupper på olika sätt diskrimineras är ett faktum. Orsaken är just grupptillhörigheten. Kvinnor är den största gruppen som är utsatt för just en sådan strukturell underordning.

Jämställdhet handlar om att alla ska ha lika villkor, men inte att utfallet blir detsamma. Olikheter mellan människor kommer alltid att finnas, men de ska bero på den egna insatsen, den egna kompetensen eller de egna valen, inte på en strukturell diskriminering. Den individuella friheten ska vara stor samtidigt som de frihetsinskränkningar som kvinnor som grupp är utsatta för försvinner.

Att åstadkomma rättvisa löner är en nyckelfråga i arbetet för att förbättra jämställdheten. Trots mängden av fagert tal ökar som sagt löneklyftorna. Kvinnor tjänar fortfarande 18 % mindre än män. Det kan väl inte vara så att kvinnor ska behöva byta kön för att få högre lön?

Vi har i Sverige en arbetsmarknad som är en av de mest segregerade i västvärlden. Över hälften av alla yrkesverksamma kvinnor, men bara en av tio män, återfinns i den offentliga sektorn, och i den offentliga sektorn

är det vi som politiker som är den direkta arbetsgivaren. Trots detta politiska inflytande har inte utvecklingen gått mot mer rättvisa löner mellan kvinnor och män.

Inte heller har Arbetsdomstolen varit framgångsrik i arbetet för att nå fram till rättvisa löner för kvinnor och män. Centerpartiet vill därför kraftigt stärka de rättsliga instrumenten för att komma åt diskriminering och orättvisa löner.

Eftersom skadeståndsbeloppen i svensk rättspraxis av tradition är relativt blygsamma lönar det sig ofta för arbetsgivarna att fortsätta lönediskriminera. Även om en och annan väcker åtal tjänar man ändå mycket mer på att betala låga löner än vad de enstaka skadestånden kostar. Detta kan inte vara rätt. Därför vill vi i Centerpartiet ge domstolarna möjlighet att döma ut rejält högre skadestånd. Det skulle vara ett verksamt hot mot de arbetsgivare som fortsätter att lönediskriminera.

Ytterligare ett effektivt instrument kan vara att införa grupptalan.

Lika löner kräver högre löner för kvinnor. Det tror jag att vi alla är överens om. Ett sätt att nå dit är att öka konkurrensen om kvinnors arbetskraft. Konkurrens om arbetskraften får vi bara genom ökad mångfald, även i den offentliga sektorn.

Vårdbiträden, lärare, sjuksköterskor och läkare ska inte bara få utan uppmuntras att vara med och driva verksamheten. Vi vill därför införa skärpt utmaningsrätt där anställda vid en enhet får möjlighet att lägga bud på att ta över verksamheten.

Det är även dags att göra det lättare för alla att få F-skattsedel. Dagens regler kring F-skattsedel slår mycket orättvist och omöjliggör ofta för kvinnor i vårdsektorn att starta företag. Som exempel betraktas läkare som utförare av självständigt arbete och kan starta en egen verksamhet, medan en sjuksköterska som vill göra samma sak hindras i sitt arbete.

När läkarprofessionen klassas som ett mer självständigt arbete än sjuksköterskeyrket uppenbarar sig en attityd som inte bara är verklighetsfrämmande utan även grovt missgynnar kvinnors möjligheter.

Fru talman! Ibland kan man också fråga sig vad som händer med männen när barnen kommer. Det mest jämställda förhållande kan backa flera steg när man får barn. Helt plötsligt börjar mannen jobba ännu mer, och kvinnan får huvudansvar för barnen, matlagning, städning, kontakter med dagis och skola. Dessutom drar kvinnor ofta ned på sina egna fritidsaktiviteter, medan männen fortsätter precis som innan.

Men bara för att kvinnor kan bli gravida och föda barn betyder det inte att kvinnor ska ha huvudansvaret för barn och familj. Om vi män inte kan förknippas med föräldrarollen blir faderskapet osynligt. Det leder till frågeställningar om att män inte har samma förmåga att ta hand om barn och familj som kvinnor har.

Enligt den senaste statistiken från Riksförsäkringsverket tog papporna ut 15 ½ % av föräldraledigheten. Det här är statistik som tydligt visar att det är mycket som behöver göras. Därför är regeringens brutna vallöfte om att höja taken i föräldraförsäkringen ett slag i ansiktet på många nuvarande och framtida barnfamiljer. Det här sveket kommer inte direkt att göra det lättare att få ett jämställt Sverige.

Det faktum att kvinnor i allmänhet tjänar mindre än män leder inte bara till skillnader i konsumtionsförmåga. Det framträder också som en av de huvudsakliga orsakerna till ojämställdheten i familjelivet eftersom

Prot. 2002/03:61
19 februari

*FN-konventionen mot
kvinnodiskriminering,
jämställdhetsfrågor
och andra diskrimine-
ringsfrågor m.m.*

privatekonomiska skäl bidrar till att den oftast lägre avlönade kvinnan tar ut största delen av föräldraledigheten. Därför kommer kvinnan naturligtvis också efter i inkomst- och karriärutveckling.

Många unga kvinnor har i dag problem att komma in och etablera sig på arbetsmarknaden. Efter graviditet och föräldraledighet riskerar många att släpa efter både ekonomiskt och karriärmässigt. Det är därför inte konstigt att barnafödandet skjuts allt längre upp i åldrarna och att viljan att skaffa barn har förändrats.

Vi i Centerpartiet vill se ett ökat självbestämmande och ökade möjligheter att kombinera familjeliv och arbetsliv. Därför är det nödvändigt att öka incitamenten för både män och kvinnor att vara hemma.

Sverige behöver en sammanhållen jämsköldhetspolitik som genomstrar alla beslut och inte, som i dag, spretar åt alla möjliga håll. Avslutningsvis kan jag inte annat än konstatera att det trots allt verkar vara lättare att promenera på månen än att skapa ett samhälle där kvinnor och män har lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter.

Anf. 190 CAMILLA SKÖLD JANSSON (v) replik:

Fru talman! Jag tänkte återkomma till den diskussion vi hade tidigare om att privatisera. Claes Västerteg tar också upp att privatisering skulle vara lösningen på allt. Jag vill bara påminna om hur statistiken ser ut. Den privata sektorn har inte mindre lönediskriminering än offentlig sektor har.

Jag tycker som sagt att det är andra ideologiska skäl man driver när man lägger fram det här förslaget. Jag tycker att det är samma tankefel när man resonerar om att läkare minsann kan starta eget men inte sjuksköterskor. Claes Västerteg tänker läkare lika med män och sjuksköterskor lika med kvinnor. Där måste uppgiften vara att se till att både kvinnor och män är läkare och att både kvinnor och män är sjuksköterskor. Jag tycker att man bommar i analysen.

Anf. 191 CLAES VÄSTERTEG (c) replik:

Fru talman! Först och främst privatiseringen: Precis som Folkpartiet ser jag den inte som ett mål utan som ett medel att nå ökad jämsköldhet. Det sade jag precis i mitt anförande. Jag tror inte att vi kommer längre i den debatten.

Möjligheten för läkare och sjuksköterskor att få F-skattsedel är ett tydligt exempel på vad som har hänt i ett rättsfall i Sverige. Jag vill inte gå in mer på det och säga vad det är, för jag är medveten om att man kan bli avbruten här i kammaren om man går in på rättsfall. Vi ska skilja den lagstiftande makten från den dömande makten. Men det är trots allt fler män som är läkare i dag än det är kvinnor som är läkare. Och det är fler kvinnor som är sjuksköterskor än det är män som är sjuksköterskor. Då kan inte jag annat än dra slutsatsen att sjuksköterskor har svårare att få F-skattsedel, att det ligger en bristande jämsköldhet bakom det och ett uns av diskriminering.

Anf. 192 CAMILLA SKÖLD JANSSON (v) replik:

Herr talman! Jag kan inte annat än hålla med om att flest män är läkare och flest kvinnor är sjuksköterskor. Min poäng är att problemet inte är att läkare har möjlighet att etablera sig privat och sjuksköterskor inte

har det. Det är inte där jämställdhetsproblemen ligger. Jämställdhetsproblemen ligger i att män och kvinnor söker sig till olika yrkesgrupper och att det är där man måste skjuta in sig.

Mitt ifrågasättande av privatisering handlar inte om huruvida den är mål eller medel, utan jag ifrågasätter den som medel också. Offentlig sektor är en grundbult för den relativa jämställdhet vi har uppnått, och det finns inget som tyder på att privat verksamhet är mindre könsdiskriminerande än offentlig verksamhet. Diskrimineringsgrunden handlar fortfarande om att kvinnor på grund av kön har sämre förutsättningar. Den når man inte med en privatiseringsdebatt.

Anf. 193 CLAES VÄSTERTEG (c) replik:

Herr talman! Jag håller med Camilla Sköld Jansson om att det är strukturen som det i många stycken är fel på.

Låt oss börja i privatiseringsändan. Jag ser det hårda motstånd som bland annat Vänsterpartiet har mot en ökad mångfald i den offentliga sektorn. Det kan också ses ur synvinkeln varför kvinnor i dag inte ska ha samma möjlighet att välja olika arbetsgivare som män trots allt har. Det här kan vara ett steg att få en ökad jämställdhet men också få mer av lika löner.

Jag tappade totalt bort läkardelen. Jag ber om ursäkt.

Anf. 194 ULF HOLM (mp):

Herr talman! Om två veckor är det den 8 mars, det vill säga den internationella kvinnodagen då framför allt kvinnor demonstrerar över hela världen för sina rättigheter.

Jämställdhet är en mänsklig rättighet, som också finns inskrivet i FN:s stadgar och som mer än 180 länder har skrivit under. Det är därför viktigt att vi naturligtvis godkänner regeringens proposition. Ingen tidigare har talat om regeringens proposition gällande FN-konventionen mot kvinnodiskriminering. Vi från Miljöpartiet tycker att det är bra att vi äntligen införlivar konventionen i Sverige. För Miljöpartiet är jämställdhet och diskriminering oerhört viktiga frågor. Det förklarar kanske också att det finns många motioner inom detta område.

På gott och ont går det att konstatera, vilket vi gjorde i utskottet, att majoriteten yrkar avslag på i stort sett allting. Vi skulle vilja att några frågor påskyndas redan nu. Gott. Det är bra att det pågår en stor samlad översyn över samtliga diskrimineringsfrågor så att vi kan ta ett samlat grepp kring alla dessa frågor.

Ett viktigt undantag finns dock i arbetsmarknadsutskottet. Det är frågan om diskrimineringstvister ska avgöras i allmän domstol eller som i dag i Arbetsdomstolen. Miljöpartiets grunduppfattning är att diskrimineringstvister inte bör avgöras i Arbetsdomstolen utan i stället ska flyttas över till allmän domstol. Huvudinvändningen är mycket omdiskuterad, men dagens system innebär en jävssituation, som vi anser finns i just Arbetsdomstolen.

Majoriteten av ledamöterna i Arbetsdomstolen består av företrädare för arbetsgivarna och de fackliga representanterna, vilket innebär att det är samma företrädare som förhandlar fram kollektivavtalen som ska lösa tvisterna om desamma – till exempel lönediskriminering. Det innebär ganska tydligt en jävssituation. Det är inte lämpligt att dessa parter ska ha

Prot. 2002/03:61
19 februari

*FN-konventionen mot
kvinnodiskriminering,
jämställdhetsfrågor
och andra diskrimine-
ringsfrågor m.m.*

någon sorts tolkningsföreträde. Det är inte svårt att räkna ut att det ligger i både arbetsgivarernas och de fackliga företädarnas intresse att försvara de kollektivavtal som har slutits. Det är just de kollektivavtal som kanske också befäster den lönesituation som vi kritiserar utifrån en jämställdhetsaspekt.

För oss i Miljöpartiet har jämställdhetsfrågorna stått högt på den politiska dagordningen. Det är därför viktigt att komma till rätta med de problem som finns med Arbetsdomstolen. Därför är det bra och viktigt att samtliga ledamöter i utskottet har ställt sig bakom tillkännagivandet från riksdagen att frågan om forum för diskrimineringstvister blir belyst i Diskrimineringsutredningen. I utskottets ställningstagande står det också tydligt, vilket jag hoppas framgår för mottagaren, att utskottet anser att utredningen noga bör överväga de olika förslag som har förts fram i frågan. Sedan får vi hoppas att resultatet av utredningen blir till majoritetens belåtenhet i denna kammare. Men vi ska inte föregå utredningens förslag.

Vi i Miljöpartiet har drivit frågan om jämställdhet i flera år. Vi har väckt motioner om bland annat jämställdhetsmärkning av varor och tjänster. Det är en fråga som har diskuterats tidigare.

Upprinnelsen är en motion av Barbro Feltzing i Miljöpartiet om att kvinnor ska få medicin i doser som är utprövade på kvinnor och tar hänsyn till den kvinnliga kroppen. Utredningen har lämnat ett betänkande med förslag till certifiering av en frivillig jämställdhetsmärkning. Det är viktigt att påpeka detta. Det kan inte vara så att för medicin som kvinnor ska använda utgör testgruppen unga män. Det är inte riktigt tanken. Frågan har nu blivit alltmer uppmärksammas, och det är bra. Kvinnor som kommer in för hjärtinfarkt ska inte behandlas med doser tänkta för män.

I Miljöpartiets motion tar vi även fram att reklam ska bli föremål för jämställdhetsmärkning. Därför vill jag yrka bifall till reservation nr 10.

Jag vill också yrka bifall gällande två andra diskrimineringsfrågor, nämligen reservation 23 om diskrimineringslagstiftning gällande transsexuella samt reservation 26 om sekretess i samband med anmälningar om diskriminering.

När det gäller flerpartimotionen om transsexuella är det viktigt att framhålla att transpersoner har ett mycket svagt rättsligt skydd i dagens samhälle. Det är något som vi alla bör ta fasta på. Vi har därför just föreslagit att transpersoner ska införlivas i lagen om förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning.

Samtidigt tycker vi i Miljöpartiet att det uppmärksammas domslutet i EG-domstolen gällande uppsägning av transsexuella personer införlivas i svensk lagstiftning. Målet i EG-domstolen är mycket intressant. Det gällde en transsexuell person som blev uppsagd från sitt jobb på grund av könsbyte. EG-domstolen konstaterade att uppsägningen stred mot förbudet mot könsdiskriminering i EU:s likabehandlingsdirektiv. Det är synd att riksdagsmajoriteten inte vill ge regeringen i uppdrag att återkomma till riksdagen med förslag på att införliva detta i svensk lagstiftning.

Jag vill slutligen yrka bifall till reservation nr 15. Det gäller en motion från Miljöpartiet där vi tycker att arbetsgivare med mer än tio anställda ska ha mångfaldsplaner där såväl rekryteringspolicy som strategi mot diskriminering ska ingå som två komplement. Vi tror att det är viktigt att arbetsgivare på ett systematiskt sätt tar sig an diskrimineringsfrågorna. Genom att ta fram särskilda mångfaldsplaner innehållande kon-

kreta mål tror vi att ytterligare steg kan tas framåt för att minska förekomsten av diskriminering på våra arbetsplatser – privata såväl som offentliga.

Anf. 195 BRITTA LEJON (s):

Herr talman! Kvinnor diskrimineras på den svenska arbetsmarknaden. Den kvinnliga halvan av arbetskraften tjänar 82 % av vad männen tjänar. Kvinnor har korta, otrygga jobb. Kvinnor drabbas i högre grad än män av ohälsa. Kvinnor har deltidsjobb fast de vill ha heltid. Kvinnor saknas på toppositionerna. Kvinnor får lägre pension.

Bilden av den svenska arbetsmarknaden är så orättvis, så ineffektiv och så föråldrad. Vad vi ser är att vi, drygt 80 år efter den kvinnliga rösträttens införande, efter decennier med barnomsorg och jämställdhetslagstiftning, och efter att ha fått motta första pris som världens mest jämställda land, fortfarande har en skrämmande uppdelning mellan kvinnors och mäns villkor på svensk arbetsmarknad. Det handlar om makt, makt och resurser. Det är männen som fortfarande har de ekonomiska medlen och makten.

I dag debatterar och beslutar Sveriges riksdag om jämställdhet och arbetsmarknad. Mot den bakgrund som jag tecknade inledningsvis är det en mycket angelägen debatt.

Det är ju också så att villkoren i arbetslivet sätter starka avtryck på vilket liv som vi människor lever även utanför arbetet. Det goda arbetet, som förutom en rimlig lön också ger möjlighet till inflytande och personlig utveckling, ger kraft, ork och förmåga till ett innehållsrikt och gott liv även utanför arbetet.

Bristen på jämlika villkor på den svenska arbetsmarknaden begränsar och förminskar svenska kvinnors liv. Bristen på jämlika villkor gör också Sverige till ett fattigare land. Tänk så mycket initiativkraft, så många goda idéer och beslut som vi går miste om! Ojämlikheten måste tas på största allvar. Alla vi som på något sätt är beslutsfattare måste anta denna utmaning. Vi måste – inom både politik och näringsliv – inse ojämlikhetens betydelse, inse ojämlikhetens sprängkraft, som Camilla Sköld Jansson har varit inne på tidigare här i dag. Och vi måste agera därefter.

Herr talman! Vi måste göra precis som kloka feminister och politiker har gjort före oss. Det handlar om förmågan att se verkligheten sådan den är, att tillsammans med andra bilda opinion för förändring, att glädjas över de framsteg som görs och att inte ge upp utan att uthålligt, uthålligt fortsätta att arbeta framåt. När vi i dag behandlar bristerna i den svenska jämställdheten på den svenska arbetsmarknaden gör vi det utifrån en styrkeposition. Vi befinner oss i ett av världens mest jämställda parlament i världens mest jämställda land. Kampen för jämställdhet har varit, och är, intimt sammanlänkad med kampen för demokrati. Tack vare tidigare generationers outtröttliga arbete har villkoren för både mäns och kvinnors liv förbättrats oerhört i Sverige.

Mycket har också förbättrats på senare år. Det har blivit fler kvinnor i ledningarna för de offentliga verksamheterna. Vi har gått från 3 % år 1990 till 31 % nu. Vi har lyckats minska deltidsarbetslösheten inom vård och omsorg med 15 000 bara de senaste tre åren. Vi har förstärkt lagstiftningen och resurserna till jämställdhetsarbetet. Och inte minst viktigt:

Prot. 2002/03:61
19 februari

*FN-konventionen mot
kvinnodiskriminering,
jämställdhetsfrågor
och andra diskrimine-
ringsfrågor m.m.*

Medvetenheten om de strukturer och maktförhållanden som råder ökar genom den debatt som förs.

När jag då lyssnar på inläggen som framförs under den här debatten, särskilt från Moderaterna och Kristdemokraterna, blir jag lite bekymrad. Vakna upp ur er törnrosasömn och inse att er politik inte leder till de förbättringar som ni så varmt pratar om! Det handlar om strukturer och maktförhållanden, inte om att skuldbelägga enskilda individer.

Det är mycket tillfredsställande att kunna konstatera den mängd av åtgärder som nu vidtas för att komma till rätta med diskrimineringen på svensk arbetsmarknad. Förra våren gavs docent Anna Wahl i uppdrag att kartlägga kvinnors deltagande på lednings- och styrelsenivå i svenskt näringsliv. Hon ska beskriva de hinder och strukturer som hindrar en positiv utveckling, och hon ska föreslå åtgärder – vilket kan behövas, eftersom det i 335 börsnoterade företag enbart fanns sex kvinnliga vd:ar. Utredarens förslag väntas till kvinnodagen den 8 mars i år.

Den bristande jämställdheten i näringslivet har också tilldragit sig internationell uppmärksamhet. FN:s kommitté mot kvinnodiskriminering har kritiserat oss för detta. Det är också ett område som nuförtiden röner mycket debatt och också ett antal initiativ från näringslivet självt. Här kan vi i riksdagen också se fram mot ett förslag från regeringen om krav på redovisning av könsfördelningen i företagens årsberättelser.

En annan oerhört angelägen fråga – som berör det stora flertalet svenska kvinnor och män – är varför könssegregeringen på den svenska arbetsmarknaden består. Också här har regeringen aviserat en utredning. Svensk arbetsmarknad och lönesättning riskerar att aldrig bli riktigt jämställda om vi inte bättre än i dag lyckas luckra upp dessa strukturer och förstå orsakerna bakom. Den låga värderingen av kvinnors arbete är en av de mest brännande frågorna just nu. Och självklart: Regeringens och myndigheternas, bland annat Jämställdhetsombudsmannens olika initiativ, har varit och kommer fortsatt att vara mycket viktiga. Men vi måste också se ett intensifierat ansvarstagande från arbetsmarknadens parter. Det handlar om strukturer och värderingar – och vi har mycket kvar att göra i Sverige.

Herr talman! Insikten om att världens kanske mest jämställda land fortfarande har lång väg kvar att gå är uppförande. Jag ser fram mot den handlingsplan om jämställdhetspolitiken som ska presenteras för riksdagen i maj. Den kommer att behandla jämställdhetsfrågor inom en mängd områden, bland annat arbetsmarknad, och hela syftet är att på ett mer systematiskt sätt angripa bristerna i jämställdheten. Där har vi anledning att förvänta oss nya initiativ.

Nya konstruktiva åtgärder kan vi också förvänta oss av den sittande Diskrimineringsutredningen, som ser på möjligheterna till en mer sammanhållen lagstiftning, som ser hur våra samlade myndighetsresurser bäst ska tas till vara och hur domstolsprocesserna i diskrimineringsmål ska genomföras.

Sammantaget ger detta goda förhoppningar om en mandatperiod där mycket positivt kommer att hända på jämställdhetens och antidiskrimineringsarbetets område. Det är vi beslutsfattare skyldiga att åstadkomma. Det är vi skyldiga oss själva, våra väljare och framför allt våra barn – framtidens svenska kvinnor och män.

Slutligen är det därför glädjande att konstatera att regeringen nu på riksdagens bord har lagt förslaget att Sverige ska godkänna 1999 års fakultativa protokoll till FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor. Genom detta ges enskilda individer eller grupper av individer som upplever sig kränkta en möjlighet att driva sin sak vidare. Det är ett viktigt steg framåt för ökad jämsällldhet. Det är också därför som ett, i denna fråga, enigt utskott tillstyrker protokollet.

Herr talman! Härmed vill jag yrka bifall till utskottets förslag i betänkandet och avslag på samtliga reservationer.

Anf. 196 TOBIAS BILLSTRÖM (m) replik:

Herr talman! Jag tror att det är dags för Britta Lejon att lämna kvoterings askungebal innan klockan slår tolv och den lagen förvandlas till en pumpa.

Ett av Socialdemokraternas motiv för utbyggnaden av den offentliga sektorn var att kvinnor skulle kunna byta spisen och blöjorna mot avlönat arbete. Men nu vet vi att lönerna är låga, arbetet är tungt och ansvaret för spisen och blöjorna kvarstår oförändrat.

Den offentliga sektorn har alltså förvandlats till en kvinnofälla och dessutom drivit upp skattetrycket. Det system som var tänkt att underlätta för kvinnor bidrar i dag, paradoxalt nog, till att hämma kvinnors möjligheter på en fri arbetsmarknad.

Det är genom att riva upp dessa monopol, som binder kvinnorna, och genom att förbättra förutsättningarna för landstinganställda sjuksköterskor att i stället ta jobb hos till exempel ett vårdinriktat bemanningsföretag som vi får möjligheterna att bryta lönediskrimineringen.

Vad har till exempel Britta Lejon att säga om Kommunalarbetareförbundets rapport, som ordföranden Ylva Thörn förde fram, om att privata arbetsgivare som alternativ till stat, kommun och landsting skulle gynna förbundets medlemmar? Vad är kommentaren till den? Är det att vi inte behöver bry oss om den, att detta inte är någonting som angår den här riksdagen eller den här regeringen?

Sedan handlar det om kvoterings för- och nackdelar. Detta tycks vara regeringens enda instrument, om man lyssnar noggrant på Britta Lejon. Men kvoterings måste antingen användas som ett medel för att nå jämsällldhet eller som ett mått. Det kan inte vara samma sak samtidigt. Om syftet med till exempel varvade listor, varannan damernas eller motsvarande är att nå jämsällldhet kan man inte samtidigt mäta den här jämsällldheten, Britta Lejon. Det är det som Socialdemokraterna missar.

Jag vill gärna höra vad som egentligen är Britta Lejons stora poäng i det här betänkandet?

Anf. 197 BRITTA LEJON (s) replik:

Herr talman! Hur kan Tobias Billström påstå att det är den offentliga arbetsmarknaden som inskränker kvinnors liv och kvinnors förmåga att lämna hem och spis när fakta talar ett annat språk?

Jag undrar om Tobias Billström någon gång har arbetat i en ICA-affär. Jag vet inte svaret på den frågan. Jag vet bara att det inom handeln finns många privata alternativa arbetsgivare. Jag har själv arbetat i en Konsumbutik, inte särskilt länge men tillräckligt länge för att uppleva

den verklighet som råder på denna privata arbetsmarknad, där alternativen blomstrar. Där kan vi prata om både usla löner och usla arbetstider.

Självfallet tror jag också att det är bra om man har alternativa arbetsmarknader och alternativa arbetsgivare. Men – och det är min poäng, Tobias Billström – i det här fallet är inte lösningen på problemet med den låga värderingen av kvinnors arbete att ”riva upp de offentliga monopolen”. Fakta talar ett annat språk. Kvinnors arbete värderas lågt oavsett var det sker, också i den privata sektorn.

Anf. 198 TOBIAS BILLSTRÖM (m) replik:

Herr talman! Vad är egentligen fakta, Britta Lejon? Återfinns inte den största delen av de kvinnor som är i arbetsför ålder och som befinner sig på arbetsmarknaden i den offentliga sektorn?

Ingen i den här kammaren skulle försöka bortförklara att diskriminering existerar ute i samhället. Det är vi alla överens om. Det är inte någonting som Moderaterna försöker förneka. Det är inte heller någonting som något annat parti försöker förneka, men Britta Lejon försöker måla upp en bild där den privata sektorn ställs i relation till den offentliga sektorn. Hon vill skapa ett motsatsförhållande dem emellan, och så är inte fallet.

Vad det handlar om är att den offentliga sektorn i det här fallet utgör ett problem därför att den faktiskt inte är det goda föredömet som den borde vara. Vi moderater har i våra reservationer tagit upp den här frågan. Vi har sagt att vi anser att staten borde vara ett föredöme, inte bara när det gäller lönesättning utan också när det gäller anställningarna och antalet kvinnor på högre positioner. Men det kan inte uppnås genom kvotering. Det kan bara uppnås genom neutrala meritvärderingssystem. Det kan bara uppnås genom att man tar kvinnors kompetens på allvar.

Britta Lejon försöker få det att framstå som att det egentligen handlar om någonting helt annat, att det handlar om att man från vår sida bortser från den dolda genusordning som finns, men det är det ingen som gör. Det är inte den som står i fokus för den här debatten. Det gör däremot det faktum att den offentliga sektorn låser in kvinnor och berövar dem möjligheten att söka sig vidare. Jag skulle vilja säga att man på ett mycket effektivt sätt gör dem inte bara till arbetande ute på arbetsmarknaden utan också till arbetande i hemmet. Kvinnorna är den grupp som dubbelarbetar mest av alla.

Anf. 199 BRITTA LEJON (s) replik:

Herr talman! Tobias Billström! Det är inte jag som försöker ställa det offentliga mot det privata i den här debatten. Det kan man se om man läser reservationerna i det här betänkandet – det är andra som försöker göra detta. Jag försöker bara, genom de fakta som finns, visa att problemen med den låga värderingen av kvinnors arbete finns på hela den svenska arbetsmarknaden och att den lösning som ni försöker tillhandahålla inte är någon lösning i det avseendet.

När det gäller den andra sakfrågan, om att det offentliga behöver vara ett gott föredöme, håller jag med Tobias Billström. Jag visade också i mitt anförande på att det faktiskt har skett förbättringar på den offentliga arbetsmarknaden när det till exempel gäller andelen kvinnor på toppposit-

ioner. Men det finns mycket kvar att göra; det håller jag verkligen med om.

Prot. 2002/03:61
19 februari

Anf. 200 STEFAN ATTEFALL (kd) replik:

Herr talman! Britta Lejon påstod lite märkligt att vi kristdemokrater försöker skuldbelägga enskilda individer. Jag vet inte vad Britta Lejon fick det ifrån. Det är möjligt att hon lyssnade dåligt på mitt anförande. Jag lyssnade däremot på Britta Lejons anförande.

Det var en vacker bild hon ville måla upp över hur mycket som har blivit bra. Och ur ett historiskt perspektiv har jämställdheten självklart kommit långt i Sverige, också jämfört med många andra länder. Men det som mitt inlägg till stor del handlade om var att det pratas mycket. Det är många utspel på DN Debatt, och det är många tidningsartiklar. Men man är inte lika bra på att följa upp så som man själv påstår att man vill göra.

Britta Lejon säger exempelvis att det bara finns sex kvinnliga vd:ar i börsbolagen, men bland de sex börsbolag som Britta Lejons regeringskamrater kan påverka direkt därför att de är statligt ägda finns ingen kvinnlig vd. Det finns ingen kvinnlig styrelseordförande. Där är inte jämställdheten speciellt mycket bättre. Jag hänvisade också till statistik om Regeringskansliets tjänstemän. Jag pekade på att löneskillnaderna mellan kvinnor och män har ökat i åtta av elva departement från 1999 till 2002.

Det är denna bristande överensstämmelse mellan retorik, tal och tidningsartiklar och praktiskt arbete som gör att man blir ganska trött på att höra på er socialdemokrater. Visa mera handling och snacka mindre!

Frågan till Britta Lejon är också: Är det kvoter i börsbolagens styrelser och i föräldraförskringen som är metoden för att lösa detta? Eller ska man göra som vi kristdemokrater säger? Vi säger: Låt oss nu förverkliga de lagar som vi redan har beslutat om. Låt oss se till att vi jobbar med attityder och värderingar! Låt oss skrida till verket och försöka göra någonting åt de diskriminerande löner som vi har i vårt land och som vi kan påverka! Det finns mycket kvar att göra, inte minst bland Britta Lejons egna regeringskamrater.

Anf. 201 BRITTA LEJON (s) replik:

Herr talman! Stefan Attefall klagar över mängden utspel på detta område. Jag tror inte riktigt att jag håller med honom. Däremot drabbas jag av en känsla av att utspelen från kd, som rör granskningen av Regeringskansliets lönesättning, i det här fallet mer vägleds av att det är enkelt att plocka poäng på den arbetsplats som befinner sig i mediernas ljus och som består av tillräckligt få själar för att det ska vara möjligt att räkna medellöner än av en genuin omsorg om de många kvinnornas dåliga löner på den svenska arbetsmarknaden, både den offentliga och den privata.

Man ska vara försiktig med statistik, herr Attefall. Jag hänvisar till den statistik som är offentligt producerad av SCB. Senast i går i denna kammare, i den interpellationsdebatt som handlade om Regeringskansliets lönesättning, sades det att under de två senaste åren, som vi har offentligt producerad statistik för, har medellönerna för kvinnorna ökat mer än medellönerna för män i Regeringskansliet. Låt detta vara nog sagt om Regeringskansliet! Jag tycker kanske att vi ägnar den arbetsplatsen något

*FN-konventionen mot
kvinnodiskriminering,
jämställdhetsfrågor
och andra diskrimine-
ringsfrågor m.m.*

för stor uppmärksamhet. Visserligen förstår jag poängen – regeringen måste vara ett gott föredöme, gå före.

Jag tror nog att det vore en välgärning för svenska kvinnor om Kristdemokraterna ägnade de stora grupperna på arbetsmarknaden samma omsorg.

Anf. 202 STEFAN ATTEFALL (kd) replik:

Herr talman! Britta Lejon kan vara lugn. Läs våra motioner på området! Vi jobbar med de breda frågorna, inte minst med hur vi skapar ett mer barnvänligt arbetsliv, vilket jag tror är en av nyckelfaktorerna för att skapa både jämsköldhet och jämnare lönesituation mellan kvinnor och män.

Det jag pekade på är inte ointressant: utnämningsspolitiken, hur regeringen själv agerar inom de börsbolag som ägs av staten och hur man agerar själv i lönesättningspolitiken på Regeringskansliet, där det faktiskt finns ganska många hundra personer. Det är inte ointressant hur man agerar på dessa områden. Men varken Camilla Sköld Jansson eller Britta Lejon tycker att kristdemokrater och oppositionspartier ska bry sig om det.

Det är en märklig politik. Jag tror att man måste visa gott föredöme. Man måste sopa framför egen dörr. Man måste gå i bräsch för att också kunna motivera de arbetsgivare på både den offentliga och den privata sidan som faktiskt har mycket att göra på detta område.

I tidningen Statstjänstemannen stod det att läsa: Är du kvinna över 45 och arbetar på Regeringskansliet? Då är risken stor att din löneutveckling är sämre än dina kollegers.

Är det en oväsentlig fråga att ställa till ett före detta statsråd och en företrädare för regeringsmakten? Varför har man sådana rubriker i fackliga tidningar?

Anf. 203 BRITTA LEJON (s) replik:

Herr talman! Jag håller med Stefan Attefall. Det är inte ointressant hur man agerar själv. Det gäller oss alla. Jag håller med om kritiken. När det gäller de tunga infrastrukturverken vore det glädjande om vi kunde se fler kvinnor i ledningen. Men jag är övertygad om att det inte dröjer länge eftersom vi faktiskt har den nomineringspolitik som vi har från regeringens sida för att öka andelen kvinnor på toppositioner. Man kommer att få se att så också blir fallet. Inom det offentliga ligger vi betydligt bättre till än vad man gör i det privata näringslivet på detta område. Det tycker jag att Stefan Attefall kunde kosta på sig att medge någon gång.

Det är inte ointressant hur man agerar själv. Vi har tidigare diskuterat lönesättningen på Kristdemokraternas och Vänsterpartiets kanslier – tror jag det var. Jag undrar varför det är så att Kristdemokraterna – om vi nu går till antalet ledamöter i denna kammare – har minst andel kvinnor? Stefan Attefall talar om för andra att de ska föregå med gott exempel. Om jag har läst rätt är 10 av era 33 ledamöter kvinnor. Ni ligger sämst till i rankingen, kan jag upplysa om.

Anf. 204 TINA ACKETOFT (fp) replik:

Herr talman! Jag blir nästan stum. När den socialdemokratiska retoriken sätter i gång kan man inte annat än att häpna och njuta. Det finns väl

ingen som inte kan hålla med Britta Lejon när hon säger att jämställdhetsarbetet är ineffektivt och föråldrat och att det råder skrämmande villkor på den svenska arbetsmarknaden.

Hon säger också att vi nu är i en styrkeposition genom att vi faktiskt är ett jämställt parlament. Men är det inte lite komiskt att man inte inser att man sitter i regeringsställning? Av de 80 år som har förflutit sedan Folkpartiet var med och drev igenom den kvinnliga rösträtten har Socialdemokraterna suttit vid makten alldeles för många år. Ändå har vi fortfarande skrämmande villkor på den svenska arbetsmarknaden.

Ni håller med. Ni inser problemen. Men det händer ingenting. Ingenting händer. Det enda vi har pratat om i dag är utredning efter utredning. Var är förslagen? Måste vi vänta till maj för att Columbi ägg plötsligt ska öppnas och alla svar ramla ned på bordet?

Nyligen tillsattes ytterligare en utredning. Det gällde ojämställdheten vid föräldratimmarnas uttagande – eller liknande formulerat. Jag vill ställa en rak fråga till Britta Lejon som hon borde kunna svara på: När får vi se höjda tak i föräldraförsäkringen som ni lovade svenska folket inför valet?

Anf. 205 BRITTA LEJON (s) replik:

Herr talman! Jag måste börja med att rätta Tina Acketoft. Jag sade inte att den nuvarande jämställdhetspolitiken är skrämmande. Jag sade att villkoren på svensk arbetsmarknad fortfarande är skrämmande olika och orättvisa, om man jämför mäns och kvinnors villkor.

Var är förslagen? frågar Tina Acketoft. Måste vi vänta? Ett av förslagen ska vi besluta om alldeles strax även om vi inte debatterar det just nu. Det är ett förslag som i praktiken ger svenska kvinnor och grupper av individer möjlighet att driva sin sak vidare om de anser sig ha blivit kränkta.

Notera det som händer, Tina Acketoft! Notera de förbättringar som görs! Se att andelen kvinnor har ökat inom det offentliga! Se att deltidsarbetslösheten har minskat drastiskt! Se också sådant som rör maxtaxan, den utbyggda föräldraförsäkringen och barnbidragshöjningarna! Det är några exempel på förbättringar för svenska kvinnor, män och barn under de senaste åren.

Tina Acketoft frågar mig också om taken i föräldraförsäkringen. Hon är naturligtvis mycket väl medveten om att jag inte kan ge något bättre besked på den punkten än vad vi kan få från regeringens företrädare. De har i olika sammanhang sagt, som jag också sade i valrörelsen, att det är en oerhört angelägen fråga för oss socialdemokrater. Vi slår vakt om det svenska välfärdssamhället. En höjning av taken är en viktig och angelägen reform om de många ska omfattas av de generella välfärdssystemen. Det ska vi leva upp till, men vi är alla medvetna om att man inte alltid kan förutse allting. Den svenska ekonomin är inte så bra som den såg ut att vara för ett tag sedan. Vi hoppas att vi kan genomföra det så snart som möjligt. Det tänker vi göra.

Anf. 206 TINA ACKETOFT (fp) replik:

Herr talman! Att den svenska ekonomin inte såg så bra ut var ganska uppenbart. Folkpartiet gick ut och drog tillbaka en del av sina vallöften

Prot. 2002/03:61
19 februari

*FN-konventionen mot
kvinnodiskriminering,
jämställdhetsfrågor
och andra diskrimine-
ringsfrågor m.m.*

just på grund av ekonomin. Men den insikten hade ni tydligen inte vid det tillfället.

Att vi nu äntligen godkänner FN:s protokoll tar Britta Lejon som exempel på att det händer någonting. Det vore väl attan också, kan man väl säga. Det har inte heller gått med någon fart. Det har också dragits i långbänk. Jag antar att det har varit utredningar efter utredningar, men det har jag inget belägg för. Att det har tagit lång tid är uppenbart för alla.

Jag har ytterligare en fråga till Britta Lejon. Hon sade att hon inte vill ställa det privata mot det offentliga. Nej, hon vill över huvud taget inte diskutera det privata. Men vem är det som förhandlar lönerna för de handelsanställlda? Kan inte problemet vara att de som faktiskt förhandlar lönerna också ser kvinnor som ett kollektiv, precis som regeringspartier-na och regeringen gör: Kvinnor är ett kollektiv. Kvinnor ska förhandlas om som för ett kollektiv.

När ska man inse att även om det är strukturella problem i samhället som ställer till det för oss så måste vi tillåta kvinnor att bli behandlade som individer?

Anf. 207 BRITTA LEJON (s) replik:

Herr talman! Först gäller det långbänkar. Jag tror att man om man tittar på hur Sverige lever upp till sina internationella åtaganden och betraktar det hela ytligt kan kritisera Sverige för att dra saker i långbänk. Men, Tina Acketoft, det gör vi ibland eftersom vi måste. När vi ratificerar, skriver under, godkänner och i svensk lagstiftning implementerar olika internationella åtaganden gör vi det först när vi vet att vi de facto kan leva upp till bokstäverna.

Det är möjligt att det då blir långbänkar. Men då får det vara så. Vi ska se till att vi ger våra medborgare rättigheter som det de facto går att leva upp till, ingenting som bara är papper.

När det gäller att kvinnor ses som kollektiv skulle jag tycka att det vore trevligt om Tina Acketoft lät bli att lägga ord i min mun som jag inte har sagt. Självklart ska varje människa ses som den unika individ han eller hon är. Lika självklart är det, när man betraktar den svenska arbetsmarknaden i dag, att kvinnor ses som grupp. Hur ska vi annars förklara den låga värderingen av kvinnors arbete, oavsett var kvinnor arbetar? Vi måste, Tina Acketoft, för att lösa problemen med detta, se att det är strukturer som håller tillbaka kvinnor. Men jag har ingen aning om hur Kommunals förhandlare betraktar dessa frågor.

Jag tycker att Tina Acketoft ibland svajar betänkligen själv mellan att betrakta kvinnor som individer eller som kollektiv. För att lösa problemen måste vi se strukturerna och grupperingarna. Men självfallet ska varje individ betraktas som den unika varelse han eller hon är.

Anf. 208 LARS-IVAR ERICSON (c):

Herr talman! Jämställdhet innebär att kvinnor och män har lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla väsentliga områden i livet. Jämställdhet är att tillvarata både mäns och kvinnors särskilda erfarenheter. Därför är det mycket viktigt att i arbetslivet noga bevaka jämställdhetsfrågorna.

Arbetsgivaren är skyldig att främja jämslällldhet i arbetet. Ett instrument i den processen är jämslällldhetsplanerna. De ska enligt jämslällldhetslagen finnas i stat, kommuner och företag med fler än nio anställda, och de ska årligen gås igenom och revideras. Vid arbetsplatsträffar ska det lämnas information om det på arbetsplatsen pågående arbetet för jämslällldhet. Viktiga rubriker i planen är exempelvis jämslällldhet vid platsannonsering, vid tillsättning av tjänster, lika lön för lika arbete, lika rätt till utbildning, lika befordringsmöjligheter och positiv inställning till båda föräldrars rätt till föräldraledighet. Vidare ska det finnas med aktuell statistik där det går att utläsa antal män och kvinnor i respektive yrkesgrupp, medellön, sjukfrånvaro och ledighet för vård av barn.

Arbetsmarknadsutskottet konstaterar att det är bekymmersamt att det fortfarande är många arbetsgivare som inte lever upp till lagens krav på jämslällldhetsplaner och pekar på nyttan och värdet med att arbeta med dessa planer. Som anställd och som arbetsgivare kan jag vidimera hur viktigt det är att ha jämslällldhetsplaner och hur nyttigt det är att få delta i den process som leder fram till planens fastställande.

I ett replikskifte med vice statsminister Margareta Winberg i höstas ställde jag frågan hur det ligger till med jämslällldhetsplanerna i Sverige. Svaret blev att företagen ska ha jämslällldhetsplaner men att det inte förekommer överallt. Hon berättade att JämO nu går ut och granskar 500 företag och begär in aktuella planer för att se om de finns och om de är korrekta. Jag kunde då berätta att JämO i själva verket går ut till 10 000 företag, och vi diskuterade sedan vilka sanktionsmöjligheter som finns för att driva på företagen när det gäller upprättande av jämslällldhetsplaner. Margareta Winberg sade då att hon trodde att företagen skulle skärpa sig inför hotet att hängas ut för att de inte sköter sig, och om de inte gör det blir det sanktioner enligt lagstiftningen. Jag fick aldrig veta vilka sanktioner som kan bli aktuella, och det skulle vara bra om någon kunde ge mig de upplysningarna.

Över huvud taget tror jag att det från myndigheternas sida kunde bli en effektivare övervakning av jämslällldheten inom arbetslivet och att det behövs en kraftig höjning av skadestånden i jämslällldhetsmål. Det får inte vara så att blygsamma skadeståndsbelopp medför att arbetsgivaren inte bryr sig om att efterleva givna regler. Centerpartiet tar upp denna viktiga fråga i motionen A 366.

Herr talman! Jämslällldhet mellan män och kvinnor är viktigt för vårt lands trovärdighet. Därför måste nu kraven på jämslällldhetsplaner tas på allvar och arbetet med dessa intensifieras. På så sätt får vi ett bättre arbetsklimate, ohälsotalen minskar och trivseln för både män och kvinnor ökar.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades under 19 §.)

19 § Beslut om ärenden som slutdebatterats vid dagens sammanträde

KU20 Frågor beträffande trossamfund

Punkt 1 (Begravningsverksamheten)

1. utskottet

2. res. 2 (mp)

Votering:

258 för utskottet

16 för res. 2

28 avstod

47 frånvarande

Kammaren biföll utskottets förslag.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 126 s, 46 m, 40 fp, 28 kd, 1 v, 17 c

För res. 2: 2 fp, 14 mp

Avstod: 2 fp, 24 v, 2 c

Frånvarande: 18 s, 9 m, 4 fp, 5 kd, 5 v, 3 c, 3 mp

Punkt 2 (Svenska kyrkan)

1. utskottet

2. res. 3 (v, mp)

Votering:

260 för utskottet

42 för res. 3

2 avstod

45 frånvarande

Kammaren biföll utskottets förslag.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 128 s, 46 m, 41 fp, 27 kd, 18 c

För res. 3: 2 fp, 1 kd, 26 v, 13 mp

Avstod: 1 fp, 1 mp

Frånvarande: 16 s, 9 m, 4 fp, 5 kd, 4 v, 4 c, 3 mp

Punkt 3 (Statlig medverkan vid uppbörd av avgift till trossamfund)

1. utskottet

2. res. 5 (fp)

3. res. 4 (v, mp)

Förberedande votering:

44 för res. 5

41 för res. 4

220 avstod

44 frånvarande

Kammaren biträdde res. 5.

Huvudvotering:

221 för utskottet

43 för res. 5

41 avstod

44 frånvarande

Kammaren biföll utskottets förslag.

Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 128 s, 46 m, 28 kd, 19 c
För res. 5: 43 fp
Avstod: 1 fp, 26 v, 14 mp
Frånvarande: 16 s, 9 m, 4 fp, 5 kd, 4 v, 3 c, 3 mp

Prot. 2002/03:61
19 februari

UU3 Stabiliserings- och associeringsavtalet mellan Europeiska gemenskaperna och deras medlemsstater och Kroatien

Kammaren biföll utskottets förslag.

UU6 Tilläggsprotokoll till Europakonventionen – dödsstraffets totala avskaffande i Europa

Kammaren biföll utskottets förslag.

UU14 Svenskt deltagande i en EU-ledd styrka i Makedonien

Kammaren biföll utskottets förslag.

JuU4 Hemlig teleavlyssning, m.m.

Punkt 2 (Redovisningens innehåll)

1. utskottet
2. res. 1 (fp, kd)

Votering:

229 för utskottet

75 för res. 1

1 avstod

44 frånvarande

Kammaren biföll utskottets förslag.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 128 s, 44 m, 26 v, 19 c, 12 mp

För res. 1: 2 m, 44 fp, 28 kd, 1 mp

Avstod: 1 mp

Frånvarande: 16 s, 9 m, 4 fp, 5 kd, 4 v, 3 c, 3 mp

Punkt 4 (Överskottsinformation)

1. utskottet
2. res. 2 (fp, m, kd)

Votering:

186 för utskottet

119 för res. 2

44 frånvarande

Kammaren biföll utskottets förslag.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 128 s, 26 v, 19 c, 13 mp

För res. 2: 46 m, 44 fp, 28 kd, 1 mp

Frånvarande: 16 s, 9 m, 4 fp, 5 kd, 4 v, 3 c, 3 mp

Övriga punkter

Kammaren biföll utskottets förslag.

MJU7 Icke-joniserande strålning m.m.

Återförvisningsyrkande (fp)

Propositioner ställdes först beträffande det under överläggningen framlagda yrkandet om återförvisning av ärendet till utskottet för ytterligare beredning.

För bifall räckte att *en tredjedel* av de röstande anslöt sig till detta.

Votering:

214 för avslag

85 för bifall

4 avstod

46 frånvarande

Kammaren hade således avslagit återförvisningsärendet.

Partivis fördelning av rösterna:

För avslag: 126 s, 46 m, 28 kd, 1 v, 12 c, 1 mp

För bifall: 2 s, 44 fp, 25 v, 1 c, 13 mp

Avstod: 4 c

Frånvarande: 16 s, 9 m, 4 fp, 5 kd, 4 v, 5 c, 3 mp

Punkt 1 (Varningstext på mobiltelefoner)

1. utskottet

2. res. 1 (mp, v)

Votering:

218 för utskottet

41 för res. 1

45 avstod

45 frånvarande

Kammaren biföll utskottets förslag.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 127 s, 45 m, 5 fp, 27 kd, 14 c

För res. 1: 1 m, 26 v, 14 mp

Avstod: 39 fp, 1 kd, 5 c

Frånvarande: 17 s, 9 m, 4 fp, 5 kd, 4 v, 3 c, 3 mp

Punkt 4 (Sänkning av gränsvärden)

1. utskottet

2. res. 2 (mp)

Votering:

247 för utskottet

14 för res. 2

44 avstod

44 frånvarande

Kammaren biföll utskottets förslag.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 128 s, 46 m, 6 fp, 27 kd, 26 v, 14 c

För res. 2: 14 mp

Avstod: 38 fp, 1 kd, 5 c

Frånvarande: 16 s, 9 m, 4 fp, 5 kd, 4 v, 3 c, 3 mp

Punkt 6 (Forskning m.m.)

1. utskottet

2. res. 3 (v)

Votering:

224 för utskottet

40 för res. 3

41 avstod

44 frånvarande

Kammaren biföll utskottets förslag.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 128 s, 46 m, 6 fp, 28 kd, 16 c

För res. 3: 26 v, 14 mp

Avstod: 38 fp, 3 c

Frånvarande: 16 s, 9 m, 4 fp, 5 kd, 4 v, 3 c, 3 mp

Övriga punkter

Kammaren biföll utskottets förslag.

MJU8 Försöksdjur

Punkt 2 (Handlingsplaner för begränsning av djurförsök)

1. utskottet

2. res. 2 (mp)

Votering:

288 för utskottet

16 för res. 2

45 frånvarande

Kammaren biföll utskottets förslag.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 127 s, 46 m, 43 fp, 28 kd, 25 v, 19 c

För res. 2: 1 fp, 1 v, 14 mp

Frånvarande: 17 s, 9 m, 4 fp, 5 kd, 4 v, 3 c, 3 mp

Punkt 5 (Den försöksdjursetiska prövningen)

1. utskottet

2. res. 3 (mp)

Votering:

290 för utskottet

15 för res. 3

44 frånvarande

Kammaren biföll utskottets förslag.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 128 s, 46 m, 43 fp, 28 kd, 26 v, 19 c

För res. 3: 1 fp, 14 mp

Frånvarande: 16 s, 9 m, 4 fp, 5 kd, 4 v, 3 c, 3 mp

Prot. 2002/03:61

19 februari

Punkt 9 (Internationellt arbete på försöksdjursområdet)

1. utskottet

2. res. 4 (kd, v)

Votering:

235 för utskottet

69 för res. 4

1 avstod

44 frånvarande

Kammaren biföll utskottets förslag.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 127 s, 46 m, 43 fp, 19 c

För res. 4: 1 fp, 28 kd, 26 v, 14 mp

Avstod: 1 s

Frånvarande: 16 s, 9 m, 4 fp, 5 kd, 4 v, 3 c, 3 mp

Övriga punkter

Kammaren biföll utskottets förslag.

MJU11 Genteknik, m.m.

Punkt 3 (Moratorium för genetiskt modifierade grödor)

Propositioner ställdes först beträffande utskottets förslag till beslut och därefter i fråga om motiveringen.

Förslag till beslut:

1. utskottet

2. res. 1 (mp, v)

Votering:

261 för utskottet

40 för res. 1

3 avstod

45 frånvarande

Kammaren biföll utskottets förslag.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 128 s, 45 m, 41 fp, 28 kd, 19 c

För res. 1: 26 v, 14 mp

Avstod: 1 m, 2 fp

Frånvarande: 16 s, 9 m, 5 fp, 5 kd, 4 v, 3 c, 3 mp

Motiveringen:

Godkännande av

1. utskottets motivering

2. motiveringen i res. 2 (m, fp)

Votering:

191 för utskottet

89 för res. 2

25 avstod

44 frånvarande

Kammaren biföll utskottets motivering.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 128 s, 1 m, 28 kd, 1 v, 19 c, 14 mp

För res. 2: 45 m, 44 fp

Avstod: 25 v

Frånvarande: 16 s, 9 m, 4 fp, 5 kd, 4 v, 3 c, 3 mp

Punkt 7 (Försiktighetsprincipen)

1. utskottet

2. res. 3 (kd)

Votering:

276 för utskottet

28 för res. 3

45 frånvarande

Kammaren biföll utskottets förslag.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 127 s, 46 m, 44 fp, 26 v, 19 c, 14 mp

För res. 3: 28 kd

Frånvarande: 17 s, 9 m, 4 fp, 5 kd, 4 v, 3 c, 3 mp

Punkt 10 (Forskningsresurser till genteknikområdet)

1. utskottet

2. res. 5 (kd, c)

Votering:

258 för utskottet

47 för res. 5

44 frånvarande

Kammaren biföll utskottets förslag.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 128 s, 46 m, 44 fp, 26 v, 14 mp

För res. 5: 28 kd, 19 c

Frånvarande: 16 s, 9 m, 4 fp, 5 kd, 4 v, 3 c, 3 mp

Övriga punkter

Kammaren biföll utskottets förslag.

AU3 Jämställdhet och diskriminering

Punkt 2 (Allmänna frågor om jämställdhet)

1. utskottet

2. res. 1 (m)

3. res. 3 (kd)

Förberedande votering:

47 för res. 1

28 för res. 3

230 avstod

44 frånvarande

Kammaren biträdde res. 1.

Huvudvotering:

187 för utskottet

46 för res. 1

72 avstod

44 frånvarande

Kammaren biföll utskottets förslag.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 128 s, 26 v, 19 c, 14 mp

För res. 1: 46 m

Avstod: 44 fp, 28 kd

Frånvarande: 16 s, 9 m, 4 fp, 5 kd, 4 v, 3 c, 3 mp

Punkt 7 (Allmänt om jämställda löner och lönediskriminering)

1. utskottet

2. res. 6 (fp)

Votering:

214 för utskottet

44 för res. 6

46 avstod

45 frånvarande

Kammaren biföll utskottets förslag.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 128 s, 46 m, 26 v, 1 c, 13 mp

För res. 6: 44 fp

Avstod: 28 kd, 18 c

Frånvarande: 16 s, 9 m, 4 fp, 5 kd, 4 v, 3 c, 4 mp

Punkt 10 (Skadestånd i jämställdhetsmål)

1. utskottet

2. res. 8 (fp, c)

Votering:

240 för utskottet

64 för res. 8

45 frånvarande

Kammaren biföll utskottets förslag.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 128 s, 46 m, 27 kd, 26 v, 13 mp

För res. 8: 43 fp, 1 kd, 19 c, 1 mp

Frånvarande: 16 s, 9 m, 5 fp, 5 kd, 4 v, 3 c, 3 mp

Punkt 16 (Lagreglerat aktivt arbete för mångfald)

1. utskottet

2. res. 15 (mp)

Votering:

291 för utskottet

14 för res. 15

44 frånvarande

Kammaren biföll utskottets förslag.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 128 s, 46 m, 44 fp, 28 kd, 26 v, 19 c

För res. 15: 14 mp

Frånvarande: 16 s, 9 m, 4 fp, 5 kd, 4 v, 3 c, 3 mp

Punkt 28 (Rättegångskostnaderna i diskrimineringsmål)

1. utskottet

2. res. 24 (v)

Votering:

265 för utskottet

31 för res. 24

9 avstod

44 frånvarande

Kammaren biföll utskottets förslag.

Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 128 s, 46 m, 43 fp, 28 kd, 18 c, 2 mp
För res. 24: 26 v, 1 c, 4 mp
Avstod: 1 fp, 8 mp
Frånvarande: 16 s, 9 m, 4 fp, 5 kd, 4 v, 3 c, 3 mp

Prot. 2002/03:61
19 februari

Punkt 29 (Grupptalan på jämställdhetsområdet)

1. utskottet

2. res. 25 (c)

Votering:

284 för utskottet

20 för res. 25

45 frånvarande

Kammaren biföll utskottets förslag.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 128 s, 45 m, 44 fp, 28 kd, 26 v, 13 mp

För res. 25: 19 c, 1 mp

Frånvarande: 16 s, 10 m, 4 fp, 5 kd, 4 v, 3 c, 3 mp

Övriga punkter

Kammaren biföll utskottets förslag.

20 § Bordläggning

Anmälades och bordlades

Proposition

2002/03:49 Nya förmånsrättsregler

Skrivelse

2002/03:103 Kommittéberättelse 2003

Förslag

2002/03:RB2 Fullmäktiges i Riksbanken förslag till disposition av Riksbankens vinst för räkenskapsåret 2002 m.m.

Redogörelse

2002/03:ER1 Från Sveriges delegation vid Europarådets parlamentariska församling

21 § Anmälan om interpellationer

Anmälades att följande interpellationer framställdes

den 19 februari

2002/03:195 av *Kerstin Lundgren* (c) till justitieminister Thomas Bodström

Framtidens tingsrättsorganisation i Stockholms län

2002/03:196 av *Kerstin Lundgren* (c) till kulturminister Marita Ulvskog
Våldsskildringsrådets rapport

Interpellationerna redovisas i bilaga som fogats till riksdagens snabbprotokoll tisdagen den 4 mars.

22 § Anmälan om frågor för skriftliga svar

Anmäldes att följande frågor för skriftliga svar framställts

den 19 februari

2002/03:545 av *Carl-Axel Johansson* (m) till jordbruksminister Ann-Christin Nykvist

Det framtida svenska torskfisket

2002/03:546 av *Gustav Fridolin* (mp) till statsrådet Jan O Karlsson

Asylsökande irakier

2002/03:547 av *Luciano Astudillo* (s) till statsrådet Jan O Karlsson

Arbetsstillstånd utan uppehållstillstånd

2002/03:548 av *Mona Jönsson* (mp) till statsrådet Hans Karlsson

Högriskskydd i sjuklön för utsatta grupper

2002/03:549 av *Henrik von Sydow* (m) till justitieminister Thomas Bodström

Djurrättsaktivisters agerande

2002/03:550 av *Lars U Granberg* (s) till justitieminister Thomas Bodström

Ansvar för brott

2002/03:551 av *Sten Tolgfors* (m) till utrikesminister Anna Lindh

Tyskland och den gemensamma säkerhetspolitiken

2002/03:552 av *Per-Olof Svensson* (s) till finansminister Bosse Ringholm

Nedläggning av mindre skattekontor

2002/03:553 av *Jörgen Johansson* (c) till statsrådet Lars-Erik Lövdén

Särskilt statsbidrag till kommuner

2002/03:554 av *Sven-Erik Sjöstrand* (v) till jordbruksminister Ann-Christin Nykvist

Dumpade mjölkpriser

2002/03:555 av *Roger Karlsson* (c) till kulturminister Marita Ulvskog

Textade program i TV 4

Frågorna redovisas i bilaga som fogats till riksdagens snabbprotokoll tisdagen den 4 mars.

Anmälades att skriftliga svar på följande frågor inkommit

den 19 februari

2002/03:465 av *Yvonne Ångström* (fp) till justitieminister Thomas Bodström

Åklagarmyndigheten i Skellefteå

2002/03:474 av *Rolf Gunnarsson* (m) till justitieminister Thomas Bodström

Polisens situation i Dalarna

2002/03:482 av *Johan Pehrson* (fp) till justitieminister Thomas Bodström

Gränsöverskridande kriminalitet

2002/03:483 av *Hillevi Engström* (m) till justitieminister Thomas Bodström

Åtgärder mot rattfylleribrott

2002/03:484 av *Jeppa Johnsson* (m) till justitieminister Thomas Bodström

Preskriptionstid vid rymning

2002/03:488 av *Gunilla Wahlén* (v) till miljöminister Lena Sommestad

Kvicksilver som konserveringsmedel i vaccin

2002/03:489 av *Ingela Thalén* (s) till justitieminister Thomas Bodström

Tingsrättsorganisationen i Stockholms län

2002/03:495 av *Jan-Evert Rådhström* (m) till justitieminister Thomas Bodström

Tingsrätter

2002/03:496 av *Luciano Astudillo* (s) till statsrådet Lena Hallengren

Modersmålsundervisningen

2002/03:498 av *Martin Andreasson* (fp) till justitieminister Thomas Bodström

Könsneutrala äktenskap

2002/03:501 av *Kerstin Kristiansson Karlstedt* (s) till utbildningsminister Thomas Östros

Intagning till läkarutbildning

2002/03:502 av *Inger Nordlander* (s) till socialminister Lars Engqvist

Nationell äldreombudsman

2002/03:503 av *Magdalena Andersson* (m) till socialminister Lars Engqvist

Sjuksköterskors arbetsförhållanden

2002/03:504 av *Chatrine Pålsson* (kd) till socialminister Lars Engqvist

Vården i livets slutskede

2002/03:505 av *Maria Larsson* (kd) till statsrådet Hans Karlsson

Studier i kombination med deltidssjukskrivning

2002/03:506 av *Liselott Hagberg* (fp) till justitieminister Thomas Bodström

Polisen

2002/03:509 av *Ewa Larsson* (mp) till statsrådet Ulrica Messing
Vägverkets prioriteringar
2002/03:510 av *Carl-Axel Johansson* (m) till näringsminister Leif Pagrotsky
Infrastrukturen i sydöstra Skåne
2002/03:511 av *Carl-Axel Johansson* (m) till justitieminister Thomas Bodström
Nationella ID-kort
2002/03:515 av *Rossana Dinamarca* (v) till statsrådet Hans Karlsson
Saabvarsel
2002/03:516 av *Marietta de Pourbaix-Lundin* (m) till socialminister Lars Engqvist
Stödet till handikapporganisationer
2002/03:517 av *Berit Högman* (s) till socialminister Lars Engqvist
Stöd för kvalitetsutveckling
2002/03:518 av *Kerstin Kristiansson Karlstedt* (s) till statsrådet Hans Karlsson
Rehabilitering genom företagshälsovård
2002/03:519 av *Stefan Attefall* (kd) till näringsminister Leif Pagrotsky
Individuellt kompetenssparande
2002/03:520 av *Torsten Lindström* (kd) till utbildningsminister Thomas Östros
Samspelet mellan studier och a-kassa
2002/03:521 av *Johnny Gylling* (kd) till statsrådet Ulrica Messing
Privatimport av fordon från USA
2002/03:522 av *Erling Bager* (fp) till statsrådet Ulrica Messing
Utbyggnaden av E 6 genom Bohuslän
2002/03:527 av *Tobias Krantz* (fp) till utbildningsminister Thomas Östros
Doktorsexamina vid Högskolan i Jönköping
2002/03:530 av *Johan Linander* (c) till justitieminister Thomas Bodström
Ersättning till vigselförrättare och förrättare av registrering av partnerskap
2002/03:531 av *Mona Berglund Nilsson* (s) till statsrådet Ulrica Messing
E 6:ans utbyggnad
2002/03:532 av *Annelie Enochson* (kd) till utbildningsminister Thomas Östros
Doktorander
2002/03:533 av *Lars Gustafsson* (kd) till justitieminister Thomas Bodström
Beslagtagande av fordon

Svaren redovisas i bilaga som fogats till riksdagens snabbprotokoll tisdagen den 4 mars.

Förhandlingarna leddes
av talmannen från sammanträdets början till och med 10 § anf. 49 (delvis),
av förste vice talmannen därefter till och med 14 § anf. 100 (delvis),
av tredje vice talmannen därefter till och med 17 § anf. 147 (delvis),
av andre vice talmannen därefter till och med 18 § anf. 191 (delvis) och
av förste vice talmannen därefter till sammanträdets slut.

Vid protokollet

PER PERSSON

/Monica Gustafson

Innehållsförteckning

1 § Justering av protokoll	1
2 § Ledigheter m.m.....	1
3 § Utökning av antalet suppleanter i kulturutskottet och näringsutskottet	1
4 § Val av extra suppleanter i kulturutskottet och näringsutskottet	2
5 § Avsägelse	2
6 § Anmälan om kompletteringsval	2
7 § Information från regeringen om regeringens syn på EU:s framtid	2
Anf. 1 Statsminister GÖRAN PERSSON (s)	2
Anf. 2 GÖRAN LENNMARKER (m)	9
Anf. 3 Statsminister GÖRAN PERSSON (s)	10
Anf. 4 GÖRAN LENNMARKER (m)	11
Anf. 5 LEIF JAKOBSSON (s)	11
Anf. 6 Statsminister GÖRAN PERSSON (s)	11
Anf. 7 CAMILLA SKÖLD JANSSON (v)	12
Anf. 8 Statsminister GÖRAN PERSSON (s)	12
Anf. 9 CAMILLA SKÖLD JANSSON (v)	13
Anf. 10 Statsminister GÖRAN PERSSON (s)	13
Anf. 11 HOLGER GUSTAFSSON (kd)	14
Anf. 12 Statsminister GÖRAN PERSSON (s)	14
Anf. 13 HOLGER GUSTAFSSON (kd)	14
Anf. 14 Statsminister GÖRAN PERSSON (s)	15
Anf. 15 CARL B HAMILTON (fp)	15
Anf. 16 Statsminister GÖRAN PERSSON (s)	15
Anf. 17 CARL B HAMILTON (fp)	16
Anf. 18 Statsminister GÖRAN PERSSON (s)	16
Anf. 19 PETER ERIKSSON (mp)	16
Anf. 20 Statsminister GÖRAN PERSSON (s)	17
Anf. 21 PETER ERIKSSON (mp)	17
Anf. 22 AGNE HANSSON (c)	18
Anf. 23 Statsminister GÖRAN PERSSON (s)	18
Anf. 24 AGNE HANSSON (c)	19
Anf. 25 Statsminister GÖRAN PERSSON (s)	19
Anf. 26 GUNNAR HÖKMARK (m)	19
Anf. 27 Statsminister GÖRAN PERSSON (s)	20
Anf. 28 GUNNAR HÖKMARK (m)	20
Anf. 29 Statsminister GÖRAN PERSSON (s)	20
Anf. 30 INGVAR SVENSSON (kd)	21
Anf. 31 Statsminister GÖRAN PERSSON (s)	21
Anf. 32 SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v)	22
Anf. 33 Statsminister GÖRAN PERSSON (s)	22
Anf. 34 SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v)	23
Anf. 35 JOHAN PEHRSON (fp)	23

Anf. 36	Statsminister GÖRAN PERSSON (s)	24
Anf. 37	JOHAN PEHRSON (fp)	24
Anf. 38	BJÖRN VON DER ESCH (kd)	25
Anf. 39	Statsminister GÖRAN PERSSON (s)	25
Anf. 40	MARGARETA ANDERSSON (c)	25
Anf. 41	Statsminister GÖRAN PERSSON (s)	26
Anf. 42	MARGARETA ANDERSSON (c)	26
Anf. 43	Statsminister GÖRAN PERSSON (s)	26
Anf. 44	GABRIEL ROMANUS (fp)	27
Anf. 45	Statsminister GÖRAN PERSSON (s)	27
Anf. 46	GABRIEL ROMANUS (fp)	28
Anf. 47	Statsminister GÖRAN PERSSON (s)	28
8 §	Anmälan om sammansatt utrikes-, miljö- och jordbruksutskott	29
9 §	Anmälan om inkommen faktapromemoria om förslag från Europeiska kommissionen	31
10 §	Frågor beträffande trossamfund	32
	Konstitutionsutskottets betänkande 2002/03:KU20	32
Anf. 48	LISELOTT HAGBERG (fp)	32
Anf. 49	GUSTAV FRIDOLIN (mp)	33
Anf. 50	HELENE PETERSSON (s)	35
Anf. 51	NILS FREDRIK AURELIUS (m)	36
Anf. 52	LISELOTT HAGBERG (fp) replik	38
Anf. 53	NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik	38
Anf. 54	TUVE SKÅNBERG (kd)	38
Anf. 55	KERSTIN LUNDGREN (c)	39
Anf. 56	TASSO STAFILIDIS (v)	40
Anf. 57	NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik	43
Anf. 58	TASSO STAFILIDIS (v) replik	43
Anf. 59	NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik	44
Anf. 60	TASSO STAFILIDIS (v) replik	44
Anf. 61	TUVE SKÅNBERG (kd) replik	44
Anf. 62	TASSO STAFILIDIS (v) replik	45
Anf. 63	TUVE SKÅNBERG (kd) replik	45
Anf. 64	TASSO STAFILIDIS (v) replik	45
Anf. 65	HELENE PETERSSON (s) replik	45
Anf. 66	TASSO STAFILIDIS (v) replik	46
Anf. 67	HELENE PETERSSON (s) replik	46
Anf. 68	TASSO STAFILIDIS (v) replik	46
Anf. 69	KERSTIN LUNDGREN (c) replik	46
Anf. 70	TASSO STAFILIDIS (v) replik	47
Anf. 71	KERSTIN LUNDGREN (c) replik	47
Anf. 72	TASSO STAFILIDIS (v) replik	48
Anf. 73	LEIF BJÖRNLOD (mp)	48
Anf. 74	NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik	49
Anf. 75	LEIF BJÖRNLOD (mp) replik	49
Anf. 76	NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik	50
Anf. 77	LEIF BJÖRNLOD (mp) replik	50
Anf. 78	HELENE PETERSSON (s) replik	50

Anf. 79 LEIF BJÖRNLOD (mp) replik	51
Anf. 80 HELENE PETERSSON (s) replik	51
Anf. 81 LEIF BJÖRNLOD (mp) replik	51
Anf. 82 ALLAN WIDMAN (fp).....	52
(Beslut fattades under 19 §.)	52
11 § Stabiliserings- och associeringsavtalet mellan Europeiska gemenskaperna och deras medlemsstater och Kroatien	53
Utrikesutskottets betänkande 2002/03:UU3	53
(Beslut fattades under 19 §.)	53
12 § Tilläggsprotokoll till Europakonventionen – dödsstraffets totala avskaffande i Europa	53
Utrikesutskottets betänkande 2002/03:UU6.....	53
(Beslut fattades under 19 §.)	53
13 § Svenskt deltagande i en EU-ledd styrka i Makedonien	53
Utrikesutskottets betänkande 2002/03:UU14.....	53
(Beslut fattades under 19 §.)	53
14 § Hemlig teleavlyssning, m.m.	53
Justitieutskottets betänkande 2002/03:JuU4.....	53
Anf. 83 BEATRICE ASK (m)	53
Anf. 84 ALLAN WIDMAN (fp).....	55
Anf. 85 PETER ALTHIN (kd).....	56
Anf. 86 MARGARETA SANDGREN (s).....	57
Anf. 87 BEATRICE ASK (m) replik	59
Anf. 88 MARGARETA SANDGREN (s) replik	59
Anf. 89 BEATRICE ASK (m) replik	59
Anf. 90 MARGARETA SANDGREN (s) replik	60
Anf. 91 ALLAN WIDMAN (fp) replik.....	60
Anf. 92 MARGARETA SANDGREN (s) replik	61
Anf. 93 ALLAN WIDMAN (fp) replik.....	61
Anf. 94 MARGARETA SANDGREN (s) replik	61
Anf. 95 PETER ALTHIN (kd) replik.....	61
Anf. 96 MARGARETA SANDGREN (s) replik	62
Anf. 97 ALICE ÅSTRÖM (v).....	62
Anf. 98 LEIF BJÖRNLOD (mp).....	64
Anf. 99 JOHAN LINANDER (c).....	64
Anf. 100 JAN ERTSBORN (fp).....	65
(Beslut fattades under 19 §.)	65
15 § Icke-joniserande strålning m.m.....	66
Miljö- och jordbruksutskottets betänkande 2002/03:MJU7	66
Anf. 101 KJELL-ERIK KARLSSON (v).....	66
Anf. 102 CHRISTINA AXELSSON (s)	67
Anf. 103 KJELL-ERIK KARLSSON (v) replik	68
Anf. 104 CHRISTINA AXELSSON (s) replik	68
Anf. 105 KJELL-ERIK KARLSSON (v) replik	68
Anf. 106 CHRISTINA AXELSSON (s) replik	69
Anf. 107 EVA FLYBORG (fp).....	69
Anf. 108 BARBRO FELTZING (mp)	72
Anf. 109 KJELL-ERIK KARLSSON (v) replik	74
Anf. 110 TREDJE VICE TALMANNEN.....	75

Anf. 111 KJELL-ERIK KARLSSON (v) replik.....	75
Anf. 112 BARBRO FELTZING (mp) replik.....	75
Anf. 113 CHRISTINA AXELSSON (s) replik	75
Anf. 114 BARBRO FELTZING (mp) replik.....	75
Anf. 115 CHRISTINA AXELSSON (s) replik	75
Anf. 116 BARBRO FELTZING (mp) replik.....	75
Anf. 117 LOTTA N HEDSTRÖM (mp)	76
Anf. 118 CHRISTINA AXELSSON (s).....	77
Anf. 119 EVA FLYBORG (fp) replik.....	77
Anf. 120 CHRISTINA AXELSSON (s) replik	78
Anf. 121 EVA FLYBORG (fp) replik.....	78
Anf. 122 CHRISTINA AXELSSON (s) replik	78
Anf. 123 LENNART FREMLING (fp)	79
(Beslut fattades under 19 §.).....	79
16 § Försöksdjur	79
Miljö- och jordbruksutskottets betänkande 2002/03:MJU8	79
Anf. 124 SVEN GUNNAR PERSSON (kd)	79
Anf. 125 SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v).....	80
Anf. 126 GUNNAR GOUDE (mp)	82
Anf. 127 ROLF LINDÉN (s).....	83
Anf. 128 SVEN GUNNAR PERSSON (kd) replik	85
Anf. 129 ROLF LINDÉN (s) replik	85
Anf. 130 SVEN GUNNAR PERSSON (kd) replik	85
Anf. 131 ROLF LINDÉN (s) replik	85
Anf. 132 SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v) replik	85
Anf. 133 ROLF LINDÉN (s) replik	86
Anf. 134 SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v) replik	86
Anf. 135 ROLF LINDÉN (s) replik	86
Anf. 136 ANITA BRODÉN (fp)	87
Anf. 137 JAN EMANUEL JOHANSSON (s).....	87
Anf. 138 SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v) replik	88
Anf. 139 JAN EMANUEL JOHANSSON (s) replik	89
Anf. 140 SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v) replik	89
Anf. 141 JAN EMANUEL JOHANSSON (s) replik	89
Anf. 142 BIRGITTA OHLSSON (fp).....	89
Anf. 143 SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v).....	91
Anf. 144 BIRGITTA OHLSSON (fp).....	91
(Beslut fattades under 19 §.).....	91
17 § Genteknik, m.m.....	91
Miljö- och jordbruksutskottets betänkande 2002/03:MJU11	91
Anf. 145 BENGT-ANDERS JOHANSSON (m)	91
Anf. 146 MARIE WAHLGREN (fp)	92
Anf. 147 SVEN GUNNAR PERSSON (kd)	93
Anf. 148 SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v).....	94
Anf. 149 SVEN GUNNAR PERSSON (kd) replik	96
Anf. 150 MARIE WAHLGREN (fp) replik	96
Anf. 151 SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v) replik	97
Anf. 152 MARIE WAHLGREN (fp) replik	97
Anf. 153 SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v) replik	97

Anf. 154	BENGT-ANDERS JOHANSSON (m) replik	98
Anf. 155	SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v) replik	98
Anf. 156	BENGT-ANDERS JOHANSSON (m) replik	99
Anf. 157	SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v) replik	99
Anf. 158	JAN ANDERSSON (c)	99
Anf. 159	GUNNAR GOUDE (mp)	101
Anf. 160	CHRISTIN NILSSON (s)	103
Anf. 161	SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v)	103
Anf. 162	CHRISTIN NILSSON (s) replik	104
Anf. 163	SVEN-ERIK SJÖSTRAND (v) replik	104
Anf. 164	CHRISTIN NILSSON (s) replik	105
Anf. 165	GUNNAR GOUDE (mp)	105
Anf. 166	CHRISTIN NILSSON (s)	105
Anf. 167	GUNNAR GOUDE (mp)	106
Anf. 168	CHRISTIN NILSSON (s)	106
	(Beslut fattades under 19 §.)	106
18 §	FN-konventionen mot kvinndiskriminering, jämfälldhetsfrågor och andra diskrimineringsfrågor	
m.m.		107
	Arbetsmarknadsutskottets betänkande 2002/03:AU3	107
Anf. 169	TOBIAS BILLSTRÖM (m)	107
Anf. 170	TINA ACKETOFT (fp)	108
Anf. 171	TOBIAS BILLSTRÖM (m) replik	111
Anf. 172	TINA ACKETOFT (fp) replik	111
Anf. 173	TOBIAS BILLSTRÖM (m) replik	111
Anf. 174	TINA ACKETOFT (fp) replik	112
Anf. 175	STEFAN ATTEFALL (kd)	112
Anf. 176	CAMILLA SKÖLD JANSSON (v)	115
Anf. 177	STEFAN ATTEFALL (kd) replik	117
Anf. 178	CAMILLA SKÖLD JANSSON (v) replik	118
Anf. 179	STEFAN ATTEFALL (kd) replik	118
Anf. 180	CAMILLA SKÖLD JANSSON (v) replik	118
Anf. 181	TOBIAS BILLSTRÖM (m) replik	118
Anf. 182	CAMILLA SKÖLD JANSSON (v) replik	119
Anf. 183	TOBIAS BILLSTRÖM (m) replik	119
Anf. 184	CAMILLA SKÖLD JANSSON (v) replik	120
Anf. 185	TINA ACKETOFT (fp) replik	120
Anf. 186	CAMILLA SKÖLD JANSSON (v) replik	121
Anf. 187	TINA ACKETOFT (fp) replik	121
Anf. 188	CAMILLA SKÖLD JANSSON (v) replik	121
Anf. 189	CLAES VÄSTERTEG (c)	122
Anf. 190	CAMILLA SKÖLD JANSSON (v) replik	124
Anf. 191	CLAES VÄSTERTEG (c) replik	124
Anf. 192	CAMILLA SKÖLD JANSSON (v) replik	125
Anf. 193	CLAES VÄSTERTEG (c) replik	125
Anf. 194	ULF HOLM (mp)	125
Anf. 195	BRITTA LEJON (s)	127
Anf. 196	TOBIAS BILLSTRÖM (m) replik	129
Anf. 197	BRITTA LEJON (s) replik	129

Anf. 198 TOBIAS BILLSTRÖM (m) replik	130	Prot. 2002/03:61
Anf. 199 BRITTA LEJON (s) replik	130	19 februari
Anf. 200 STEFAN ATTEFALL (kd) replik	131	
Anf. 201 BRITTA LEJON (s) replik	131	
Anf. 202 STEFAN ATTEFALL (kd) replik	132	
Anf. 203 BRITTA LEJON (s) replik	132	
Anf. 204 TINA ACKETOFT (fp) replik	133	
Anf. 205 BRITTA LEJON (s) replik	133	
Anf. 206 TINA ACKETOFT (fp) replik	134	
Anf. 207 BRITTA LEJON (s) replik	134	
Anf. 208 LARS-IVAR ERICSON (c)	134	
(Beslut fattades under 19 §.)	135	
19 § Beslut om ärenden som slutdebatterats vid dagens		
 sammanträde	136	
KU20 Frågor beträffande trossamfund	136	
UU3 Stabiliserings- och associeringsavtalet mellan		
Europeiska gemenskaperna och deras medlemsstater och		
Kroatien	137	
UU6 Tilläggsprotokoll till Europakonventionen –		
dödsstraffets totala avskaffande i Europa	137	
UU14 Svenskt deltagande i en EU-ledd styrka i		
Makedonien	137	
JuU4 Hemlig teleavlyssning, m.m.	137	
MJU7 Icke-joniserande strålning m.m.	138	
MJU8 Försöksdjur	139	
MJU11 Genteknik, m.m.	140	
AU3 Jämställdhet och diskriminering	141	
20 § Bordläggning	143	
21 § Anmälan om interpellationer	143	
22 § Anmälan om frågor för skriftliga svar	144	
23 § Anmälan om skriftliga svar på frågor	145	
24 § Kammaren åtskildes kl. 18.36	147	

Elanders Gotab, Stockholm 2003